

PROGRAMM

A

NEMZETISÉG ÉS A NEMZETISÉGEK

TÁRGYÁBAN.

ÍRTA
MOCSÁRY LAJÓ S.

PEST.
R Á T H M Ó R.
1860.

E L Ő S Z Ó .

A jelen sorok épen sajtó alatt voltak s a nyomtatás vége felé járt, midőn az octoberi rendeletek megjelentek. Ez által munkám némi tekintetben korszerűtlenné vált.

Változást mindenki várt, de nem oly nagy mértékben meglepőt. A hazánkban létező különböző nemzetiségek kérdése is egy perczre háttérbe van szorítva, de bizton várhatjuk, hogy rövid idő alatt az előtérre fog állani. Jó lesz, ha készen tartjuk rá magunkat. Ne higyjük, hogy más ajkú honosink nemzetiségi követelései tekintetében el vannak hallgattatva; fel fognak lépni, megyén, országgyűlésen, okvetlenül. Ne hitessük el magunkkal, hogy „most már majd könnyebben elbánunk velők.“ E kérdésnek kezelése lesz próbaköve politikai érettségünknek s ha jóra tudunk menni e nehéz viszonyokkal, nemzetünk a dicsőségnek egy új koszorúját fogja tűzni homlokára. Ellenben, ha a régi modorban szenvedély fog e tárgyban határozni, bármilyen erőre vergődjék is fajunk, örökös nyílt és gyógyíthatlan seb gyanánt fogja színi s életét aláásni a nemzetiségi viszály.

II

Miután e munkának legfontosabb része arról szól, miként kell eljárunk a hazánkbeli különféle nemzetiségek kérdésére nézve, e tekintetben korszerű s egész bátorsággal bocsátom napvilágra. A kik tehát figyelemre méltatják, kezdjék az olvasást az V. cikkelyen, mely a szőnyegen levő, vagy röviden arra kerülendő dolgokról szól. A többi, különösen a II. cikkely a leélt évtizedhez tartozik. Kz évtized vége összes történetünknek egyik legnevezetesebb s költőileg szép korszaka fog örökre maradni, egyike azon nyugpontoknak, melyeken vigasztaló és engesztelő érzelmekkel nyugszik a történetíró lelke, midőn a népek szenvedéseinek hosszú és véres sorát igtatja lapjaiba. A ki e korszakra jelen izgatott állapotunkban sem restell olykor visszapillantani, talán fog munkámnak e részében is némi érdekeset találni.

Andornakon November 5.

I.

Ügyeink új phasisba léptek. Ki van mondva, hogy állami szerkezetünk meg fog változni, s nyugtalanul várja minden ember a bekövetkezendő új dolgokat.

Jőjön bármi és bármi módon, viszonyaink egyik legbonyolodottabb csomóját a nemzetiségek kérdése fogja képezni minden gondolható körülmények közt. Fejlődjenek ki bármiként ügyeink, e kérdés elintézése lesz a legelső teendő. Oly szirt ez, melyet ki lehet kerülni — ez erős hitem — s amennyiben eddig lehetett, már is jó irányban indulunk: de lehet olyan is, hogy szétmállik rajta minden ügyekezletünk.

Ida sikerül ez ügyet jól elintézni, még tán igazolva lesz szent István hagyománya, mely szerint „unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est“, ellenben ha jól elintézni nem tudjuk, ha megmaradhatnánk is mind amellet, mégis oly nyílt és gyógyíthatlan seb marad nemzetünk testén, mely örökké viszket, örökké fáj.

Hazánk állapota a világ teljes figyelmének tárgya lett. Bárki gondol pedig hazánkra, az első, mi figyelmét megragadja, az, hogy itt a magyaron kívül több népfaj él, mindenik élénk ragaszkodással nemzetiségéhez, felébredt szellemmel, sőt tette, harcra minden pillanatban kész in-

dulattal. Tudva van, hogy ezen nemzetiségek és a magyarok közt hosszas villongások léteztek, melyek végre nyílt harczzá fejlődtek; kevésbbé van tudva, mi vitte e dolgokat ennyire. Tudva van az is, hogy e perczben ezen különböző' nemzetiségek egymáshoz tetemesen közeledtek, de nincs és nem is lehet tudva, mennyiben lehet ezen barátságos hangulat befolyással a viszonyok tetteles elintézésére. Azon nagy fontosság következtében, melyet e perczben a nemzetiségek kérdésének európaszerte tulajdonítanak, kettő's érdeket gerjesztenek a mi nemzetiségi állapotaink s azon összes kérdések közt, melyek keleti Európa jelenlegi állapotából felmerülnek, bátran felvehetjük, hogy az érdeklő legjobban Európa összes politikusait, hogy mi fog történni a Magyarországon létező nemzetiségekkel.

Mi magunk is érezzük, hogy ez ránk nézve életkérdés s azon fordul meg egész állapotunk, miként tudunk elrendezkedni e tekintetben. Ha nem tudunk jóra menni más ajkú hazánkfiával, tökéletesen felakadunk mindenben, s hazánk nem csak a legszomorúbb pangásnak, hanem a legborzasztóbb és undorítóbb háborgásoknak lesz örökös színhelye; minden izgató kész anyagot fog örökösen találni közöttünk, lehetetlen lesz minden rendezett állapot.

Mindazon mozgalmak közepeit, melyek egy év óta hazánkban mutatkoznak, nincs semmi fontosabb és örvedetesebb annál, hogy különféle nemzetiségeink s köztünk jobb hangulatot sikerült létrehozni, sőt valódi szívélyes indulat kezd lábra kapni. Ezen ténynek végzetetlen nagy fontossága van. Hosszas ellenségeskedés után, midőn mind a két fél kifáradt s szívében békét óhajt, igen nagy akadályt képez, sőt hosszú időre hátraveti gyakran a kibékülést az első közelítő lépés megtételének nehézsége. Ná-

lünk ez első lépés megtörtént, az út meg van törve, s minden gyűlölségnek s keserűségnek éle eltompult. E tekintetben roppant már is a nyeresmény. De azért ne tulajdonítsunk kelleténél nagyobb fontosságot annak, mi eddig történt. Nem elég az, hogy egymást testvéreknek valljuk, s a hol csak lehet, nem mulasztjuk el az alkalmat egymással barátkozni; szükséges, hogy egymás közt egészen tisztában legyünk s határozzuk meg világosan, mi az enyim, mi a tiéd; *dara pacta, boni amici*.

E kérdéshez akarok szólni ez alkalommal s javaslatokat fogok előterjeszteni arra nézve, miképen kellene elrendezni különféle nyelvű hazánkfiához való viszonyainkat. A mennyire lehet, részletes programot fogok felállítani; csak magam részéről természetesen, miután senki nevében sem léphetek fel; óhajtom és reménylem is azonban, hogy semmiben, a mi lényeges, nem fogok a saját fajombeliek által desavouíroztatni.

Múlhatlanul szükséges előre tisztába jönnünk e tárgyban, azért, mivel a legislegelső lépés, melyet más ajkú honosink irányában tenni fogunk, mihelyt erre alkalom lesz bármi módon, határozni fog az egész nemzetiségi kérdés, mondhatni, egész létünk felett. Egy vigyázatlan lépés, egy elvétett szó, s egy pillanat alatt kigyuladhat újra minden szenvedély; positiv lépések tizenkét év óta nem történhetvén, semmi cselekvési új irány folyamatban nem lévén, meglehet, elkezdjük ott, hol elhagytuk tizenkét év előtt, s akkor híjában volt minden testvérül-fogadás, halomba dül minden.

Szükséges tisztába jönni azért, mivel nincs semmi kétség a fölött, hogy elleneink résen állanak, s azok a régi tényeket emlegetvén, hogy felizgassák más ajkú honosinkat, ne-

künk nem elég csupán érzésszerű nyilatkozatokkal ellensúlyozni működésüket, hanem biztosítékokat kell adnunk a felől, hogy régi politikánktól egészen eltérőleg kívánunk fellépni ezután.

Szükséges megnyugtatni őket arra nézve, hogy tőlünk ne féltsék nemzetiségüket, mert igen sokan vannak még közöttük, kik habár átlátják, hogy az ellenségeskedés jóra nem vezet, de attól tartanak, hogy mihelyt mi ismét nagyobb befolyásra teszünk szert, meg fogunk magyarosítani akarni mindent, mi utunkba jó; minket úgy tekintenek, mint az erősebb félt, s mitőlünk várják a tetteges közlést, a biztosítékokat.

Szükséges e tárgyra nézve minél tisztább eszméket felállítani, mert még igen sok van saját fajunkbeliek közt is, ki nem szívvelheti el azon gondolatot, hogy a magyar nem lehet többé az egyedüli úr, a többi pedig csak meghódított másod rangú nép a magyar hazában; ki azt gondolja, hogy a magyarság nem tarthatja meg kellő állását a hazában, ha törvényben meghatározott kiváltságokkal magát körül nem sáncolja; ki azt hiszi, hogy csekély számnál fogva okvetlen elnyel a panslavismus, ha számmat nem szaporítjuk; ki azt hiszi, hogy csak az lehet Magyarországon jó hazafi, a ki született magyar: szükséges hogy az ilyen bús magyarok lenyeljék minélelőbb ama keserűnek vélt falatot, hogy minden e hazában élő nemzetiségnek meg kell adni illető jogát.

Mielőtt azonban elősorolnám javaslataimat arra nézve, mit csináljunk a különféle nemzetiségekkel, alkalmat veszek a magyar nemzetiségre vonatkozólag elmondani egyetmást, mi szívesen fekszik s mit elmondani nem találok feleslegesnek, sem időnkívülinek. „Magyar

nemzetiség“ és „a hazánkban létező különféle nemzetiségek“: ez két különálló tárgy. A magyar nemzetiség fenntartása és gyarapítása mindennapi kenyerünk, belügyünk, melylyel folytonosan foglalkozunk, a különböző nemzetiségek ügye inkább egy elintézendő tárgy s megfajtott kérdés.

E rövid munka II. cikkében egy kis polémia foglaltatik. A II 1-ban arról kívánok szólni, mily állást, foglal hazánkban a birtokos nemesség a magyar nemzetiség tekintetében. Különösen a felföldön lakó magyarság állapotát veszem szemügyre. A IV-ik „felsőbb köreinkről“ szól. Az V-ik foglalja magában az említett programot A VI-ik még az egész nemzetiségi ügyre vonatkozó észrevételeket tartalmaz.

II.

Hírlapjaink sokáig nem akartak bizonyos tárgyak vitatásába bocsátkozni. Hogy a kormány rendeletéi fölött nem értekeztek, helyesnek tartom; de voltak közérdekű tárgyak, melyek fölött igen szükséges és hasznos lett volna, minél előbb tisztába hozni a nézeteket. Ez lehetséges lett volna minden egyéni scrupulositás megóvása mellett is.

Egy kis polémiát idézett elő b. Kemény Gábor, b. Eötvös Józsefhez intézett „Néhány szavával,“ s ezen kis polémia érdekes és tanúságos nem egy tekintetben. Ne vegye rász néven az én tisztelt barátom b. Kemény Gábor, ha az ügy érdekében némileg úgy lépek fel, mint ügyvédje; a mennyiben ezt tán tenni fogom, ügyet védelmezek személyében, s ha fogadatlan prókátornak látszom irányában, nem bánok rosszabbul vele, mint enmagammal, mert alig fogom elkerülni, hogy magam mellett is ne ügyvédkedjem. Nekem is van ugyanis egy kis számadásom egy valakivel, ki teljesen ignorálta egyenesen ellene intézett, természetesen felettébb merész és nem is sokra nézett támadásomat; számadásom van még másokkal is, épen úgy mint K. G.-nak, kivel —ne vegye rász néven czimboráskodásomat — egy hajóban evezünk s egyaránt jutottunk zátonyra jófor-

mán. Az ügy érdekében, mint mondom, s tárgyam felvilágosítására elő kell hoznom K. G—t és csekély személyemet. Az olvasó közönségtől nem követelek érdekekkel-viselgetést személyek iránt, illusztráció gyanánt kel] azokat felhasználnom, habár épen a kérdéses személyekre nézve lesz is az legkellemetlenebb.

Hírlapjaink teljességgel nem akartak eddig a nemzetiség kérdéséhez szólani; úgy fáztak ezen tárgytól, hogy teljességgel nem lehetne hozzájuk közelíteni. Soha egyik hírlapunk se közlött egy cikket is, mely e kérdésnek tüzetes tárgyalásával foglalkozott volna. Midőn b. Eötvös „Uralkodó eszméi“ megjelentek, beelégedtek mindazok, kiknek kezében van a kritika, általános különben igen érdemelt dicséretekkel, idézték a külföld nyilatkozatait, de csak egyszerű tárgyismertetést is, nem taglalást, híjába vártunk. B. Kemény Gábornak „A nemzetek fejlődéséről“ irt munkáját durván ledorongolták; az én „Nemzetiség“ czimű csekély munkámat csak en passant említette, nem emlékszem ki, a Pesti Napló tározójában, leszidta ezen érdemes kritikus a szépirodalmi lapokat, miért mernek Ítéletet hozni ily tárgyakban; megczáfolt, mint hitte, említett munkámban előforduló egypár mellékes érdekű definiációt., ezzel készen lóvén az egész munkával s elszörnyűközve, hogy il y munkát pártolnak a fiatal belletristák — tovább ment nagy cothurnusaiban. B. Kemény Gábornak „Helyzetünk és jövőnk“ czimű röpiratát szóra se érdemesítették. Jó hosszú időköz után b. Eötvös akadémiai beszéde következtében megjelenvén b. K. G. „Nehány szava,“ ezt „egyszerűen említették“ mint irodalmi újdon­ ságot. Hírlapjába egyik sem akarta felvenni cikk gyanánt. Megjelenvén b. E. J. felelete, ezt, mint monda a Pesti Napló újdon-

dásza, szintén jelentették „egyszerűen.“ De ezen egyszerű jelentésnek egy kis bunkója is volt, ezen két kis kifejezés: „b. Eötvös Józsefnek ragyogó tollal írott czáfolata,“ — Ezen egész eljárás legmagasabb helyről, t. i. b. Eötvös részéről is helyeseltetvén, a dolog be volt fejezve s mint csalhatlan irodalmi tétel lön felállítva az, hogy a nemzetiség felett polemiázni nem való. Ez rövid története azon egész vitának, mely újabb időben a nemzetiség kérdése felett nálunk folyt.

Hogy miért ne kellessék elmélkedni éjjen ezen tárgy felett, mely jelenleg az összes európai időszaki sajtónak legtöbbször emlegetett témája s mely saját lételünknek legfontosabb tényezője: teljességgel nem bírom átlátni. Bármilyen fontos képekkel, bármilyen rejtélyes sokat-tudni-látszással ügyekezzenek is az illetők e kérdés tárgyalását magoktól elodázní, bármennyire állítsák, hogy e tárgy felett okoskodni tökéletesen felesleges, mert hiszen mindenki tisztában van magával felette: én annyira kevésbé vagyok képes mindezt felfogni, hogy kénytelen vagyok egy igen egyszerű okát feltételezni ezen egész eljárásnak.

Sokkal kényelmesebb tudniillik hallgatni nagy bölcsen, mint az embernek fejét törni, vitatkozni, czivakodni. szóval értekezni és polemiázni. A tekintélyt e mellett fen lehet tartani, vagy meg lehet menteni egy-egy odavetett fontos intéssel, elég ha körmeit mutatja az orosz lány, minnek rontson elő maga, úgy is szokatlan és félénk most a nép. Hátha még tudtára lehet adni a közönségnek, hogy az ember bizonyos magas tekintélynek aegise mögött áll, melynek enunciatuma gyanánt veendő minden szava; hogy ne volna az elég a jámbor közönség indiscret kíváncsiságának fékezésére! Így azután az ember egész kényelemmel szen-

dereghet kényelmes higgadságában s fel van mentve attól, hogy alkalmatlan czivakodásba bocsátkozzék egy-két felhevült agyú (hot-headed) fiatal emberrel.

Ha a hallgatás — bölcseség: meg kell vallani, hogy ez a bölcseségnek legkönnyebb neme. Ha bölcs dolog néha hallgatni, legalább egyet-mást egyszer-másszor elhallgatni: nem hiszem, hogy épen az időszaki sajtó terén, mely épen arravaló, hogy az ember magát kicsevegje minden előforduló napi érdekli, tárgy felett, hallgatással sikeresen manoeuvrízni lehessen.

Ezen nagy ábrázata hallgatás helyett elmondom, mi lett volna csekély véleményem szerint az időszaki sajtónak feladata.

Legelőször is meg kellett volna ismertetni bőven b. Eötvös Józsefnek „A XIX. század uralkodó eszméi“ stb. című nagyszerű munkáját, különösen annak a nemzetiségről szóló részét. Tetemes része a magyar olvasó közönségnek nagy van ama munkával, hogy csak hallott felőle; hallotta magasztalni, büszke volt reá, hogy a külföldön is oly nagy figyelmet gerjesztett, de maga alig olvasta, alig élvezte. Nem is tréfa az sok ember előtt, két jókora kötetbe belefogni, mely csupa elvont okoskodással van megtöltve, melyben nincs nyugvópont gyanánt valami könnyebb illustringióféle beszöve, de sőt folytonosan a legmagasabb tudományos hangban van tartva. Az időszaki sajtó feladata az olvasó közönségnek megkönnyíteni az ily művek élvezését. Elő kell adni röviden főtárgyait, érdekesebb részeit, mintegy tárgymutató lajstromot kell hozzá készíteni; ily felvilágosítások nyomán belekap az olvasó, ha nem kezdi is elől rendszeresen, előveszi egyes cikkeit, megszereti, hozzászokik, s végre az egészszel megismerkedik.

Mindebből azonban mi sem történt; kevesen olvasták a művet s a közönség nagy része csak annyit tudott az egészről, hogy b. Eötvös egy nagy, jeles és hetedhétországgra szóló művet írt.

A mit elmulasztottak e tekintetben, azáltal vélték helyrehozandónak, hogy b. Eötvös politikai nézeteit a noli me tangere paizsa alá helyezték, s ha valakinek valami ellenvetése volt, ignorálni vagy ledorongolni s magas lenézéssel fogadni tartották kötelességöknek, mint valami igen odiosus kérdést indiscret módon bizgató alkalmatlan egyént.

B. Kemény Gábornak különösen kijutott ezen szerencséből. Örökös a panasz, hogy a magyar közönség csak a könnyebb dolgok után kapkod, komolyabb tárgyaknak, komolyabb olvasmánynak nincs kelete, stb. . . . íme kiáll a küzdhomokra egy fiatal ember, a tehetségnek, a komoly gondolkozásnak, az őszinte és hű törekvésnek csillogó jeleit hordozva paizsán; s fogadtatása: hidegség, hallgatás, dorong. Nyílt karokkal, őszinte pártfogással, barátságos útbaigazításokkal kellene fogadni az ily kezdőt, nem pedig visszariasztani s megfélemlíteni. Ha nem vagytok képesek a kérdéses egyénnél felismerni a komoly irányt, a tehetséget, valóban igen csekély „jogosultságtok“ a közvélemény vezetése vagy tolmácsolására, örvendeni kellene, hogy akadt egyén e dermedt leverő szellemi körülményeink közt, kiből nem tud elaludni a vágy, a munkásság, most éppen, midőn ifjúságunk fájdalom! alig tanul valamit; ha fellépésében, előadásában van valami téves, hiányos, bizarr, szóval valami „fiatal“ és „új“, figyelmeztetni kell, oktatni, csillapítani vagy bátorítani szükség szerint.

Miként bántak el a nemzetiség kérdésének b. Eötvös

ellenében való taglalásával időszerű sajtónknak kezelői és inspirátorai, igen jellemző azon megemlékezés, melyre az én „Nemzetiség“ című munkámat méltatták. Egy névtelesen megjelent tárczacikke a Pesti Naplónak, egybefoglalva több tényeket, egy dorgáló cikket küldött le a magasból az apró divatlapírók fejére, előadván, hogy nem elégedvén meg a szépirodalom körével, politikába és tudományba is átcsapkodnak. Hogy mi azután az ily dörösznek eredménye, például van felhozva az, hogy azt merészelik mondani, miszerint nekem van igazam, nem b. Eötvösnek azon vitában, melyet a nemzetiségről nyilvánított nézetei ellen indítottam. Ez egy argumentum per deductioem in absurdum akar lenni: ez az egész említés, melyre méltattattam. — Nem akarok unalmassá válni, nem fogok keservesen panaszkodni; megvallom, nem érzetem magamat teljességgel lesújtva ily bánásmód által; kellemetlen magamra nézve, de kénytelen vagyok magam esetét hozni fel tárgyannak illusztrációjára. Úgy hiszem, nem kell sokat mutogatnom, mennyire jellemző az ily eljárás. Kényelmesen kikerülni a vitatkozást, nagy tekintély birtokát affectálni s magát egy főfőtekinthető személylyel indentificálni — ez az egész; a nemzetiség kérdése pedig marad úgy a hogy volt, t. i. emlegetve unalomig, de a legnagyobb eszmezavarban. — Egyet kell még ez alkalommal megemlétenem. Pár év előtt igen sokat dorgálták politikai lapjaink a fiatal úgynevezett „Írókat;“ folyik ez most is, de mióta a fiatal íróknak egy része az akadémiai választások alkalmával „tudósokká“ avanciroztatott, nem bántják őket annyira, sőt némelyikét mint „nostras“-t szokott gyöngéd modorokban kényeztetésben részesítik. — Mint említém, azon alkalommal, midőn az „írók“ munkámat említették,

kemény dorgálást kaptak érte. Úgy emlékszem, az egész említés annyiból állott, Hogy valamelyik újdondász röviden felemlítette napi hírei közt. Ennyire, úgy hiszem, „jogosult“ bármi kis közlönye az időszakai sajtónak; hiszen az ily rövid említés maga a Pesti Napló szerint még nem vitatás. Így tett ő maga is, midőn azt monda, hogy nem akar a nemzetiség felett vitatkozni s azért valamint minap egyszerűen említette fel b. Kemény Gábor „Néhány szavát,“ most szintén egyszerűn kívánja megemlíteni b. Eötvös Józsefnek ragyogó tollal írott czáfolatát. En ugyan azt tartom, hogy az olyanforma, mint midőn a parlamentben okadatolt napirendet határoznak; nem hoznak ugyan határozatot, de azon kis okadatolás miatt mégis miniszterek lépnek le, kormányok változnak, külpolitika más irányt vesz, stb. De ezt csak közbevetőleg jegyezvén meg, mint már említém, az én munkám felett nem jelent meg taglalat semmi divatlapban; hír g y a n á n t említettek meg, hogy ily s ily munka jelent meg, hozzátevén, szinte hír gyanánt, hogy úgy vélekednek némelyek, miszerint nekem van b. Eötvös ellenében igazam. Ezért kapott ki az illető fiatal „író“.

Ennyiben bocsátkozott velem szóba az időszakai sajtó. Mellőzése nem nagyon bántott személyesen megvallom, csak azt sajnáltam, hogy elzáraták az út egy igen érdekes és fontos kérdésnek megvitatása előtt. E miatt nem hordoztam magamban valami különös keserűséget, melyet most szándokom volna kiönteni, és azt tartom, az én tisztelt barátom b. Kemény Gábornak is kár volt oly nagyra venni, mit irányában tettek; átláthatja, hogy ő is „a politika áldozata.“ De azt igenis vártam, hogy b. Eötvös József fog néhány szóra méltatni. Hogy ezt nem tévé, annak

kénytelen vagyok ismét igen egyszerű magyarázatát keresni, azt t. i., hogy nem volt mit felelnie észrevételeimre. 13. Eötvösnek ama két famosus tételét: „minden nemzeti törekvés alapja a magasabb hivatás érzete; célja „uralkodás,“ — nem tekinthetem másként mint alaptalannak mindaddig, míg ellene felhozott okoskodásaim halomra nem döntetnek.

Hírlapjainknak s b. Eötvösnek hallgatása következtében pár évig egészen hallgatott minden vita a nemzetiség kérdése felett; nemrég egy névtelen röpirat jelent meg „Helyzetünk és jövőnk“ cím alatt, mely e tárgyat is felfogta újólag, de bár e röpiratban sok igen figyelemreméltó dolog tűnik elő; bár komoly és mélyebb gondolkozást s önálló felfogást tanúsít: a mi journalistainkat nem tudta kicsalni megszokott méltóságteljes hallgatásukból. Nehezebb lett állásuk, midőn b. Kemény Gábornak b. Eötvös Józsefhez intézett éles interpellációja megjelent. De szerepükből kiesni nem akarván, beérték az általam már említett „egyszerű említés“ és okadatolt napirendre-téréssel.

Időszaki sajtónknak összes eljárása világos bizonyossága annak, hogy a concurrentia hiánya mindenkor felette károsan hat mint az iparúzókre, épen úgy a szellemi munkálkodás kezelőire nézve. Kevés lévén nálunk a politikai hírlapok száma, oda jutottunk, hogy bár igen jeles tehetségek vezérlik, szerkesztik, főképen pedig inspirálják időszaki sajtónkat, mégis egy obscurus eredetű és igénytelen hazai német lap mint lap majdnem fölülmúlta eddig valamennyieket. Ezenkívül nem lehet tagadni, hogy bizonyos czéhrendszer látszik irodalmunkban lábra kapni. Komolyabb literatoraink közt valóságos clique látszik fel-

állani, mely egész fegyelmet tart kebelében, s míg kérlelhetlen szigorral bánik el a sánczokon kívül állókkal, addig a kebelbéliekhez a legnagyobb gyöngédséggel és solidaritással viseltetik. B. Kemény Gábor nem talált kegyelmet az ő színök előtt, még nem régen valóban megható gyöngédséggel s talán „mélyen számított politikával“ volt elmondva bizonyos egy tudományos lap élén megjelent cikkekről, hogy azoknak jelességéről csak annyit mondanak, miszerint ** írta. Ha komolyan volt ez mondva, sajnálkoznunk kell a felett, hogy ily könnyen engedik magukat épen legkomolyabb literatoraink kapacitáltatni. Ily politika az egész s csak azon czélból történt, hogy egy különben a legnagyobb tiszteletre és hálára érdemes törekvésért és sikeres működésért bók mondassák és édesgetésképen hasson további lelkes hazafias eljárásra: azt tartom, hogy túl vagyunk azon kiskorúságon, hogy efféle fortélyokhoz kelljen folyamodnunk. Az említettem irodalmi szövetségnek jele azon folytonos dicséret és feltétlen pártfogás, melyben komolyabb Íróink egymást részesítik. Folytonos a panasz, hogy fiatal költőink s beszélyíróink nem tudnak egyebet mint rász verseket s novellákat írni s egymást kölcsönösen eldicsérni. S íme mit látunk tudósainknál. Bizonyosan legalább is annyit dicsérik egymást mint „íróink.“ Talán így gondolkodnak: „Nektek fiatal belletristáknak nincs jogotok egymást dicsérni, mert nincs rajtatok dicsérnivaló, de mi dicsérhetjük egymást, mert érdemesek vagyunk a dicséretre.“

B. Eötvös irányában olyformán viseli magát ezen irodalmi club, mintha napernyőt akarna keleti udvari modorban tartani feje fölött. Én meghiszem, hogy ezt b. Eötvös nem kívánja, de ők, mint igen hű udvaroncok, nem

csak azt teszik, mit tőlük kívánnak, hanem tesznek többet is magánszorgalomból és szolgálatkészségi túlaradozásból. Tökéletesen igaz, mit b. Eötvös mond „Felelete“ végén, hogy ő sohasem tartózkodott nyíltan kimondani véleményét, s valamint maga nem hátrált soha azelőtt se, hogy egyszer-más-szor ném ellenmondást fedezzen fel a közönség elmondott nézetei közt, úgy bizonyosan nem követelte másoktól a „jurare in verba magistri“ — eljárást, nem is tehet róla, ha többet tesznek némelyek, mint kívánja. Annyit mégis kiérdemeltek maguknak túlságos szolgálatkészségükért, hogy b. Eötvös egészen helyesli eljárásukat s ez nekik mindenesetre nagy jutalom leend.

De nem folytatom tovább. Nem mintha a tárgy eléggé érdekes nem volna, hanem mivel sokkal fontosabbak vevék legújabbán igénybe egész figyelmünket. Paulo majora canamus.

Nemzetiség! Ismét és ismét csak nemzetiség. Ráértünk volna e tárgy fölött vitatkozni, megforgatni minden oldalára „elméletileg és gyakorlatilag“ mint mondani szokás: most már a munka körmünkre ég.

A miket eddig előhozék, azt azért tettem, mivel mindenesetre megrovandónak tartom időszaki sajtónknak bizonyos tárgyak körül, valamint bizonyos személyek körül való eljárását; az osztó igazság megkívánja, hogy audiatur et altera pars. Vezetni a közvéleményt szükséges, de mesterséges közvéleményt csinálni akarni — fonákság. Csak is addig lehet, míg a közvélemény gyenge lábbon áll, azaz, nem igen nyilatkozik. Ilyenkor lehet bizonyos véleményeknek s irányoknak magukat közvéleményül feltolni, de mihelyt a valódi közvélemény hangosan és nagy terjedelemben kezd nyilatkozni, akkor — opinionum

commenta delet dies, naturae judicia confirmat. A múltra nézve szól, mit eddig előhordék, mert új korszak küszöbén állunk, — legyen ez a lejárt korszaknak utóhangja.

Nem akarok tehát belebocsátkozni, kinek volt igaza azon rövid vitában, melyet b. Kemény Gábor indított b. Eötvös József ellen, vívják még tovább e harcot, ha szükségesnek tartják — ők maguk. Nyugodtabb körülmények közt ez kétségkívül igen érdekes dolog volna, de most nem érdekelhetnek többé teljes mértékben az elméleti fejtegetések, mert innentova az „alkalmazás“ következik. Én csak e térre akarok szorítkozni. A kérdéses polémiára nézve csak annyit kívánok még megjegyezni, hogy sajnálkoztam, midőn oly rendkívül magasról láttam beszélni b. Eötvöst b. Kemény Gáborral feleletében. Azt mondják, a legigazságtalanabb és legtisztábbra megczáfolt rágalmakból is ragad mégis valami a rágalmazott személyre: úgy van a túlságos udvarlással is. Hijába fordul el tőle a jobb kedély, hijába kerüli s akar előle menekülni, az udvarlók nem hagyják magukat elutasítani egykönnyen s végre is az ember hozzászokik s meglátszik rajta nyoma a megszokásnak.

Mindazoknak, kik olvasták b. Eötvös József könyvét a XIX. század uralkodó eszméiről s kik a sok analysisbe beereszkedvén, nem zárták el keblüket azon általános benyomás elől, melyet ama mű bennük előidézett s kiknél a szavak és eszmék nem fulasztották meg a munka összes szellemet: igen jól esett hallani vagy olvasni a nemes bárónak az akadémiai Kazinczy-ünnepélyen mondott beszédét, valamint a Kisfaludy- és Berzsenyi- emlékek leplezetése alkalmával tett nyilatkozatait. Vindicálva látták benne a nemzetiséget s azon helyre állítva, melyre érdemes.

Lehet, hogy a nemes beíró szánakozva azt fogja mondani: ezen emberek még azon különbséget sem képesek fel-fogni, mely van szükségképen egy szigorú elemzés s egy ünnepélyes beszéd között; lehet hogy ő diadori hangon tudná bizonyítani, hogy említett nagy munkája s amaz ünnepélyek alkalmával tett nyilatkozatai között nincs legkisebb visszás hangzat sem; mindez, mondom, meglehet: de nem vesztett semmit egészben; a közönség valódi hálával fogadta újabb nyilatkozatait; sok félnék és kétkedő embernek eltűntek kételyei s örömmel üdvözli e téren a nemes bárót mindenki. Ha részemről talán némi gonoszkodást sejtene jelen szavaimban, legyen szíves bepillantani „Nemzetiség“ című kis munkáim 36—37-dik lapjára, hiszem, fel fog menteni.

„Feleletében“, a rövid munkának vége felé, melyet a B. Szemle is közöl, igen fontos dolgokat hozott fel a nemzetiség tárgyában, melyek épen a kérdésnek gyakorlati részébe vágnak s melyekről bővebben szólni felettébb érdemes.

III.

Három alakban fordul elő a nemzetiség az eddig e tárgyban előfordult értekezésekben, u. m. 1-ör mint uralkodó eszme, 2-or mint magyar nemzetiség, 3-or mint a hazánkban levő különféle nemzetiségek. Az uralkodó eszmét ezúttal hagyjuk békével; ne vitassuk, mennyiben helyes általában e kitétel „uralkodó,” eszmére alkalmazva — én nem épen szeretem eszméket párvonalba hozni dynastiákkal s mintegy eszme-dynastiákat állítani föl, — de ezt most hagyjuk. Mi a magyar nemzetiséghez való ragaszkodásunkat illeti, e tekintetben igen sokat gyarapodtunk csak a legújabb időben is; azoknál legalább, kik annak keblükben helyet adtak, megvan az a kellő erőben, de terjedelme épen azok közt, kik eredetileg és történetileg tős-gyökeres magyarok, még sok kívánnivalót hagy — de erről később; a felett, hogy mit csináljunk a velünk egy fedél alatt levő többi nemzetiségekkel, még most se vagyunk tisztában. E kérdéshez szólt b. Eötvös az említettem helyt, erről akarok szólani magam is.

Azt adja elő b. Eötvös, hogy egész a legújabb időkig nem volt semmi baj hazánkban a különböző nemzetiségek miatt, mi azt bizonyítja, hogy irányukban követett eljárása elődeinknek helyes volt; ezen eljárás pedig abban állott,

hogy nálunk a helyhatósági rendszer divatozott, a magyar törvényhozás tiszteletben tartotta mindenkinek történelmi jogait, sőt különböző nemzetiségeknek, mint a horvátoknak s erdélyi szászoknak, bizonyos külön autonómiát is engedett, nemzetisége miatt pedig polgári jogaiban senkit meg nem szorított.

Mindezt annak bebizonyításául hozza fel b. Eötvös, hogy az önkormányzat és helyhatósági rendszer legbiztosabb expedienst a nemzetiségek összeütközéséből származó bajok ellen is. S ez igen helyesen van felhozva, igen elmésen talált új érvet a központosítás ellen általában. Azonban az általa felhozottakból még más is következik, ha tekintetbe vesszük azt, hogy nekünk tetteleg fel van adva azon kérdés: mit csináljunk a köztük levő sok nemzetiséggel hazai állapotaink újraszervezése alkalmával. Egyenesen azon következtetés folyik ama felhozott tényekből, hogy ha helyesnek bizonyult be azon mód, melyet követtek eleink a többi nemzetiségek irányában, tehát nincs más teendőnk, mint egyszerűen visszatérni azon útra, melyen ők haladtak, minél előbb minél teljesebben s rendben lesz minden, mint volt azelőtt.

De lehetséges-e ily visszatérés?

Az én felfogásom szerint két körülménynek tulajdonítható főképen az, hogy mind a legközelebbi időig hallgatott nálunk a nemzetiségek kérdése, tulajdonítható ezeknek sokkal inkább, mint annak hogy ezen eszme most jutott uralkodásra általában, ezen két körülmény:

1. Az összes magyar történelmet a nemesség csinálta s a nemesség nálunk kizárólag magyar volt.

2. Általános hivatalos és tudományos nyelv a latin volt.

Ezeknek szüntével, legalább erkölcsileg való megszüntével jött közbe az általános szellemi mozgékonyság, mely a 19-dik századot jellemzi s véget vetett hazánkban a nyugalmas állapotnak, mely a nemzetiségek kérdésére nézve létezett.

Sokaktól hallottam még azon figyelemreméltó megjegyzést is, egyszersmind ellenvetésül „Nemzetiség“ című munkámban előadott mea culpára nézve, hogy a nemzetiségek mesterségesen izgattattak és használtattak fel ellenünk. Tökéletesen hiszem magam is, hogy ez volt az, mi a harcot annyira elkeserítette, de ez nem volt egyedüli szülőoka. Azonban erről nem szólhatok többet.

Lássuk közelebbről ama két körülményt.

Sokkal ismeretesebb azon állás, melyet nálunk a nemesség a legújabb időkig elfoglalt, hogysen hosszasan kellene bizonyítani, hogy rajta kívül a nép tömege politikai befolyás tekintetében számba sem volt vehető. A köznép csak anyag volt, a lélek a nemesség s e nemesség kizárólag magyar volt, szó sem lehetett tehát bárminemű politikai követelésről nemzetiségi jog czíménél fogva. A jogokon valamint az azokkal járó kötelességeken kívül állott a magyar köznép épen úgy mint a más nemzetbeli. Miután a nemesség akkor nemcsak földesül-, hanem mindenféle, tiszteknek viselője volt, s mindezek fölött még hadiparancsnok és katonatiszt, úgy hogy a nép semmiféle felsőbbégi polczon nem látott egyebet magyarnál: természetesen esze ágába se jöhetett olyasmit kérdeni: Van-e a magyarnak joga rajta felsőbbséget gyakorolni s van-e általában a népnek valami más joga is, mint azt követelni, hogy megélhessen, háborítlan maradjon kötelességei határain túl személye s vagonában, legfelebb vallásában. — A mellett

folyvást maga közt látta a magyar urakat, kik főkép azon helyeket lakták azelőtt, hol várakat építhettek s a török előtt legjobban meghúzódhattak, a minthogy a felföld meg van rakva most is a legtörzsökösebb magyar családokkal. Minél tevékenyebbek voltak a nemesek a háborús időkben, lettek légyen azok országvédelmi vagy különösen pártos háborúk, annál érezhetőbbé tették magokat s annál magyarosabbaknak kellett lenniük mindazon vidékeknek, melyekben laktak, habar ott a köznép idegen nyelven beszélt akkor is. A nemzetiségi követelések korszakát megelőzte azon idő, hogy az idegen hadak foglalták el mindinkább a katonai parancsnokságokat, s a felföldi nemesség lesújtva, személye és vagyonában megfogyva a sok lázadási háború után, de meg az általános nemzeti alélt állapot és az idegen műveltség, divat, udvari szokások elharpódzása következtében mindinkább visszavonult a közügyek teréről s létezése, tevékenysége, befolyása mind kevésbé lett érezhetővé, a köznép pedig ugyanazon mértékben lön mintegy magára hagyatva s képessé téve másfelől is fogadni el bizonyos szellemi és öntájékozási irányt.

Szönyegre kerülvén pedig az újabbkori eszmék, jogokról vagy épen jogegyenlőségről, befolyásról a közügyekbe, szóval mindaz, mi a francia forradalom óta elfoglalta figyelmét mindenkinek, ki csak kissé is képes volt az ekéről vagy kézműves-eszközeiről szemét fölemelni, önmagától felébredt a nemzetiség eszméje; midőn először mert a közember szemébe nézni annak, ki eddig ura, gyakran elnyomója volt, benne nemcsak a kiváltság birtokosát, az urat, de egyszersmind a más ajkút is látta; jött azután külső izgatás, jött a szövetségkereset azok részéről, kik más tekintetben ok nélkül s mint gyakran szokta az igazságtala-

núl sértő fél, gyűlöltek bennünket, jött a panslavismus ijesztő alakja, mely bennünket eszélytelen s tán igazságtalan lépésekre készítetett irányukban: — így jött létre a nemzetiségi perpatvar, mely oly szomorú harczzá fajult.

Mindaddig míg a magyar nemesség oly nagy, általános s minden más befolyást kizáró hatalmat gyakorolt a hazában, míg az összes nemzet csak benne, csak általa élt politikai életet s eszerint nemcsak polgári, de erkölcsi kizáró befolyást is gyakorolt: addig csend volt a hazában, a nemzetiségi követelések tekintetében; mihelyt a nemesség személyileg visszavonult, a kor szelleme is változott, s ha a törvény betűiben még nem is, de a közvéleményben aláasta a nemesség tekintélyét s hatalmát, megkezdődött a harc.

Másik fontos momentum az, hogy a latin nyelv kizárt majdnem egészen más nyelveket a tudományok és irodalom teréről s elvágta útját minden literatori összeütközésnek, kizárta egészen a köz- és hivatalos nyelv miatt való kérdést. Lett légyen magyar, szláv, német, vagy bármily születésű az, ki vágyat s hivatást érzett magában a tudományok s általában az irodalom iránt, deákul megtanulni, deákul írni lön első kitűzött célja, míg a latin nyelven való írással megszűnvén ezen semleges tér, mindenik anya nyelvén próbálta összealkotni s kifejezni gondolatit. A latin nyelv nem bántott senkit, kizárta azon esetet, hogy egymás nyelvét kellessék megtanulni, mert egészen közös volt mindenkivel. Midőn ezen általánosan elismert felsőbb-ségű nyelv helyébe egy azelőtt hasonló alárendeltségben létezett társnyelv, még csak művelődő s erősödő félben, foglalta el amannak állását és bizonyos tekintetben véve jo-gait, ez a többi hozzájárult körülményekkel egyetemben

hathatós alkalom és ürügy lett a nemzetiségi követelések előállítására.

S így az annyira ócsárlott, annyira kárhoztatott latin nyelvnek is köszönhetjük tetemes részben azt, hogy a legújabb időkig nem volt nálunk semmi nemzetiségi kérdés vagy épen harc.

Ezen két körülménynek tulajdonítom én, hogy azelőtt nem volt hazánkban semmi baj a nemzetiségekkel. Mert igaz ugyan, hogy eleink semmi jogot nem tulajdonítottak magoknak a magyar nemzetiség címénél fogva, ámde nem is volt még akkor szó más mint nemesi kiváltságokról, s nem lévén más mint magyar nemesség, ennek kebelében nem történhetett semmi osztályozás. Igaz, hogy a régi magyar törvényhozás tiszteletben tartotta mindenkinek historiai jogát; ámde ennek sem volt valódi nemzetiségi alapja, mert nemcsak a horvátoknak volt bizonyos autonómiájuk, nemcsak a szászoknak, bányavárosoknak stb. voltak privilégiumaik, hanem a kunoknak, jászoknak, hajdúknak stb. is. Végre bár a magyar állami szerkezet tágas kört engedett a helyhatósági életnek, de ezen helyhatósági szerkezet leginkább a vármegyék életében nyilatkozott, s itt nem volt semmi alkalom mozoghatni a különféle nemzetiségeknek, miután a megyei élet ismét csak a magyar nemességnek volt működési tere.

De lettek légyen régibb politikai létezésünknek bármely oldalai azok, mik eltávolították a nemzetiségi összeköttetéseket, lehetséges-e visszaállítani ezen régi viszonyokat, ezen kipróbált garantiákat?

Első pillanatra tán az volna erre az általános felelet, hogy „az már többé nem lehet,“ de egy kis megfontolás után másként foga dolog előtűnni.

A mi régi államszerkezetünk egészen aristocratai volt. Bebizonyította erős voltát azáltal, hogy nemzetünket fentartotta annyi viszontagságok közt, jónak bizonyította be magát azáltal is, mire csak most lettünk figyelmesekké, hogy eltávolította az összeütközést annyi különböző nemzetiség között, úgy hogy szárnyai alatt ezek mindenkor békében tudtak egymással megmaradni. S ez maga elég ok arra, hogy nálunk ez lévén a jelen mozgalmas, általánosan felébredett s felzavart viszonyaink közt a legfontosabb, ez leven valódi életkérdés, attól függvén leginkább állásunk az egész világ előtt, hogy képesek vagyunk-e jóra menni ezen majdnem kiegyenlíthetlennel látszó bonyodalmakra nézve, — fentartsuk továbbra is ezen aristocratai alapot, daczára minden XIX. századnak, a kor haladásának, új eszméknek stb. Kárhoztassa bármi tekintet az aristocraticus államszerkezetet, ha alkalmas arra, hogy a nemzetiségi súrlódásokat nálunk eltávolítsa: vissza kell állítani, helyesebben, fenn kell tartani — mert hiszen koránsem mondhatjuk hogy nálunk meg volna semmisítve — daczára minden más tekintetnek.

E tekintetben visszatérhetünk a régire, vagyis újra összeszedhetjük, összekötözhethetjük a régi állapotoknak összebonyolodott s itt-ott megszakadozott fonalait. A köztudatban, közérzületben léteznek még a régi formák; csak folytatni kell ott, hol félbeszakasztottuk azoknak működését. — Ellenben azon nyelvbéli közegnek, mely mint semleges tér egyesítette azelőtt honunknak különböző ajkú lakóit, visszaállítása többé nem lehetséges; c tekintetben másként kell eljárunk s ez a kérdésnek legnehezebb oldala.

Lássuk először is, miként áll nálunk az aristocrata

még most jelenben is szemben a különböző nemzetiségekkel.

Mielőtt azonban ennek taglalásába bocsátkoznám, tisztán fel kell állítanom egy tételt, vagyis nyíltan be kell vallanom minden más honosink irányában, hogy én a magyarnak erkölcsi felsőbbtségét fenn akarom tartatni Magyarországon. Nem követelek részére semmi előjogot, valamint hogy a törvény előtt azzal soha nem is bírt; egyenesen fonákságnak nyilatkoztatom azon állítást, hogy a magyar nyelvnek, mint nyelvnek, különös jogai vannak; tagadom a magyarnak minden jogát nyelvét bárkire tukmálni, sőt beteges érzelgésnek tartom még az óhajtást s az abból folyó minden törekvést is, más honi nyelvek rovására terjeszteni a magyar nyelv határait: de igenis fel akarom tartatni a magyarságnak szellemi felsőbbtségét s befolyását s elkerülhetlenül szükségesnek tartom, hogy azon szellemi egység s általános physonomia, melyet Magyarország mint egész előmutat, a magyarságból folyjon ki. Német professori stýlben, nem felsőbbtségét, de hegemoniát mindenesetre követelek a magyarság számára, s ez ellen úgy hiszem nem is lesz kifogása semmi más ajkú honfitársamnak; mert egy minden egység nélkül levő zilált státusban ugyancsak nem kívánkozik lakni bárki is.

Magyar nemzetségek vagyis családok bírják honunk földének legnagyobb részét s laknak mindenütt azon vidékeken is, hol más nyelven beszél a nép. — Az úrbér megszünte előtt Magyarország összes territóriumát magyarok bírták, s azt lehet mondani bizonyos tekintetben, amint-hogy volt is már mondva, hogy a magyar törvényhozás minden buzgalma mellett a magyar nemzetiség ügyében épen maga alatt vágta a fát, midőn a földbirtok felszaba-

dítása által nagy mennyiségű magyar földet hagyott kisiklani a magyarság kezéből. Ámde ez inkább csak szójáték. Ha úrbérileg bírta is, mégis csak az idegen ajkú köznép kezén volt azelőtt is azon föld, melyet úgy mívelt mint tulajdonát. A szabad birtokszerzés megengedése is ejtett csorbát a régi állapoton, s ennek következtetése kártékonyabbak lehetnek, ha résen nem áll a magyar birtokos. De ezen netaláni csorbulások mellett is a birtoknak legnagyobb része most is magyarok kezén van s úgy hiszem, ez állapot ki is tart addig, míg túlestünk a mostani nemzeti-ségi súrlódásokon s míg a földbirtok lesz a potior pars erieriuma.

Minden magyar birtokosnak kastélya vagy laka egy magyar telep a más ajkúak között, mind meg annyi előőrs ha úgy tetszik, s mindaddig, míg ezekkel lesz meg rakva mindazon föld, melyen más ajknak laknak, valóban és tetteleg magyar földnek lehet azt mondanunk. A földbirtokos régi nemesség még mindig a potior pars a lakosok közt, csak tőle függ az lenni minél nagyobb mértékben s hiszem is, hogy ezen állapot is fenn fog állani mindaddig, míg arra szükség leend. Tekintsünk kissé körül, változott-e sokat a régi magyar birtokos családoknak korábbi állása a nép előtt. Szenvedett-e sokat nemcsak a mágnások, de a többi nemességnek is tekintélye? Én úgy látom, csak a gyűlöletes rész tűnt el, maga a tekintély fennmaradt sőt nevedett mindazoknál, kik hazafias fellépésük s tevékenységük által azon nyilatkozatokra indították a köznépet: hijába! csak az urak tudják legjobban, mit és hogy kell tenni.

Miután nálunk az aristocratia fennállása annyira nevezetes tényező a magyar nemzetiség fennállására nézve: ez annyira fontos tekintet , hogy egymaga készlet mind-

nyájunkat az aristocraticus szerkezetnek, a mennyire csak lehet a régi feudális képtelenségek kikerülése mellett, továbbra is fentartására, mihelyt hazai állapotainknak kilátásba helyezett újraszervezése szőnyegre kerül. Ezt kétféleképen hiszem elérhetőnek, először: ha a törvényhozás kitűnő politikai állást ad a birtokos nemességnek, másodszor: ha a társadalmi téren az aristocratia enmagának minél nagyobb érvényt szerez. Mi a politikai állást illeti, természetesen nem lehet, többé szó kizárólagos birtok és hivatalképességről vagy épen adómentességről, e tekintetben a história nem mehet visszafelé csakúgy, mint a forrás nem folyhat vissza kútfeje felé, de van egy kiválság, melylyel bírhat a földbirtokos és nemes osztály, — mi azonban nálunk még jóformán egyet jelent — igen nagy mértékű szabadelvűsége mellett is az állami szerkezetnek, s ez nem más, mint a párség, a felső-tábla. Én nekünk újra felső táblát óhajtók egészen aristocraticus és históriai alapon, felső-táblát, mely conservatív legyen szerkezete s természeténél fogva, mert, ily elemre igen nagy szükségünk leend azon mozgalmas időben, mely be fog nálunk következni; conservatív legyen pedig különösen a magyar nemzetségre nézve. Azt nem fogjuk kikerülni, hogy az alsó-táblán a legkülönbözőbb elemek ne jelenjenek meg, melyek okvetlen igen zajos állapotokat fognak előidézni, lesznek ott szlávok, oláhok, németek, kik a legtarkább indítványokkal, talán még eddig nálunk nem látott s nem hallott modorban fognak előállani: legyen a felső-tábla azon erős szírt, melyen megtörik minden túlcsapongás s adja meg ő a státus szerkezetének azon egyformaságot, azon történeties zománczot, azon tisztán magyar ábrázatot, mely egyedül biztosíthat neki tekintélyt, állandóságot és erőt.

Itt van az idő komolyan gondolkodni e tárgy felett; a koczka el van vetve, a thema fel van adva, meg kell, úgy lehet nemsokára, fejtenünk s ne találjon az idő készületlenül. Miként kellene egy ily egészen magyaros és történeti szellemű magyar felső-táblát alakítani, e felett vitatkozának az államtudósok, csak az alap olyan legyen, mint fentebb említtem. Míg jobbat nem találunk, én megtartandónak vélném a régi szerkezetet, mely szerént a zászlósok és főispánokon kívül minden egyes mágnás született pair, netalán Valami életkorbelt megsszorítással. Azon általános előszertet mellett, melylyel visszatér jelenleg a magyar minden régi tulajdonához, úgy hiszem, ez nem találna nagy ellenzésre a közvéleményben, a magyar nemzetiségnek pedig a leghathatósabb garantált fogná nyújtani. *)

A magyar nemesség, mágnás és nem-mágnás, tartsa fenn a törvényhozáson kívül is régi tekintélyét s a magyar nemzetiségnek leghatalmasabb oszlopa lehet még jövendőre is, mert épen históriai állásánál fogva még folyvást nagy tekintélylyel bírván, igen könnyen szerezhethet fájának befo-

*) Sokkal szükségesebb volna e felett s általában a nemzeti-ségek kérdése fölött tanácskozni, mint már most előre restaurálni, mi kedvencz tárgya országsszerte a társalgásnak s a felett határozni előre, ki legyen első, ki legyen másod alispán. Általában vegyük eszünkbe jól, hogy nem kezdhetjük többé újra ama régi idyllikus „Extra Hungáriám non est vita“-féle, s csupán a megye határszélég terjedő politikai nézeteket; magasabb szempontot kell keresnünk honi dolgaink megítélésére, s óvakodnunk e tekintetben attól, mit a német Krähwinkelreinek nevez. Egy oly népnek, mely kiváló szerepet akar viselni s kell is hogy viseljen honában annyi más népek között, mely arra van kétségtelenül hivatva, hogy azon csoportjában a népeknek, mely a török birodalom bekövetkezhető szétomlása után alakulandó újoncz státusok közt kimagasodjék, nekik mintaképl szolgáljon s mind nagysága mind régi statusgyakorlata által imponáljon: nem lehet nem szabad éretlenkedni s magasan kell nála állania a politikai érettségnek és komolyságnak.

lyást és felsőbbiséget. Ez különösen kötelességük azoknak, kik a más nyelvű lakosság közt székelnek. Ezek mutassák meg, hogy most is ők bírnak, ők tudnak legtöbbet. Bírván környezetüknek nyelvével s e nyelven szólván a köznéphez, annak nagyrésze észre sem veszi, hogy más nemzetbelivel van dolga s vezetteti magát politikai véleményeire nézve, a hová vezet az értelmesebb és befolyásosabb. Nem szükséges magunk megerőltetésével gyakorolni a népszerűségnek legegyszerűbb módját, a túlságos vendégszeretetet, ezáltal csúszik ki leggyorsabban a magyar birtok a magyar kezekből: hanem vegyünk részt minden közügyben, vezessünk minden közmozgalmat, láttassuk s hallassuk magunkat minél többet, szóval, tegyük minél érezhetőbbé jelenlétünket, ne hagyjuk a népet magára vagy épen zsákmányul más helytelen vagy épen ellenséges befolyásoknak; tanítsuk meg őket személyünkben tisztelni s becsülni mindazt, a mi magyar, — hathatósabban fogjuk fentartani a magyar nemzetiséget, mint ha nyelvterjesztő egyleteket alkotnánk s jutalmakat osztogatnánk néhány magyar szónak elgagyogásáért egy-két tót vagy oláh gyermeknek.

Legyen hazafias, legyen magyar minél inkább nemesiségünknek épen azon része, mely a más ajkúak közt lakik. Ezen más ajkú honfitársaim sem fogják rossz néven venni, ha azt sürgetem, hogy az, ki magyar születésű s eredetű, minden tekintetben legyen igazán s minél inkább magyar. Midőn pedig ezt sürgetem, nem akarok ezzel csak afféle elcsépelet phrasist mondani, nem ok nélkül és nem célzás nélkül mondom, s mint tevém más alkalommal, kénytelen vagyok ez alkalommal ismét egy kissé az elevenre tapintani.

Figyelemmel kísérvén jelen hazai mozgalmainkat, le-

lietlen észre nem vennünk, hogy a felföldön levő magyarságnak hazafias hangulata s tevékenysége, hasonlítva a más vidékbeliekhez — egyenesen megvallva, nem kielégítő.

Hogy egészen intuitív példát hozzak fel, vegyünk csak szemügyre a protestáns ügyet, a Kazinczy-ünnepélyeket és Széchenyi-requiemeket. Azon buzgalom, melyet e mozgalmak alkalmával különböző vidékek felmutattak, bátran szolgálhat hévmérő gyanánt a jelenleg uralkodó — hála Istennek — felébredett hazafiai érzelem melegének fokára nézve.

Mindezen mozgalmak mindenütt az úgynevezett intelligencia kebléből eredtek. A felföldön legalább is annyi intelligencia van mint az alföldön; itt kevésbé számos a birtokos nemesség s csak azzal egyenlítették ki az arányt, hogy a korábban honoratioroknak nevezett honpolgárok is az intelligentiához számítandók; ezen osztály megvan a felföldön is, de nem annyira magyar, hogy a „magyar intelligentiához“ lenne számítható. Mint mondom, az arány ugyanaz s mégis mily nagy a különbség. Ha épen oly buzgó lett volna a felföldi intelligencia mint az alföldi, két-háromannyi Kazinczy-ünnepnek, Széchenyi-requiemnek kellett volna általa létrehozatnia, mint történt; a protestáns ügy statistikája és históriája is másként állana.

Vegyünk legelőbb is ezen protestáns ügyet. Legtöbb helyt azért feledkeztek meg a felföldi egyházkerületek lelkiismeretük követeléseiről, mivel a világiak nem fejtettek ki elég buzgalmat, apathiával vették a dolgot s egészen a lelkészek befolyását hagyták érvényre emelkedni. Hogy ezek inkább hagyták magukat eltántorítottatni, könnyen magyarázható azon befolyásból, melyet új nagy előnyökre való kilátás rajok gyakorolt; nem kétkedünk az illető

uraknak protestáns lelkületén, de hijába, nagy csábításoknak kevés ember tud ellenállani, ez mindig úgy volt minden dolognál; a világiaknak buzgalmát igen elősegítette az, hogy az egyház új szerkezetében személyes állásukban kellett volna nagy csonkulást szenvedniük. Ha a felföldön az igen számos világi intelligencia több buzgalmat fejtett volna ki ez ügyben, nem lett volna a protestánsok táborában amaz igen sajnálatra méltó meghasonlás. Lettek volna kevésbbé buzgók az alföldiek, ott is meglehet hogy másként ütött volna ki a dolog; azon befolyások, melyek a felföldi lelkészekre hatottak, talán itt is érvényre emelkedtek volna imitt-amott, habár hiszem, hasonlíthatlanul kisebb mértékben is. A mint jelenleg a dolog áll, általánosan panslavisticus befolyások és indokoknak tulajdonítják, hogy a felföldön úgy ütött ki a dolog a mint történt. Van is ebben sok igaz, de csak úgy van értelme, hogy miután azelőtt épen a protestáns papok közt voltak a panslavismusnak legtöbb szóvivői s épen saját hitfelekezetökbéli urakkal jöttek azelőtt összeütközésbe, most jó alkalmat találtak az egykori tromfokat más tromfokkal visszaütni, megfelekezvén az indulat hevében, mit cselekesznek. Ennyivel nehezebb volt kétségkívül a felföldi protestáns világiaknak állások a fennforgó ügyben; de annál nagyobb éberséget és tevékenységet kellett volna kifejteniük s egészen mégis jobb eredményeket lehetett volna felmutatniok.

Mi a Kazinczy-ünnepélyeket és Széchenyi-requiemeket illeti (bocsánatot kérek, hogy ily prózaikig szólok kivált ez utóbbiakról, de hijába mindennek megvan a maga statistikai oldala, a statistikusok pedig valamint az anatómok és chemikusok is átkozott prózai emberek, midőn maguk szakmáját veszik elő), nem kívánhatni, hogy épen oly

kedvvel fogtak légyen mindenütt hozzá a felföldiek, mert oly számos közönségre, mint az alföldön, nem számíthatnak; de mégis több alfélé ünnepélyeket lehetett volna náluk is várni. Kiveszek egyes helyeket, de általában véve, míg az alföldön minden várakozáson fölül, mint futó tííz mutatkoztak amaz ünnepélyek, még Erdélynek legtávolabb zugaiban is, addig a felföldön későn és mintegy vontatva jöttek elő, mutatván sok esetben, hogy mintegy csak becsületből tartották meg, nehogy nagyon háta mögött maradjanak a többinek.

Ezeket mint egyes példákat akartam felhozni, de hivatkozom ezenkívül a mindennap közönségesen előforduló tényekre; figyeljen bárki e tekintetben, meg fog győződni, hogy állításom nem alaptalan, meg fog győződni, hogy hazánknek felső vidékein a magyar nemesség közt korán sincs meg amaz élénk mozgékonytság, mely oly örvendetes jelenetekben mutatkozik újra meg újra hazánknek más vidékein. Nem vonom én kétségbe, Hogy felföldi atyánkfiái épen oly jó magyarok, mint a többiek, s mint voltak is mindig most is vannak közöttük oly lelkes és buzgó hazafiak, kik senkinek sem engednek e tekintetben, de nem tehetek róla, ha azt látom, miszerint a mozgalmas hangulatnak hévmérője koránsem áll a felföldön oly magasan, mint egyébűtt s mint általában véve állnia kellene.

Igaz, hogy több akadálylyal kell ott fenn küzdeni. A népnek tömege ott nem ád oly jó viszhangot, mint az alföldön, hol most egy kimondott talpraesett szó ezerszeresen verődik vissza a rokon keblekről, de azonkívül van ott fenn egy bizonyos réteg vagy osztály, mely ha nem is ellenzi azt mit az emberek most országszerte akarnak s mondanak, de megvan benne bizonyos kötekedő, bizonyos

ellenkezési viszketeg, mely zsibbasztja s hátráltatja mások tevékenységét. Hogy egyenesen s világosan beszéljek: még most is kísért a felföldön a panslavismus.

Furcsa valami ezen panslavisticus eszmekísértet. Ha jól vizsgáljuk, alig tudjuk azt voltaképen feltalálni vagy épen azt mondani: no most valahára rád akadtam, itt vagy, megfogtalak, no most már nézzlink szemébe egymásnak s beszéljünk okosan. De mégis látunk embereket', kik nem olyanok mint mi vagyunk, kik ha nem beszélnek is ellenkezőképen, de mégis más modorban beszélnek, nem ott kezdik vagy másképen hangoztatják, habár ugyanazt beszélnek is a mit mi; kiknek félrehúzódik egyegy arcizma, midőn velök értekezvén, épen azt hiszszük, no most már csak ők is úgy gondolkodnak mint mi, szóval kiknek egész magaviseletéből látszik bizonyos neme a kételkedésnek, bizalmatlanságnak s tartózkodásnak. Ha előveszszük ezen embereket s kérdezzük; hát igazságszerint mit akartok ti? vagy mit nem akartok? akkor könnyen átesünk azon, hogy mit nem akarnak. Mert körülbelül mindazt, mit mi nem akarunk, ők se akarják. De ha arról van szó, mit akarnak? zavarba jönnek s alig tudnak olyasmit felhozni s kívánni, mit mi igen szívesen meg ne adnánk. És mégis van valami, mi őket visszatartóztatja attól, hogy nyíltan kezet nyújtsanak, vagy épen kebelünkre boruljanak. Még mindig felemlegetik a régi dolgokat s még mindig hangoztatják a régi jelszót: panslavismus, habár testet ez eszmének ép oly kevésbé tudnak alkotni, mint azelőtt.

Én ezen eszmét épen nem tartom rémületesnek, mint tetszett az ezelőtt 15 — 20 évvel s csak annyiban tartom veszedelmesnek vagy inkább kártékonynak, a mennyiben

zavarja az általános egyforma hangulatot és zsidbasztja az egyenlő tevékenységet, teremtven egy pártot vagyis inkább osztályt, mely különválk a többitől minden igaz ok és cél nélkül. Ennek következtében azután mintegy két táborra oszlik a felföldi intelligens osztály; egy részen vannak a régi törzsökös magyar családbeli birtokosok, más részen a lelkészek, különösen azoknak fiatalabb része s a többi mindennemű oskolázott, tanult honoratoroknak tetemes része. Tudjuk azt a mindennapi társas életből, hogy mihelyt habár történetes és helyi viszonyok következtében is alakul külön cotteria, mindjárt feltámad köztük pletyka utján is bizonyos ellenkezés. Valamint megvannak minden két szomszéd háznak vagy szomszéd falunak, városnak a maga pletykái, rivalitásai — mert hiszen emberek vagyunk — úgy megvan mindjárt az ellenkezés szelleme, bármiként alakuljon párt vagy osztály nagyobb mérvekben a honpolgárok közt.

A közvéleményre mindig azon pártnak van nagyobb hatása, mely a többinél mozgékonyabb, tevékenyebb s ez rendesen az épen támadd vagy fiatal pártoknak tulajdona. Valamint az életben rendesen többre megy a szorgalmas ember a talentomos de hanyag embernél, úgy van az a közéletben is. Álljon bár régi tekintély, érdem s minden tekintetben való felsőbbség a potior pars mellett, lejárja egy kis mozgékony párt, ha tevékenységben amaszt felülmúlja. Hányszor láttunk már ily midőn minoritást majoritásnak fölébe kerededni.

Vigyázzon a felföldi magyar nemesség, nehogy az eszmék kormánya kicsúszszék kezéből. Ha nem fogják erősen tartani kezükben a kormányt, akkor majd átveszik azt a fiatal papok és más honoratorok s ők fogják adni a

tempót. Ő tőlük fog kiháromolni a szellemi általános irány, az ő nyomukon kezd gondolkodni a serdülő ifjúság, ő általuk fog magának imponáltatni a tömeg.

Nem állítom én, hogy valami ellenséges szellem fog lábra kapni, mert hiszen mit akarnának bármi gyakorlati dologban olyast, mi a magyar hazának kárára lehetne: de elég baj az, ha csak árnyalatokban különbözik is az irány, mely a honnak egy részében él, midőn arra van szükség, hogy, magyarán szólva, egy húron pendüljön az egész ország.

Ne adják fel állásukat felföldi rokonink, ne mondják: ezekkel az emberekkel nem lehet semmit se kezdeni, nem érdemes velők vesződni; s hogy úgy mondjam, ne mondjának le a felföldről, az alföldhöz csatlakozván mind gondolatban mind pedig anyagi tekintetben. Látunk rá nem egy esetet, hogy a felföldiek lefelé húzódnak, itt ügyekeznek birtokban terjeszkedni s ügyekeznek úgy tekinteni magokat, mintha bizonyos alsóbb vidéki körökhöz tartoznának társadalmi tekintetben s a felföldet repudiálnák. Az igen üdvös, ha az alfölddel minél sűrűbb közlekedésbe lépnek s minél szorosabb egybeköttetésekbe bocsátkoznak, de azért ne fordítsanak hátat szorosabb értelemben vett hazájuknak, szülőföldüknek; az az ő állásuk (Posten) melyre helyezte őket a gondviselés s melyen helyt kell államok. Eleik voltak a honfoglalók azon részeken, ők a hon megtartói ugyanott. Magyarország az épen úgy, mint a hon többi részei; a magyar ember épen annyi joggal találhatja magát otthon Liptóban, Árvában, mint Hevesben és Szabolcsban.

Hogy a magyar nemességtől várhatni legtöbbet a haza ügyének érdekében, annak eleven példája most Sáros

vármegye. Sárosnál alig volt gyökeresebben pecsovics megye az országban. De hijába, a vér vízzé nem válik, s most, midőn többé nem egyes politikai kérdésekről hanem a hazamentéséről van szó, Sáros helyt áll s oly élénk honfias mozgékonyaság uralkodik keblében, hogy nem lehet, ellene semmi panasz, míg a különben oly derék Szepes sokkal aluszékonyabbnak mutatkozik. És miért? mert Sárosnak nagy számú előkelő családai vannak, kik most megemlékeznek róla, hogy ők a honfoglalók utódai; ellenben Szepesnek jeles, szorgalmas, értelmes és igazán jó szellemű népe kevésbbé fogékony az eszmék általi izgattatásra, inkább átengedi magát iparúzői világnézetének s általában véve ha nem is rosszabb, de csendesebb.

Azt mondám fennebb: legyen hazafias, legyen minél inkább magyar minden magyar ember, ki a felföldön lakik. S itt egy igen fontos tárgyat kell előhoznom s e tárgy nem más mint a — tót p e s z t o n k á k .

Habár a felföldön, az úgy nevezett tótságon fészkelnek a legtöbb és legrégebb magyar nemzetségek, tagadhatlan, hogy az odavaló uraknak nincs meg azon mértékben valóságos magyar típusok, mint az alföldieknek. Erre vonatkozik azután az, hogy tótoknak csúfolják őket a többiek. És ki ennek oka? a tót pesztonkák.

Vegyük a dolgot egészen mindennapi gyakorlati oldaláról. Akármerre fordulunk a felföldön, az úri házaknál alig találunk egyebet tót cselédségnél az alsóbb rétegekben, a felsőbb rétegben belföldi és külföldi mindenféle németeket, vagyis német belső cselédet, tót külső cselédet. Ha nézzük magát az uraság nyelvészeti rendszerét: az öreg urak diákul, az öreg asszonyok tótul, az ifjabb urak magyarul, az ifjabb asszonyok németül beszélnek, szóval leg-

alább négy nyelv van a háznál folyamatban, jci azonkívül némely helyeken a francia, mi azonban nem gyakorol valami különös befolyást s korántsem játszik oly szerepet mint a lengyeleknél, hol annak mind a társas életben mind a nemzet szellemére nézve nagy befolyása van. — Ezen nyelvzagyválásból természetesen az következik, hogy egy nyelvet se tudnak tökéletesen. Voltaképen azt se lehet tudni, melyik a ház, a család nyelve. Ha jól tudnak is magyarul, de a kiejtés majdnem általánosan szenved s alig lehet az egész tótságon tiszta kiejtésű magyar beszédet hallani. A gyermek pesztonkájával lévén legtöbbit, ez neki legfőbb nyelvmestere s gyakran megesik, hogy a magyar nemes család ivadéka idegen nyelven gagyogja legelső szavait.

Ismeretes, mi nagy befolyást gyakorol a nyelv az embernek lelkére, nem szükség efelett szét vesztegetnem. Képzeltető, mily zavart szül a gyermeknek zsenge elméjében, midőn azt mondják neki: te magyar vagy, s ezt tétül vagy németül mondják, s midőn ő másrészt azt hallja, hogy azt, ki tótul beszél, tótnak, ki németül beszél, németnek hívják. Ez az egyik nagy hátrány, másik az, hogy a gyermek későbbben is nehezen tud magyarul jól megtanulni, mert részint nincs, kivel magát a nyelvben gyakorolja, részint rász magyar beszédet hall, részint a sok tót és német beszéd hallása által hozzá szokik azon általános idegen beszédhanghoz, melyet azután átvisz saját magyar beszédébe. A tót nyelvnek három jellemző vonása van, mi épen ellenkezik a magyar beszédhangal s azt legjobban elrontja. Az a hangnak széles kiejtése legelőször is, mi épen ellenkezője a magyar mély halk, majdnem o-ba átmenő a hangnak. Továbbá a mássalhangzók kettőztetése, mi igen jel-

lémző a magyar nyelvben, a tóban alig fordul elő s nincs visszatetszőbb, mint mikor adta helyett például ata-t vagy lenni helyett leni-t kell hallani. Harmadik eset az általános rövid kiejtés, például Adám helyett Adam. Ezek és hasonlóak úgy elrontják a magyar kiejtést, hogy valóban visszatetszővé válik az alföldiek fülének.

De ennek más oldala is van. Az efféle nem tiszta magyar nyelv kevesebb vonzóerővel bír mind az azt beszélőkre mind az azt halló idegen ajkunkra nézve. Minden csak úgy szép, ha a maga valóságában és tisztaságában mutatja magát. Nekünk se tetszik a hiencz és sváb német nyelv, míg el kell ismernünk a tiszta német nyelvnek szép és nemes hangzatát.

Hogy azonban visszatérjek a gyermekek, és pesztonkákhoz, nem csak a hibás nyelvkiejtés hanem a magyar jellemnek szabad kifejtése is akadályoztatik a gyermekeknek idegen ajkú környezete által. Nem akarok én abba bocsátkozni, melyik jellem szebb, becsülésre méltóbb, a magyar-e vagy a tót, de kétségtelen, hogy ha már valaki magyar akar lenni, legyen igazán s minél egészebben magyar, s hogy ne hasson akadályozókig a magyar jellem kifejlődésére örökös idegen jellemvonásoknak minden perczen való szemlélete s beszívása. Mint a magyar nyelv idegen accentust nyer, épen úgy kap idegen zamatot maga a magyar jellem is, s olyformán kell észére jönni a serdülőnek, hogy minduntalan ismétli önmagának: hiszen én magyar vagyok; de már akkor beszívott zsenge korában oly jellemvonásokat, melyektől nem tud menekülni, észre se vévén, hogy azok nem illenek be a magyar jellem rámájába s mi ezen zavarnak, ezen ellenmondásoknak eredménye?

Az, hogy ti felföldi magyarságnak hazafias buzgalma s mozgékonyága, mint most látjuk — nem kielégítő.

Egy mozgalmas közélet, tettleges közélet — nemcsak olyan, melyet most alkot magának a korlátai közt meg nem férő hazafias szellem, de a mely természetesen nem lehet más mint negatív sok tekintetben, —csökkentené nagyrészben ezen bajt is, mert a közéletre való hivatás egy perezre se hagyná elfelejtetni az illetőkkel, hogy magyarok, s így ez esetben is általános panaceának bizonyítaná be magát. De lehet segíteni a dolgon így is, csak el kell ismerni az illetőknek az általam elősorolt visszás állapotoknak valóságát, elismerni annak szükségességét, hogy legelőször is a hozzájuk legközelebb álló s hatalmukban levő esetben mentsek meg a nemzetet, t. i. önmaguk személyében.

Soha ne téveszsze szeme elől a felföldi magyarság azt, hogy ha nem vigyáz, lassan-lassan észrevétlenül az egész felföld eltótosodik. Meglehet, némelyek boszankodással fogják ezen insinuációt visszautasítani s én örömmel lennék tanúja minden ily boszankodásnak, mert azt látnám belőle, hogy az, ki boszankodik, annyira távol érzi magától csak a megengedhetőségnek (Zulässigkeitt) is vádját, hogy részéről bir a helyes hangulatnak öntudatával: de mint mondom, ezen eltótosodás legyen az örökös rómaiak, mely visszariaszsa az illetőket, ha tán nem eléggé serényeknek találnák önmagukat a szóban levő nemzeti kötelességük mellett való éber eljárásban. Gondolják meg, hogy felelősek a magyar hazának e tekintetben való integritásáért. Minden magyar embernek háza és házanépe egy-egy telep, egy-egy katonai positio szellemileg az idegen ajkú hazai földterületen. Nincs jogunk s nem tanácsos az idegen ajkúakból

toborzani saját hadseregünk részére, de legyenek vitézek, legyenek jól fegyelmezettek saját csapataink.

Ily nagy dolgok emlegetése közben talán bizarrnak fog tetszeni, ha pesztonkákról beszélek; de nem fogja senki tagadni a nevelés fontosságát, a nevelés pedig épen legfontosabb részében mindjárt a bölcsönél veszi kezdetét.

Arra legyen fordítva legfőbb gondja a felföldi magyar birtokos osztálynak, hogy házanépe egészen magyar legyen, hogy a gyermek tiszta magyar szót halljon s a szónak eszközlése által tisztán magyar lelkületet szívjon magába. Magyar dajkákat kell fogadni s minél több magyar cselédet tartani. Ez talán nem látszik eléggé fontos tárgynak első tekintetre, de kiszámíthatlan fontosságú következményeiben. Más vidékről, magyar helyekről hozatni egyéneket, kik a gyermekek körül vannak alkalmazva, ennek egészen bevett szokássá s kimaradhatlan rendszabálylyá kell válnia s úgy kell a dolgot elintézni, hogy annak meglegyen a maga rendes útja-módja. Tapasztalásból tudom rász következéseit annak, ha a gyermek oly környezetben nevedik zsenge korában, melynek nyelve idegen s nem tudnám eléggé ajánlani — egyenesen nemzetiségünk érdekében — hogy az illetők vegyék figyelembe szavaimat s komolyan vegyék fontolóra a, dolgot.

Magyar irányt kell adni, különösen a felföldön, az összes nevelésnek. Rendesen így gondolkoznak ott még most is a szülők: hiszen magyar születés a gyermek, magyarul úgy is fog tudni, megtanul magától is. Ellenben annál jobban vigyáznak arra, hogy a német és francia nyelvben jártasakká legyenek, ha enélkül maradnának a gyermekek, az valóságos szörnyűkőzésre méltó dolog, botrány volna. Magyarul nem tudni még

most se szégyen a nőnemnél a felföldön igen sok helyt s nem csak a legfelsőbb körökben, mint volt kevéssel ezelőtt országszerte, hanem a közép nemesi házaknál is. Ellenben Isten őrizzen attól, hogy németül folyvást, francziául is legalább úgy ahogy beszélni s írni ne tudnának a kisasszonyok. Még az angol és olasz grammatika is előbb kerül a sorba, mint a magyar nyelvtan. — Általában be van véve a felföldi uraknál az, hogy a német nyelv nemtudása valóságos scandalum, semminél fogva nem tartják magokat különbeknek az alföldi uraknál, mint ezen előnynél fogva; akire kimondhatják, hogy nem beszél jól németül s kálvinistás kiejtéséért gúnyolhatják, arra, mint neveletlen emberre, ki van mondva az anathema. Ez oly fonák-ság, mely szomorú tanúsága, hogy felföldi nemességünk sokkal hátrább van a magyar korszellem értésében, mint többi hazánkfiái s hogy a felföldön még nem bírt elterjedni azon mozgékony nemzeties szellem, mely jellemzi legislegújabb korunkat. — Ha lényeges a magyar nyelv rendszeres és kimerítő tanulása általánosan a hazai ifjúságra nézve, mennyivel inkább lényeges az a felföldön, hol a folytonos nyelvgyakorlatot is kell a nyelvészet művelésének pótolnia; a gyermekek összes tanulmányainak felét legalább ennek kellene ott kitennie, hogy ebből pótolhassák ki, mit a mindennapi társalgásban elmulasztanak.

Gyakorlatban van még most is, de még inkább volt azelőtt „magyar szóra“ az alföldi s „német szóra“ a felföldi iskolás helyekre küldeni a tanuló ifjakat, cserébe adván őket a kevésbbé vagyonos osztálybeliek. Ezen igen üdvös szokást fel kell tartani s minél nagyobb gyakorlatba hozni. Különben is minél több alkalmat kell adni a

felföldi gyermekeknek arra, hogy tiszta kiejtésű magyarságot halljanak; látogatások, utaztatások által stb.

Ha nem vigyáznak eléggé a szülők, még oly eset is adhatja magát elő, hogy itt-ott úgynevezett panszláv vá női ki magát egy-egy magyar fiú. Sokszor van első ifjúságunk benyomásainak kitörölhetetlen hatása; kerülhet egy-egy magyar fiú amaz úgynevezett panslavisticus irányú környezetbe, s később is megmarad, már csak a sok emberben rejlő ellenmondási szellem következtében is, a felvett irány mellett s az ily eset — egyszerűen szólva — már azután gyönyörűsége egy dolog volna csakugyan.

A tót nyelvnek és jellemnek van bizonyos insinuatív természete, mely által könnyen talál magának utat a vele érintkezésbe állóknak elméjébe és szokásaiba. Tagadhatlanul sok gyöngédség és kedélyesség rejlik a tótok jellemében, mely kellemesen hat, habár tudja is az ember, hogy nem nagy lélekegyenességgel s őszinteséggel párosul. S azért a tót eléggé veszedelmes szomszéd más nyelvűekre nézve. Látjuk is ennek következeit. A tótságon legtöbb tótos elem van a magyarságba vegyülve, külsőleg és belsőleg egyaránt. Más szlávok, mint a ruthének már sokkal kisebb befolyást gyakorolnak, mert a dunamelléki tótok sokkal magasabban állanak szellemi értékben, mint a ruthének. A ráczokkal vegyest lakó magyarokon még kevésbé látszik az idegen befolyás, az oláhok közt lakók pedig éppen igen gyenge nyomait láttatják a folytonos érintkezésnek. Nincs rá példa, hogy ráczos vagy *oláhos* magyar *kiejtést* hallana az ember született magyaroknál, míg a tótos kiejtés nagyon el van terjedve a tótságon lakó született magyar és éppen tős-gyökeres magyar családok tagjai közt. Ott kell tehát leginkább ébren állani a magyar nyelv ügye mellett;

ott kell leginkább ellene dolgozni az idegen befolyásnak. Hozzájárul mind ehez még azon körülmény is, hogy a tótság területileg sokkal tömörebb, mint minden más idegen nyelv hazánkban. Míg az oláhok és rácok által elfoglalt részekben mindenütt találatnak magyar helyek, úgy hogy többnyire legfelebb pár éra távolságra, lehet mindenütt magyar szét hallani; a tótságon napokig el lehet utazni anélkül, hogy az ember magyar helységre akadjon, kivéve a tótságnak déli kinyúlásait. Ezen nyelvtopographiai tény igen fontos s látszanak is nagy mértékben következményei. A ráczok és oláhokkal vegyesen lakó magyarok olyanok egészen, mint azok, kik nagy tömegekben laknak együtt, az erdélyi magyarság semmivel sem kevésbé tiszta, mint az alföld bármely lakója, ki még alig hallott életében idegen szót, pedig Erdély ugyancsak összevissza át van szöve oláh területekkel; a felföldi magyarságon ellenben ugyan csak érezhető a tótos zamat.

Mindezen szemlélődések saját figyel mezesem és tapasztalataim eredménye; meglehet, hogy ilyes dolgoknak elősorolása triviálisnak látszik s nem fog e soroknak valami tudományos szint kölcsönözni, de én azt tartom, hogy ily elemzésekbe szükséges bocsátkozni, ha valódilag akarjuk felismerni állapotainkat. Ha csak a magasabb stylaris és tudományos szint keressük, vagy ha eszméinknek illusztratiókat keresvén, azokat ráeröltetjük hazai viszonyainkra, írhatunk igen szép s közönségesen megbámult munkákat, ha ehez különben nem hiányzik a tehetség: de az igazat nem fogjuk kifürkészni s utoljára se lesz fáradságunknak más eredménye, mint saját tehetségünknek tündököltetése. Meglehet, hogy pesztonkákról, tótos accentusról való beszélgetés több eredményre vezet.

Azért mulassunk is még kissé e tárgynál.

Nem akarok böjti prédikációkat írni s általános kifejezésekben szívére kötni a felföldi magyarságnak a nemzetiség ügyét, de még egy fontos körülményre akarom felhívni figyelmét.

Ha becsületet akarunk szerezni a magyar nyelvnek az idegen ajkúak előtt, ha általában a magyarságnak tiszteletre méltó állást akarunk szerezni, szükséges azt minél-nagyobb tisztaságban és tökélyben előállítani. Mint már mondtam, minden úgy legjobb, legvonzóbb, ha a maga eredetiségében s tisztaságában van előállítva. Mint említém, bizony a hiencz nyelv nem igen fogja elbájozni egyikünket is, míg meghajlunk Schiller és Göthe nyelve előtt. Ha a francia nyelvet akarjuk felismerni vagy jól magunkévá tenni, nem megyünk Svájcza vagy Elzászba, hanem inkább Párist fogjuk felkeresni. Bizony a magyarságot se akarnék a palóczok, barkók vagy épen felföldi tótos magyarság által képviseltetni, inkább csak Debreczenre és Miskolczra fogunk utalni, s ha magunkban fontolgatjuk, népünknek melyik része iránt érzünk legtöbb becsülést, az alföldön fog elménk keresgélni. Már ez úgy van, a dolognak természetében fekszik. Tót vagy német hazánkfia, ha és a mennyiben vonzalommal és tisztelettel viseltetik a magyar iránt, inkább fogja az alföldi telivér és tiszta beszédű magyar felé irányozni vonzalmát, mint palóczos, tótos, németes szomszédja felé, mert folyvást szemé előtt fog lebegni, hogy azon tulajdonságok, melyekért a magyart becsüli, szereti, ott léteznek legnagyobb tökélyben, hol a nyelv tisztábban él, hol legszebben s eredetiebben hangoztatik. Azért szükséges, hogy ha tisztelteim s szeretettni akarjuk a magyart, legyünk minél tökéletesebb magyarok. —

S hogy minél inkább azokká legyünk, tanuljunk meg mindenekelőtt minél tisztábban beszélni magyarul.

Tagadhatlan, hogy magyart magyarral mérlegelve, az alföldinek mint valódi magyarnak elsőbbsége van. Azt is tapasztaljuk mindennap, hogy az alföld imponál a felföldnek. Nem csak a jó fehér debreczeni czipó hat különösen csábító erővel a zabkenyéren rágódó atyánkfiára, nemcsak a mérföldekre terjedő kalásztengerek és kukoriczaerdők szülnek elragadtatást az áros és minden színeket játszó felföldi parlagok turkálójára, imponálnak az emberek is. A felföldi ember mindig némi szorongást érez, ha az alföldre megy, (igyekszik magát accomodálni s ennek következtében néha még túlságos magyar-miskáskodásba is átmegy. Mindez annak jele, hogy az alföld neki imponál. Ellenben az alföldi bizonyos felsőbbbségi érzést árul el, ha a felföldön járkál, s mit egyébiránt igen helytelenül tesz, mindig kész arcza nyelve a csúfondároskodásra. Ez így van, habár régibb és többoldalú culturájánál fogja jóval meghaladja a felföld az alföldet s rendszeren a nagyobb műveltség imponálni szokott. Az egész onnan ered, hogy az alföld magyarabb minden tekintetben. Ez tisztán mutatja a tisztább magyarságnak előnyeit, tisztán mutatja, mennyire szükséges, hogy ha becsültetni s szerettetni akarjuk tóttal, némettel a magyart, minél tisztább magyarral hozzuk érintkezésbe; azaz, tanuljanak minél tisztábban magyarul beszélni a felföldön lakó magyar véreink; semmivel se tehetnek jobb szolgálatot a magyar nemzetiségnek, semmivel se róhatják le jobban hazájuk iránt való tartozásukat.

Ezt és ennyit lehet töltik követelnünk. Valóban szé-

gyen, gyalázat volna, ha a magyar nemes hagyná magát ha nem is sodortatni, de apródonként elvonatni nemzete tömegétől az által, hogy egész tunyasággal nézné, miként nyer tért mindinkább más nyelvnek és természetnek befolyása, miként mossa miként vájja ki lassan a csepp a követ. Nem mondom én, hogy tótnak vagy bármely másnyelvű embernek lenni szégyen, de igenis mondom s ismétlem, hogy szégyen, ha Magyarországon magyareMBER magát bármi más nyelvű a partot a lassú víz, miként ereszti mind tovább szálait a pók, nép által absorbeálni, aláásatni hagyja, ha úgy is kis számú nemzetét önszemélyében meglopatja. A felföldet az ottani magyarság tarthatja meg legjobban a magyar nemzetiségnek s felelős az egész nemzet, az egész világ előtt fájának integritásáért.

Hogy jelenleg nincs az országszerte uralkodó hazafias buzgalomnak színvonalán, én egyenesen annak tulajdonítom, hogy a magyar szellem ott külső, különösen tót befolyás által van megvesztegetve, mi a tótos beszédben nyíltan kifejezi magát. Ezen befolyás alól minden áron bontakozzék ki felföldi aristokratiánk, mert most, midőn a tettleges közélet szellemét fel nem tarthatja, mindinkább gyengül, mindinkább aluszékonyvá válik s nem lesz képes fontos hivatásának megfelelni. Minél inkább megtisztítandja nyelvét az idegen accentustól, a szlavizálástól, annál inkább fogja tapasztalni, mi egészen másképen kering a magyar vér ereiben, s magától fog emelkedni hazafiúi hévben és tevékenységben; és nem fogunk panaszkodhatni a miatt, hogy a tős-gyökeres arictocraticus családok ivadékai, kik az alkotmányos magyar közéletben évszázadok óta egyedül élvezték az államnak minden javait s folytonos gyakorlatában voltak a nyilvános közéletnek, hátrama-

radnak azon más vidékbeli honoratiorok mögött, kiknek elei csak az igát húzták, de kik nem engedik, hogy rajtok hazafiúi buzgalomban bárki túltegyen, bár minden joguk csak annyiban állott azelőtt is, hogy magyaroknak nevezhették ők is magukat, úgy mint bárki más.

IV.

E sorok írásánál azt tűztem ki magamnak feladatul, hogy ügyeinknek bekövetkezendő fordulata alkalmával a nemzetiség és nemzetiségek kérdése fogván képezni ügyeinknek legnehezebb részét, e kérdéseknek előleges és gyakorlati szempontból való megfontolására s a mennyiben lehet, előleges tisztába-hozatalára fordítsam hazámfiainak figyelmét, mielőtt a munka körmünkre ég.

Meg vagyok győződve a felől, hogy jövendők attól függ, tudunk-e jóra menni a velünk élő mindenféle nyelvű népekkel, meg tudunk-e velők élni békességben és mégis szabadság és haladás tekintetében túrhető állapotban. Eddigi eljárásunkkal c tekintetben a lehető legroszabb hír nevet szereztük magunknak, annyi bizonyos. Megérdemeljük-e vagy nem ezen reputatiót, most nem akarom vitatni. Hibásak voltunk-e csakugyan, vagy sikerült rágalmazóinknak hitelre találni, körülbelül egyre megy; annyi kétségen kívül áll, hogy a világnak nagy része azt hiszi, hogy nem bántunk jól más ajkú honosinkkal. Mihelyt újra mozoghatunk, a világ feszült figyelemmel fogja kísérni minden léptünket, mindenek felett pedig azon eljárásunkat, azon utat, melyen indulni fogunk a nemzetiségek kérdésében. Legelső lépéseinknek ez úton végzetlen fontossága lesz sorsunkra nézve. Ha higgadtságot, eszélyt,

valódi politikát fogunk mutatni e tekintetben, meg lesz nyerve részünkre a közvélemény; ha ellenben szenvedély, kisserű czivakodás és alap nélkül való követelés fog ismét, mint azelőtt, e kérdésnél felülkerekedni, ha a világ azt látja, hogy mi nem felejtettünk semmit és nem tanultunk semmit: akkor majd eljönnek mások rendet csinálni, s kivesszik kezünkől azon igen fontos szerepet, melyre különben hivatva vagyunk, tudniillik mind saját magunk mind egész keleti Európa sorsának elintézését.

Miként tartsuk fenn, miként erősítsük, gyarapítsák saját nemzetiségünket és mit csináljunk a köztünk élő más nemzetiségekkel: e kettő körül forog a kérdés.

Mind a két tárgyra nézve megvan jelenleg nálunk a kellő jó hangulat. Azon egyetértés, mely hazánkban e részben uralkodik a nemzetiségek kérdésében úgy mint egyebekben, a lehető legjobb reményekre jogosít; de kérdés, fenn fog-e maradni ugyanazon mértékben ezen szép egyetértés, ha majd a dolog arra kerül, miként rendezzük el jövőre állami viszonyainkat? E felett jó lesz előre is gondolkodni s a mennyire lehet, tisztába jönni; az általános nyugodt hangulat igen kedvező az érett megfontolásra és szenvedély nélkül való vitatkozásra, a mennyiben vitatkoznunk lehet.

Mind az, mit eddig mondtam, a kérdésnek azon részét illeti, miként tartsuk fenn, miként gyarapítsák saját nemzetiségünket. Kimutattam eléggé — úgy hiszem — hogy a magyar nemzetiségre nézve a magyar nemesség különösen fontos szerepet játszik, s hogy hazánknak azon részeiben, hol a nép idegen nyelven beszél, főképen a magyar birtokos nemesi osztály van arra hivatva, hogy a magyar nemzetiséget fentartsa s a nemzet integritását meg-

örizze. — Előadtam azon magyar elemnek fogyatkozásait s talán nem helytelen útmutatást adtam arra nézve, miként kell magát összeszednie, hogy megfeleljen hivatásának. Előadtam, hogy jövő törvényhozásunknak kötelessége lesz a nemesség azon fontos szerepére különös tekintettel lenni. Mind ezen előadásom azon alapon nyugszik, vagyis inkább azon felvétel áll minden okoskodásomnak hátterében, mit már egy más munkában (1. „Nemzetiség“ 1858.) kifejttem, hogy t. i. nincs semmi jogunk külsőképen terjeszkedni más nemzetiségek rovására, hogy minden korábbi lépéseink ez irányban joggátalanok voltak s a legkárosabb következményeket vonták maguk után: ellenben jogunk és kötelességünk belterjesen erősíteni, gyarapítani saját nemzetiségünket. S e kérdésnél kívánok még időzni egy kissé, mielőtt tárgyamnak másik felére áttérnék s ahhoz szólnék szorosabban, mik teendőink a jövő szervezés alkalmával a többi nemzetiségek ügyében.

Belterjesen — igen, ez a mód, melyet kell követnünk nemzetiségünk gyarapításában; másképen nem megy, ezt megmutatta a keserű tapasztalás. De ezen tér elég tágas arra, hogy munkálkodni fajunknak gyarapításán bő alkalmunk legyen. Én sokkal szükségesebbnek tartom, hogy mind az, a ki magyarnak neveztetik, valódi igaz magyar legyen, mint azt, hogy névszerinti számunk néhány ezerrel szaporodjék. Ha hódítani, ha szaporítani kell, hódítsunk saját körünkben; fájdalom! van még elég hódítani és visszazerezni való épen saját fajunknak kebelében is. Mirevaló a birtokszerzés, míg meglevő birtokunk sincs jó karban. Minek a sok fegyelmezetlen nép, mielőtt meglevő seregünk jól be lenne gyakorolva?

Sokan megütköznek talán a felett, hogy én így be-

szélek épen most, midőn oly általános és nagy a buzgalom nemzetiségünk mellett, mint még soha nem volt. Elismerem én, hogy, hála a magyarok Istenének, felébredtünk s elmondhatjuk: „állsz még, állsz, szeretett hazám. Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed! “ — de mindamellett is sok kívánnivalót látok minden nagy lelkesedés mellett; nem tehetek róla, hogy azt kell mondanom, miszerint „mind ez még nem elég.“

Mint már előadtam, felföldi nemességünknek magyarsági állapotát nem tartom kielégítőnek. E tekintetben még végtelen sok a helyrehozandó, a teendő. Ha a másvidékbeli magyarság ott, hol ugyancsak tömören és erősen áll, képezi is valódi magvát a magyar fajnak, azon rész, mely más nyelvű honosink közt közvetlen érintkezésben, részint szétszórva s elszigetelve áll, a magyar nemzetiségnek közvetlen fenntartója azoknak irányában, s azért szerepe felette fontos.

De továbbá nemzeti érzés, magyarság tekintetében még sok kívánnivaló van egyébütt is, különösen felsőbb társaságunk bizonyos töredékénél. Itt vagyunk ismét ezen ominosus szónál: magasabb körök, mágnások. „Hát ezen embereknek még most se elég; hát teljességgel nem lehet nekik kedvüket találni; nem lehet követeléseiknek eleget tenni?“

Reménylem, nem fog senki megbotránkozni, csak végig hallgasson. Elmondottam más alkalommal panaszimat, s ha nem látszanék szerénytelenségnek, némi tekintetben elmondhatnám most a múltra nézve, hogy teljesült kívánságom: „üsetek, de hallgassatok meg.“ Fájaltam, hogy sok ember magára vette szavaimat, kinek erre épen nem volt rá oka, kit szavaim nem érinthettek; gyakran tettem

is szemrehányást magamnak, hogy talán nem találtam el a kellő modort, habár a mérték miatt alig vethetek szemre valamit. De ez már megvolt, mint mondani szokás, nem akarok erről sokat szólni, nehogy kelleténél nagyobb fontosságot látszassam tulajdonítani akkor mondott igénytelen szavaimnak. Most ki kell nyilatkoztatnom, hogy társaságunk magasabb körei oly jól felfogták hivatásukat s oly dicsőén teljesítik kötelességüket, hogy a hazafinak örömeiben szíve repes, midőn e buzgalmat látja, hogy az egész haza könnyebben lélelzik, mióta előkelő fiait oly buzgón látja a haza ügye mellett állani; a panasz, a vád, melyet még mindig emelünk, csak némely töredéket, némely köröket, egyeseket illet.

És nincs irgalom a közvélemény előtt azoknak részére, kik a hazának még most is hátat fordítanak, kik magukat a közügytől elvonván, vagy éppen fitymálván a mostani oly szép oly nagy jelentőségű törekedéseket, megrabolják a hazát azon közremunkálástól, melyre annak minden egyes polgár részéről a legnagyobb szüksége van; kik a hazán kivid töltik most is idejüket, költik vagyonukat s csak személyes és házi ügyeiket vevén tekintetbe, úgy tesznek, mintha mind az, mi körülük történik, őket nem is illetné; kik éppen fel engedik nevüket s jelentékeny személyiségüket használni arra, hogy ujjal mutassanak rájuk bizonyos részről, mint a kik nyíltan desavouálják a hazájukban létező hangulatot, s azt nem hogy osztanák, de magukviselte által nyíltan kárhoztatják. Az ilyeneknek magukviselte még mindig egy nagy vérző seb a haza testén s fáj végtelenül.

Korábban a magyar nemzet válságos napjaiban a legnagyobb oligarchák játszották a legnagyobb szerepet s va-

lahányszor a haza megmentetett, mindenkor egy-egy hatalmas nemesnek volt köszönhető, ki a mozgalmak élére állott. Ma épen legislegnagyobb birtokosaink közül néhányan tökéletesen nullificálják magokat. És ha csak közügyekre gyakorolható hathatós befolyásuk menne kárba, még el lenne szenvedhető, de a dolog nem csak addig van. Mind azt, kit nyíltan nem látnak a küzdők sorai közt, az ellentáborba sorozza a közhír, melyet ugyancsak mohón szoktak felhasználni, annyival inkább, ha akár indolentiából akár félnétségből nem is desavouálják az illetők a nekik tulajdonított állást. A ki magasan áll, láttatik mindenki által s nem vonhatja ki magát abból, hogy akarata ellenére is egyik vagy másik részhez ne soroltassák. Különös az valóban, hogy minél nagyobb valakinek állása, birtoka, annál kevésbé mozoghatson, annál kisebb lehessen politikai bátorsága. Szokásos elcsépelet phrasis, hogy könnyű a kisebb embernek valamit kezdeni, mert keveset veszélyeztet; mintha több élete volna egnél minden embernek, mintha a kisebb birtok nem volna épen oly szükséges életfeltétel mint a nagyobb, de mintha könnyebben is volna a nagy birtok veszélynek kitéve mint a kisebb. Szomorú volna valóban, ha a szerencsének anyagi kedvezményei megfosztanák az embert a szellemi szabad mozgástól, tevékenységtől, holott épen abban áll a vagyonnak nagy előnye, hogy az embert mindinkább felszabadítja az élet. sanyarúságainak földhöz ragasztó bilincseitől. Veszélyesebb s zavarosabb időkben, midőn az ököl és kard volt jórészt a telekkönyv, a legnagyobb birtokosokat láttuk mindig minden mozgalom élén s most mikor az enyim és tiéd rendezetten s biztosítva áll, mert hiszen a communismus csak nagy gyermekek részére készített ijesztő — hazánkban különösen — most,

mondom, a nagy vagyonú arra legyen kárhozthatva, hogy kincsőrző sárkány szerepét játssa, úgy hogy végre ne legyen más mint valami holt testület és egy rakás gazdasági s udvari tisztnek és szolgának pénztárnoka; arra legyen kárhozthatva, hogy a közügyre nézve úgy álljon, mintha a világon se volna s csak olykor-olykor mutattassék elő, mint egy-egy imponant díszítmény, melyre az utczák csöcseléke száját táthassa, maga pedig rendkívül boldognak érezze magát, hogy a kegyeknek sugáiraiban olykor-olykor melegednie megengedtetik. Fájdalom! ilyenre is akadhatnak nagyuraink között. A jó, a naiv magyar nép örömeiben bőrből ugranék ki, a hazát mondaná megmentednek, ha csak egy kis részvétet mutatna egynémely magyar a közügy iránt, hisz volt rá eset, hogy egy kézmozdulatukra nagy betűvel Írták hírlapok: „derül“: — az ily szerep úgy hiszem szebb mint az, melyről fennebb szólottam.

De hiszen én talán hijába beszélek, mert épen oda, hova leginkább kellene, nem hat el szavam s még tán tévedésből épen olyan veszi magára szavaimat, kit érinteni eszem ágában sincs. De csak szóljunk mégis, talán elhat mégis valahogy egy-két hang. Juttassák oda az eféléket azok, a kiknek tenni talán módjukban van, vagy alkalmuk akad; mondják el, mint esdekel egy nemzet, hogy ne vonják el tőle segélyöket, vagy legalább ne engedjék magukat és nagyhangzású nevüket ellene felhasználtatni; mondják el, mi fáj itt s mi könnyű volna a sebekre írt önteni. Ez a valódi tér és alkalom a nemzetiség terjesztésére, ez a belterjes működés, hathatósabb, mintha százanként vagy ezerenként fognánk más nyelvű honosinkból proselytákat; egy hatalmas magyart nyerjünk vissza a közügynek, többet ér, mint ha egy fél vármegyére ráfoghatsz, hogy ma-

gyáruul köszönni s a magyar grammatikának egyikét fejezetét elgagyogni megtanult.

A mit most mondék, inkább csak egyeseket illet, ámde ezen egyeseknek magatartása igen nagy fontosságú s azért közügynek tekinthető. De nagyobb kiterjedésben véve is van egy kis mondanivalóm.

Valóban lelkiismeretben járó dolognak tartanám, arra lelkesíteni felsőbb társasági köreinket, hogy jobban buzogjanak a nemzetiség mellett, mert habár az eféle sohasem árt, ép oly kevésbé mint mindennap bár hallani predikációt, melyben az istenfélés és jó erkölcs a gyarló embernek szívére köttetik, de ezen ígék mégis kényesebb természetűek lévén a szokott vallási és erkölcsi ígéknél, ismétlésük azon gondolatot ébreszthetné, hogy nem vagyunk az illetőkkel megelégedve, bármily buzgón és őszintén követnek el részükről mindent a mit lehet. Nem kívánok lelkesíteni, annál kevésbbé pedig leczkézni senkit, hanem egy kis figyelmeztetés nem fog ártani.

Arra kell most már törekednünk, hogy az elfogadott s elkezdett jó irány bennünk vérré váljék, úgy hogy ránk se foghassa senki, hogy magyarságunk nem annyira szívből jő, mint inkább demonstratio, kötekedés és elégedetlenség kifejezése. Kerüljük még színét is annak, mintha a divat követésének is volna része buzgalmunkban, mintha az nem annyira magyarság mint magyaroskodás lenne.

Nagyon tartok tőle, hogy ismét félre fogok értetni, mintha azt mondanám, hogy felsőbb köreinknek minden magyarsága csak tréfa, komédia s én minden dicséret mellett is bizonyos rejtett gonoszsággal és gúnynyal szólanék, bizonyos gyermekesség s éretlenség feltevése mellett alkalmazván dicséreteimet. Ez ellen, nem tudok mást mondani

mint újra kinyilatkoztatni, hogy bántani, de még csak meg is róni nincs szándékomban, s ezen aggodalmam még se hátráltathat kimondani azt, mit előhozni jónak találok.

Szükséges, hogy társaságunk legfelsőbb rétegei is oly tős-gyökeresen magyar színt mutassanak mint népünknek egyéb része, úgy hogy ne a csikós vagy a huszár legyen a magyarnak prototypja, hanem a magyar úr. S erre más is kell mint magyar ruha és sallangos szerszám, ezt csinálthatat pénzért bármi sehonnai s láttuk is viseltetni kevés-
sel azelőtt hogy a magyar divat felébredett, úgy hogy a sujtásos ruha már majdnem hitelét veszítette azáltal, hogy egyenruha gyanánt láttuk viseltetni. Magyar lélek, magyar szív és a magyar jellemnek beszédben magaviseletben való kifejezése szükséges arra, hogy el lehessen mondani, miszerint a magyar társaság magyar igazán. Erre a legfőbb kellékek megvannak. Nézze bárki aristokratiánknak physicumát, látni fogja, mily vér teszi mozgásba ezen tagokat; ha politikai működését vizsgálja, látni fogja, hogy egészen magyar nyomon jár s tökéletesen bír a maga helyének öntudatával; csupán a salonban és gyermekszobában volt mind-
eddig hiba.

És a gyermekszoba épen a legfőbb fontosságú. Annak, mit a gyermekszobában darálnak, csevegnek, öszhangzásban kell lenni azzal, mit az utczán, a zöldasztalnál szólnak, különben az élet tele van ellenmondásokkal s tisztán körülírt jellemek gyéren lesznek láthatók s minden nyomon fogjuk tapasztalni az életnek a neveléssel való összeközését.

A magyarságnak Magyarországon seholsem szabad csak lelkesedés tárgyának és következésének lenni, vagy úgy tekintetni, mintha csak kötelesség teljesítése volna,

melyet azután lehet több vagy kevesebb magyar ruhával, nemzeti szalaggal, utcán való hangosabb magyar beszéddel, hazafiul czélokra való bő adakozással, hazafias ünnepek szorgalmas látogatásával leróni, de otthonn bizonyos tekintetben alkalmatlan lesznek tekinteni. A magyarságnak annyira otthonos és kényelmes valaminek kell lennie, mintha az ember másként nem is létezhetnék; ne legyen ünnepi köntös, hanem egyszersmind mindennapi öltözet; szóval a magyarságnak tökéletesen vérré kell bennünk válnia, csak akkor lesz mindene tekintetben a maga rendjén.

A hol még az nincs úgy, ott lassan megy a dolog természeténél fogva, mert házi és családi körébe senki se tűr beavatkozást, legyen az egyesek, legyen az a közönség vagy némi részben a közvélemény részéről. Hanem ez legyen az irány, melyben a magyarságot megállapítani s a nemzetiséget terjeszteni ügyekezünk, sehol nincs erre alkalmasabb tér, sehol nem vár állandóbb eredmény; egyszersmind ez azon tér, mely minden egyesnek részére nyitva áll. Itt nem szükségeltetik talentum, politikai képzettség, stálusférfiú tulajdonok, alig van honpolgár és honpolgárnő, ki itt hatást ne gyakorolhatna, hasznot ne tehetne.

Mindaddig, míg a gyermekszobákban egészen otthonos nem lesz a magyarság, felsőbb köreinknél hiányzani fog a nemzetiségnek valódi biztos alapja, s nem lesz megőve alkalmi rccidiváktól sem. A külsőn lehet változtatni könnyen, lehet felvenni szokásokat, lehet követni egy vagy más divatot; csak a mi vérré vált, a mi gyermekségünkötől fogva bennünk él, a miben születünk, felnőtünk, csak az kiírthatatlan és eltörülhetlen emlékezetünkötől. Elkorcsosodástól ez sem óv meg, de találkozzunk bármi ellenkező befolyásokkal az életben, az, mit az anyatejjel beszívtunk,

örökösen oppositíót formál a kebel fenekén. S ily oppositóra van nemzetiségünknek igen nagy szüksége, mert habár nem egyszer diadalmaskodott már, de épen a diadal mindig megelőzött harcot feltételez s még most is folytonosan harczoló vagyis katonáskodó állásban kénytelen magát tartani. Magyar dajkálás, magyar nevelés legyen családi jelszavunk, legyen mindennapi munkánk. Ez fogja épen lényeges részében kiegészíteni mostani oly örvendétes, oly dicső hazafias tevékenységünket.

A hol a nevelés — értem inkább az iskolázást — be van fejezve s ez irány nem volt szem előtt tartva, ott bizony sok tekintetben már el van a dolog késve, s ott nincs más mód, mint minél inkább magyarba öltöztetni a kis-asszonyokat s a nyilvános életre szoktatni az ifjakat s ily esetekben csak a jobbak és lelkesebbek fognak meggyőződés és belátás által igazi magyarokká válni, mert hiszen láttunk már martyrokat is a nemzetiség ügye mellett olyanokból, kik idegen szellemű nevelésben részesültek; ámde nekünk nemcsak arra van szükségünk, hogy minél több lelkesel bírjunk, nemcsak magokra a lelkesekre van szükségünk, hanem az egész tömegre is fészkestül tőkéstül valamennyiünkre. S azért a hol most kezdődik a nevelés, ott ügyekezzenek a szülők tisztán magyar irányt adni gyermekeiknek, s kipótolni azt, mit magukon szülőik s azoknak szülői elmulasztottak, hogy az egész ivadék legyen minden tekintetben tizenhárom próbás magyarságú.

Volna mindenki, kit magyarnak nevezünk, magyar minden kifogáson fölül, nem békételenkedném fajomnak csekély száma felett. Nem kellene mondanunk a költővel: „minden ember legyen ember és magyar — a kit a föld hord s égével betakar“, ha azt mondhatnék egész bátor-

sággal, hogy valódi magyar ember minden magyar. Hazánkban a magyarság viszi a zászlót most is, s ha magán e fajon semmi csorba nem volna, még magasabbra lehetne ama zászlót emelni. Elegen vagyunk mi számra nézve, csak legyünk elég erősek lélekben és erkölcsi értékben is, nem fogja senki a zászlót markunkból kitekerni. Ha ezt megtartjuk, nem lesz soha szükségünk nyelvterjesztő egyesületek- és intézetekre, annál kevésbbé pedig arra, hogy törvényeket hozzunk a magyar nyelv érdekében; valamint nem fér össze a mai világ szellemével uralkodó vallás, úgy nem létezhet törvényesen uralkodó nyelv. Belterjesen terjeszszük és erősítsük nemzetiségünket, e téren van még elég tennivalónk, e téren jogos és bizonyos jó eredményű tevékenységünk.

V.

Áttérek tárgyamnak másik felére, azon kérdésre tudniillik: mit csináljunk a hazánkban levő' többi nemzetiségekkel?

Semmi sem jellemzi inkább jelen hazai állapotunkat, mint azon nyugodt hangulat, azon egyetértés, mint közönségesen nevezzük, mely a hazánkban élő különféle nemzetiségek közt uralkodik.

„Átok verte meg a magyart, hogy az soha össze nem tart“ — ez volt egyike azon rémképeknek, melyekkel ijesztgettük magunkat egész 1848-ig s mely igen gyakran hozatott elő mentségül sok tenni és mozogni restellő bús magyar által. „Mi haszna próbálkozunk, mind nem ér az semmit, átok verte meg a magyart. . . .“ Ezen ijesztő váz még a mohácsi vérmező gőzeiből emelkedett ki, növekedett a Zápolya-Ferdinánd féle gyászos harczok emlékének következtében, fentartatott a Rákóczy-Tököly-féle mozgalmak által s mint régi hagyomány jött át az újabbkori pecsovics és liberális pártoskodás, korteskedés idejére s egészen új, még hazánkban addig nem látott s hallott módon újult meg a nemzetiségi harczok által. Angliában épen kétszáz esztendeje, hogy a tory és whig pártokban két általános politikai irány létrejött s azóta tart folytonosan; nálunk több mint

háromszáz éve, hogy az angollal sokban analóg két párt létezik; mert a mohácsi vész után nemsokára megkezdette Batory István nádor az első pecsovics szerepét, míg Zápolya mint az első ellenzéki pártfőnök fellépett; három század óta mindig ugyanazon egy dolog volt nálunk a pártoskodásnak alapja, bármi különböző alakban nyilatkozott is. Széchenyi István vegyített először más színezetet az ellenzékbe, t. i. a haladás eszméjét; de például a Rákóczyak és az akkori Eszterházyak, Pálfiak stb. . . . meg Wesselényi Miklós és az ő korabeli pecsovicsok közt alapra nézve valóban nem volt nagy különbség. — De lett légyen amaz „Átok verte stb.“-féle rémképnek bármi eredete, lett légyen bármi igaz benne s hatott légyen bármiként hazánknak fiaira — emlékezem magam is, mily rémítőleg hatott rám gyermekkoromban — annyi bizonyos, hogy legújabb történeteink ama régi átkot megtörték tökéletesen, mert nagyobb egyetértéssel folyt harczokat hasonló esetben alig tud felmutatni a história, mint volt az, mely hazánkban nem régen lefolyt. A nemzetiségekkel való egyenetlenség és harcz egészen új valami s nem lehet egy cathegóriába sorozni ama régi viszálykodásokkal magyar és magyar között, de a mennyiben erre nézve is egészen más hangulat látszik létrejönni, bizhatunk benne, hogy e tekintetben is megtörik ama régi hagyományos átok.

Bízhatunk — mondom. De valamint azelőtt sok tunya fatalistának szolgált mentségül s tétlenségre ürügyül az, hogy „hijába törekszünk, átok verte meg a magyart, “ ágy jelenleg ne szolgáljon tétlenségre ürügyül az, hogy „hála Istennek, most már vége van minden viszálykodásnak, egyetértés uralkodik mindenféle nemzetiségek közt.“ A dolog koránsem áll oly tisztán, mint talán — felületesen véve

a dolgokat, gondolnak; s meglehet, hogy bármi szép, bármi örvendetes és biztató is ezen egyetértés, majd ha tetterül a sor, az egész egy szép reggel eltűnik úgy, mintha sohase létezett volna.

Hogy mit nem akarunk, arra nézve hiszem, hogy megvan az általános és tökéletes egyetértés, de majd azután, hogy mit akarunk, erre nézve meglehet, hogy újból feltámad a régi harcz, megkezdődik a régi tragoedia minden peripetiáival.

Szükséges, hogy a mennyire lehet, tisztába jöjünk előre a felett, hogy mit akarunk? hogy akarjuk jövőre? s erről akarok én pár szót szólani, a mennyire lehetséges.

Mi most nagyában elfogadjuk országszerte azon nézetet, hogy köztünk egyetértés uralkodik s bizonyos tekintetben beleképzeljük magunkat ezen idyllicus állapotba.— Nehogy keserűn kellessék csalódásokból kiábrándulnunk s az egyetértés aranykorából egyszerre harczok s viszályokkal teljes vaskorra ébrednünk, jó lesz előre szeme közé nézni valódi állapotunknak. Most, mint mondom, tökéletesen egyetértünk arra nézve, mit nem szeretünk, mit nem akarunk, de alig van tudomásunk arról, micsoda reményeket táplál s mily programmal akar fellépni a jövőre nézve egy vagy más a hazánkbeli nemzetiségek közül. A tizenkétévi tétlenség igen jó szolgálatot tett arra nézve, hogy elvette tőlünk az alkalmat, folytatni elkeseredett vitáinkat, hogy alkalmat adott s időt engedett a szenvedélyek kihűlésére, hogy azóta sokan letűntek a színpadiból a régi szenvedélyes harczok vezetői közül, kik aligha lettek volna valaha képesek régi szenvedélyeikről s régi benyomásaikról lemondani, hogy új egyének támadtak, kiknek kebelében a folytatott harczok régi keserősége még meg nem

foghatott, kik nem tekintik magukat apostatáknak, ha a régi vakon szenvedélyes modort elhagyják, s képesebbek higgadtan és szenvedély nélkül állani ki ezután a sorompóba, kik nem tartják magokat solidarisoknak a korábbiaknak eljárásuk mellett; jó szolgálatot tett egyszóval arra nézve, hogy a régi elkeseredésnek éle megtompult s higgadtabb eljárásra a tér kiegyengettetett: de másrészt hátrányos volt annyiban, hogy nem volt alkalom kicserélni gondolatinkat, nem volt alkalom a kölcsönös capacitatióra s egyes nyilatkozatok, magán úton imitt-amott történt véleménycsere, s inkább csak találgatás mint értekezés, a dolgot igen kevésbé érlelte s jóformán ott állunk kölcsönös követeléseinkkel, a hol a vitát a catastrophák velünk félbenhagyatták.

Kísértük meg, sorba véve a különböző nemzetiségeket, constatírozni azoknak állapotját, hogy lássuk, kikkel, állunk szemben. Nézzük legeiül is Horvátországot.

Horvátország sokban különbözik a többiektől. Ezen tartomány egy kikerekített s meglehetősen természeti határokkal ellátott terület, melynek mindenkor volt bizonyos saját consistentiája. Horvátország úgy a mint jelenleg áll, ha nem is diplomacice, de irányát s tényleges állását s szellemét velünk szemközt véve, magába foglalja a három horvát vármegyén kívül, a szlavóniai három megyét, a tenger-melléket és az összes horvát és szlavón határörvidéket és Dalmátországot s mint egy igen tekintélyes és meglehetősen compact testület áll velünk szemben. Mindenkor „társországok“ czímet viselt, megvolt saját czímere, municipalis hatósága, gyűlése, bánja, szóval bizonyos önállósága. Ebben egészen különbözik a horvátok és szlavonok állása a hazánkbeli többi nemzetiségekétől. Horvátországban van

központja a déli-szláv szellemiségnek; ok a déli-szlávoknak legműveltebb s régi alkotmányos életük —életünknel fogva nekik van minden déli-szlávok közt legtöbb politikai képességük és érettségük. (Lehetlen fel nem tartóztatnom magamat fenntebbi kifejezésemnél: életük — életünk. Azt monda Ovid: et quidquid vellem dicere, versuserat; a horvátok különállásáról akarunk szólni s azon veszszük észre magunkat, hogy — a mit Isten egybeadott, az ember nem választhatja szét.) Mindezekből látszik, hogy az, mit röviden Horvátországnak nevezünk, egy igen tekintélyes néptestület, vagyis csoportozat. Ha az ethnographicus nemzetiségnek hazánkban helye van, az csak itt találhat alkalmazást, miután itt geographiai és etnographicus határok, habár Tótországban kevésbé tisztán, léteznek. Ámde ez ország 700 esztendő óta a magyar szent koronának tagja, kétszáz esztendeig osztozott velünk jóban roszban egyaránt s annyira összevissza voltak keverve s forrva viszonyaink, hogy Zrínyit a szigetvári hőst, Zrinyit a költőt, Keglevich Pétert, s száz más hőst magyar és horvát egyaránt reclamálja s ezen különben csiklandós tárgy fölött a litteratorok komolyan összeveszni sem tudtak, bár eleget czivódtak egymással két részről.

Még 1827-ben a végezt folyamodott a horvátországi gyűlés a királyhoz, hogy a magyar nyelv Horvátországban is taníttassák. Az 1839/40-iki országgyűlésen széliében szólották magyarul a horvátországi követek; 1843-ban februárban a horvátországi gyűlés azt határozta, hogy a magyar nyelv, mint hivatalos, soha ne használtassák s a követek eltiltattak attól, hogy az országgyűlésen magyarul szóljanak. Emlékezhetünk azon keserű vitákra s szomorú jelenetekre, melyek re ez alkalmat adott. Mi történt 1848-ban, köztudomású.

Négy factor van a horvátországi mozgalmak támadása körül: szláv nyelv és nemzetiség feléledése; panslavisticus ábrándozások és orosz befolyás; municipalis jogokhoz való ragaszkodás vagy inkább féltékenység; végre még egy nevezetes factor, mely a dolgot kitörésre hozta, miről azonban bővebben nem szólhatok. Mi ezen factoroknak jelenbeni munkásságát, illeti, úgy hiszem: a szláv, különösen a horvát nyelv és nemzetiség cultusa megvan teljes erőben; mi a panslavismus és orosz izgatás befolyását illeti, úgy vélem, ezen factor nem nagyon működik. Mindaz, mit a panslavismus magában foglal, oly nagy terjedelmű és általános valami, hogy kevés közvetlen hatása lehet, oly valami, mi nem nagyon hevít, mi egy szóval nem kézzelfogható. A szlávok hisznek a panslavismusban, ez náluk neme a hitágazatnak, ez bizonyos kovásza a költői és ábrándozó hajlamnak; hisznek benne körülbelül úgy, mint Izrael népe a Messiásban. A mennyiben testet akarnak adni ez eszmének, a panslavismus átmegy az orosz világhatalomba; de nem mintha rajongnának az Oroszországba való bekebleztetésért, csupán bizonyos nagy mérvekben vett politikai világhatalomról gondolkodnak olyformán, hogy Európa politikai rendszerének nem a francziák vagy a németek hanem a szlávok s legközelebb Oroszország legyenek meghatározói. Ez az egész s mondom oly valami, mi annál inkább kisiklik a kézből, minél inkább igyekeznek az ember megfogni. — Mi az önállóságot illeti, ehez úgy hiszem a horvátok még inkább ragaszkodnak mint azelőtt s terjedtebb municipalis jogokat várnak, vagy talán vannak számosán, kik épen csak legfelebb valami foederatio útján akarnak Magyarországgal maradni; ez azonban egészen a még kétes jövőtől függvén, csak alkalmilag fognak e tekin-

tetben valami határozott eszmében megállapodhatni. E tekintetben megjegyzendő, hogy a horvátok politikailag maguknak fognák bizonyosan követelni a határörvidéket, valamint Dalmatiát és a magyar tenger melléket s így kikerekítve akarnak fellépni követeléseikkel. — Mi ama negyedik factort illeti, arra nézve úgy hiszem hasonlíthatlanul jobban állunk mint azelőtt. Valamint hiszem, hogy szép szavakkal magukat többé a helyes útról eltéríttetni nem hagyják, úgy bizonyosan átlátták, hogy szenvedélyeiket magajavára s közös vesztünkre zsákmányolta ki a politika.

Mi az általános hangulatot illeti, annyit bátran felvehetünk, hogy a horvátoknál jelenleg ellenünk harag és gyűlölet nem létezik, sőt megtérés és kiengesztelődés mutatkozik általánosan; ellenben nagy még most is irányunkban a bizalmatlanság. Ők úgy tekintenek bennünket mint az erősebb részt, az idősebb testvért; attól tartanak, hogy ha a régi állapotok visszaállítatnak, ismét arra fogunk törekedni, hogy őket megmagyarosítsuk s még nem régi s csak fejlődésnek indult zsenge nemzetiségüket aláássuk; tartanak talán továbbá attól is, hogy ellenünk elkövetett tetteiket nem bírjuk megemészteni s nem tudunk nekik őszintén megbocsátani. Ezekre nézve kell őket minél előbb s minél jobban biztosítani. Ők tőlünk mint erősebb féltől várják a közelítést, tőlünk várják, hogy kész programmal lépünk elébök.

Nézzük a többi nemzetiségeket.

Irányunkban ezek mindnyájan, tótok, szerbek, oláhok, egyenlő állásban vannak, mely nagyban különbözik a horvátokétól. Mert míg ezek természetes határok és régi történeti különállás által bizonyos consistentiával bírnak, úgy hogy — ha csak geographia és ethnographiáról volna szó —

Horvátországot könnyű volna Magyarországtól elszakasztani: addig, nincs a tudás Németországnak oly ethnographus státustudósa, ki az ethnographia kívánalmaihoz képest Magyarországot feldarabolni és újra egybealkotni képes volna; mert különböző fajaink annyira összevissza vannak keveredve s ha léteznek is itt-ott nagyobb tömegekben, e tömegeknek annyira elnyúlnak egyes tagjai, annyi szigeteket formálnak egymás közt, hogy itt kikerekítésekről másként álmodni sem lehet, csak úgy hogy hazánk népességének legalább fele vándoroljon ki helyéről s cseréljen lakhelyet, már erről pedig beszélni sem érdemes. Tartományi külön állásokról, autonómiáról külön nemzetiségek szerint, itt szó se lehet oly állapotban, hol a politikai jogok ténylegesek és cselekvőleg lépnek fel; akkor lehet csak egész kényelmesen demarcationális vonalakat húzni, mikor a népnek arról vagy alig van tudomása, vagy tökéletes közönnyel veszi, mint most a Wojwodina vagy a Bánság határait. Ilyesmiről komolyan nem gondolkoznak más ajkú honosink s ha mégis akadna egy-kettő, ezeknek részére nagyon célszerű volna egy ethnographiai földabroszt készíteni, mi rögtön elvonná bátorságát bárkinek is, hogy magát e téren való szervezésben megpróbálja. Kivétel e tekintetben Erdély. — Ott megvolt azelőtt is diplomatische és közigazgatásilag a három nemzet, magyar, székely és szász; ott azon esetben, ha az Unió teljes mértékben végre nem hajtánék, azt kívánják és méltán kívánhatják is az oláhok, hogy ők is nemzetnek ismertessenek el.

Ezen nemzetiségek közt sem létezik jelenleg harag és gyűlölet irántunk, hanem létezik bizonyos neme a bizalmatlanságnak. Ők is, és még inkább mint a horvátok, attól

tartanak, hogy mi, visszaállván a régi állapotok, ismét úgy fogjuk az urak szerepét játszani, mint azelőtt; ismét főtörekvésünk lesz a magyar nyelvet terjeszteni s ha kezünkben hatalom lesz reájok erőszakolni s így zsenge nemzetiségüknek nemcsak kifejlődését akadályozni, de azt valósággal aláásni s idő folytával őket magyarokká tenni. Ettől tartanak ők, miután minket úgy néznek mint minden tekintetben erősebbeket. Ez az ő bizalmatlanságuknak igazi oka, ezért fáznak tőlünk most is, ezért tartanak bizonyos tekintetben a mostani állapot megváltoztatásától, ezért s ez által talál utat közjük még most is a felingerlő, lázító vagy legalább konkolyt hintő befolyás. Ezekre nézve kell őket megnyugtatnunk. Ok is tőlünk várják a közeledést, tőlünk várják, hogy azon testvéri kéz, melyet feléjük nyújtunk, kész biztosításokat és adományokat hozzon. Arról meg kell győződve lenniük, hogy csak Magyarországgal lehet jövődjük, hogy csak velünk és általunk nagyrészből vár reájok az üdv s azért, ha bizonyos tárgyakban — mint különösen a magyar nemzetiséggel szoros kapcsolatban állókkal nem vesznek is részt a mostani mozgalmakban, minthogy bizony nem is követelhetjük tőlök, hogy a Kazinczy-ünnepélyeket velünk együtt felkarolják, vagy a Akadémiának mint különösen magyar nyelvemelő intézetnek dotatiójában nagy részt vegyenek: de egyébiránt, hogy hazafiúi hangulatuk sok tekintetben igen öröndetes, sőt némelyekben alig marad hátra a mienk mögött, azt örömmel lehet tapasztalnunk.

Sok tekintetben úgy vagyunk mi más ajkú honosinkkal, mint Széchenyinek kéményseprője és hálóköntösös embere, kik éjjel találkozván a folyosón, egymást ördögnek és kísértetnek nézték. Mi félünk tőlük, mert a panslavis-

mustól, meg Szent-Tamástól és az erdélyi mőczoktól most is borsószik hátunk; ők viszont, félnek mitőlünk, hogy ha erőre vergődünk, nem nyugszunk, míg csak meg nem magyarosítunk mindent mi élőkbe akad.

Ezekben foglaltatik főbb vonásokban és általánoságban más ajkú honosink hangulata irányunkban. Mi egyes különös követeléseiket és óhajtaikat illeti: azt kívánják mindnyájan egyaránt, hogy senki nemzetisége miatt a közéletben való tetteges részvétből ki ne zárassák se végre nyelvük a nyilvános iskolákban nemcsak mint tantárgy hanem mint tanítási nyelv is felvétessék, a közigazgatásnál is valamint nyilvános tanácskozásoknál általok és irányokban rendesen használtassák. Ha ez megadatik, ki lesznek elégítve s Magyarországot hazájoknak fogják, mint eddig is, tekinteni s egész hazafiúi ügyekezettel készek lesznek közremunkálni annak boldogságára s nem fognak idegen istenekhez folyamodni.

Most már lássuk, mit adhatunk meg mi nekik?

Legelői is ki kell jelentenünk, hogy mi Magyarországának történelmi állását és határait csorbítatlanul fel akarjuk tartani s e tekintetben egy hajszálnyira sem távozzunk el régi jogállapotunktól. Ez ép úgy áll a szorosabb értelemben vett Magyarországra mint a kapcsolt részekre nézve. A mit őseink ránk hagytak, abból nem idegeníthetünk el semmit öngyilkosság nélkül, — ez mély meggyőződés országszerte. Ugyanis, mi nem tekinthetjük úgy hazánkat mint valami tartományt, hanem mint egy századok óta fennálló birodalmat, melynek nevezetes története van, melynek voltak fényes és homályos korszakai, de a mely folytonosan úgy létezett mindeddig, mint egy elismert és oszthatlan státus. Mi soha nem ismerhetjük el, hogy a többi

osztrák tartományokkal vagy Törökország egyes tartományaival állunk egy rangban; nem engedhetjük meg, hogy keleti Európa új rendezése vagy szervezete alkalmával minket amúgy egy vagy más statussystemába disponáljanak; úgy hisszük, hogy odáig még nem jutottunk. Egy nagy és tekintélyes államnak tartjuk magunkat s nem holmi Dunai-fejedelemségnek, Serviának, Montenegrónak stb... Érzünk annyi méltóságot és erőt magunkban, hogy a hazánkban levő sok mindenféle elemet összetarthatjuk s azt hisszük, hogy mind ezen elemeknek velünk s általunk lehet, mint volt eddig, úgy jövőben is, jólétre legtöbb kilátásuk. Ne higgye a külföld s ne higgye itt benn senki se, hogy mi egészen meghunyászkodtunk, hogy annyira megalázva érezzük magunkat a sors által s annyira megzavartak bennünket a nemzetiségi villongások, hogy készek vagyunk megalkudni bármily feltételek mellett, hogy kétségbe estünk a felett, hogy ezen hínárból kigázolhassunk; hála Istennek van még út és mód erre is; képesek vagyunk még mi beláthatni a mi helyes és igaz, megtenni a mi igazságos, s mind ezt megteszük saját belátásunk után, saját magunk jó szántából s bizonyosan jobban el fogjuk igazítani ezen zűrzavaros állapotokat, mint a nagytudományú és culturájú Németország valamennyi ethnographusa, ki Isten tudja miféle foederatiokat és Staatensystemeket alkot, midőn mintegy magasabb sugallat következtében hivatva érzi magát virrasztani keleti Európa s annak culturája ügye fölött.

Hazánk integritása előttünk *conditio sine qua non*; nem bocsátkozhatunk semmiféle combinatióba, mi ezzel ellenkezik. Valamint hiszem, hogy Hunniában mindig lesznek szlávok és oláhok, még csak egy kóbor üstökös-csillag boly-

gónkat szét nem zúzza, vagy vulcanismus és neptunismus a mostani földi dolgoknak véget nem vet egy csapással: úgy hiszem azt is, hogy a mostani nemzetiségi villongások megszűnnek, mert nem fogja senki átlátni, mi ok az a kölcsönös gyűlöletre, hogy egyik tótul, másik magyarul beszél, s megszűnnek a nemzeti villongások, mihelyt magát e tekintetben senki sem bántva sem fenyegetve nem érezi. Ha most már ezen átmenő villongás, ezen képzelt eltűrhetlen állapot, mely nem a dolgokban hanem csak a képzeletben létezik, odáig vezetne, hogy közös hazánkat feldarabolnánk: igen rövid idő alatt keservesen bánnánk meg balgatagságunkat. Úgy tennénk mint azon testvérek, kik összeveszvéen szétszedik házukat s annak elroncsolt darabjaiból külön gunyhót épít mindenik, melyet a szél is elhord, míg együtt kényelmesen megférhettek volna őseik lakában, s akkor bánják meg későn tettüket, midőn haragjuk elmúlt s átlátják, mily balgatagok voltak a harag első indulatának engedni. Ily szerencsétlen experimentálástól óvjon meg bennünket a sors, óvjon meg attól, hogy ezeréves együttélés tapasztalását háttérbe szorítsa bármi államrendszeri még sehol nem létező theoria, bármi ethnographicus népboldogítási ábránd.

Ezen alapról indulunk ki, midőn értekezésről vagy alkuról van szó más nyelvű honosinkkal.

Két szójárás játszik nagy szerepet a nemzetiségi kérdés tárgyalása körül, u. m. ‚diplomaticus nyelv’ és ‚a nemzetiségek egyenjogúsága.’ Ea kerültem mindeddig mind a két phrázist s kerülni akarom ezentúl is. Azon általánosan szájban forgó uralkodó szavakhoz tartoznak ezek is, melyeket ad terrorom populi szoktak felléptetni, de melyeknek valódi értelme nincs. Diplomaticus nyelv voltaképen

nem jelent egyebet mint azon nyelvet, melyen a diplomák kiadatnak, de azért midőn azt sürgettük országszerte, hogy a magyar nyelv legyen a diplomaticus nyelv, voltaképen azt értettük alatta, hogy ez legyen az uralkodó nyelv. Kerüljük ezen rász emlékezetű szót! — A nemzetiségek egyenjogúsága még nagyobb szerű kongó phrázis. Mindenben való egyenjogúság nem képzelhető, ez tökéletesen gyakorolhatlan valami; hogy voltaképen mit jelent: tapasztalásból is tudjuk. Ne éljünk tehát ezen szavakkal, melyek igen sokat akarnak egyszóval kifejezni, de melyeknek valódi értelmük nincs s csak arravalók, hogy zavart csináljanak.

De mindezeknek előrebocsátásával, hagyjuk elapræliminárékat s menjünk minden további taglalás nélkül in médiás rés.

A mit mi megajánlhatunk idegen ajkú, de ne mondjuk idegen — hiszen egymásnak nincs e honban idegen — hanem más és nem magyar ajkú hazánkfiainak, a mit programúi gyanánt állíthatunk fel, következőkben vélem ki mondhatni:

1. Országgyűlésen a tanácskozási nyelv — m a g y a r.

2. Megyeegyűléseken minden a megyében divatozó nyelv egyaránt használható.

3. A kormányzás és közigazgatás nyelve valamennyi a hazában élő nyelv.

4. Külön iskolák minden nemzetiség s z á m á r a.

Most már taglaljuk ezen programot, előbb az összes négy pontot együtt véve, azután egyenként külön.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy mind az a mi e programmban foglaltatik, kivihető a régi magyar alkotmánynak legkisebb megcsonbítása nélkül; mellette minden forma tökéletesen érintetlen maradhat. A nyelv soha sem változtatott legkisebbet is alkotmányunk formáin. Nyom nélkül jött be a latin nyelv országos és megyei tanácskozásainkba, valamint a hivatos irományokba; minden formaváltozás nélkül lön kiküszöbölve a latin s behozva a magyar nyelv; épen oly kevésbé érintené az alkotmány lényegét vagy bármely formáját a többi nyelvek hivatalos használatának behozatala.

Polyglott országgyűlés nem képzelhető. Ha egy megyei vagy városi gyűlésen több nyelven folyik a tanácskozás, az nem okoz semmi zavart, mert mind a tanácskozók mind a hallgatóság érti, ha nem is beszéli jól, azon nyelveket, melyek azon megyében vagy községben divatoznak; ellenben egy dunamelléki követ bizonyosan nem tud sem ráczul sem oláhul, valamint egy tiszamelléki bizonyosan nem tud tótul s így a tanácskozás lehetlenné válnék; ennek nem kell semmi bővebb magyarázat. Ellenben semmi se áll ellene annak, hogy azon országgyűlésnek végzései, üzenetei, jegyzőkönyvei, valamint a beszédekről vezetendő hiteles napló, minden a hazában divatozó nyelvre átfordíttassék s ahoz értők által hitelesítettven jöjjen országszerte köztudomásra. Az egész csak a megszokásból és néhány jó fordítóból áll. Tehát az országgyűlési tanácskozási nyelvnek egynek kell lenni s a többség nyelve az lévén, természetesen magyarnak. — Másképen áll a dolog a megyei s mindennemű helytartósági gyűléseknél, ide értve a protestánsok minden fokozatú egyházi gyűléseit is. Itt szabad tért kell engedni minden nyelvnek, hogy a haza közügyei-

ben minden honpolgár részt vehessen. S a dologban nincs semmi ki vihetlen. Csak szántszándékos makacsság és mystificatio volna azt állítani, hogy ha például Zólyom megyében egy tót pap felkelne s tótul beszélne a megyegyülésén, azt az ottani magyar urak nem értenék, mert — a mint igen természetes is — az ottani magyar urak tótul jól értenek és folyvást beszélnek is; másrésztől ama tót pap is megérti ha egy magyar ur neki magyarul felel, mert tudjuk, hogy nincs egyén a felföldön, épen a legnagyobb panszlávokat se véve ki, a ki, ha annyi képzettséggel bír, hogy gyűlésben beszélhet, magyarul ne értene. De vegyünk más megyét, például Nógrádot vagy Gümört, hol az intelligentiának csak kisebb része tót ajkú s melyeket — a potiori fit denominatio — magyar megyéknek lehet nevezni. Itt is — tapasztalásból tudjuk — kevés ember akad, ki meg ne értsen egy tót beszédet, az ott lakó tótok pedig bizonyosan jól megértik a magyar nyelven tett nyilatkozatokat. Ez így van mindenütt. A mely megyében sok oláh vagy rác lakik, ott a magyarok az oláh vagy a rác nyelvben jártasak és viszont, a mennyiben e tekintetben hiány volna, ki lehet pótolni azáltal, ha egymás nyelvének megismerésére valamicskével több gondot fordítunk, de ha épen akadna egyes, ki a másikat meg nem érti, szomszédja tolmácsolhatja a beszéd velejét. Ha valahol, itt bizonyosan áll az, hogy mundus se expediet. — Valamint tanácskozni a megyékben lehet több nyelven, úgy igen kis fáradsággal s minden zavar nélkül lehet két vagy több nyelvű hiteles jegyzőkönyveket szerkeszteni; egyikét ügyes és becsületes fordító s néhány koncz columnázott papír megteszi az egészet, s mindenki szólhat úgy, a mint Isten szólania adta s nem kell senkinek hallgatni azért, hogy a divatozó vagy láva-

talos nyelven beszélni nem tud s ily esetleges akadály miatt nem fog elveszni sok, talán igen jó s igen helyes tanács, s a közönség nem mondhatja, hogy egy töredék zsarnokoskodik vagy legalább kizárólag intézkedik. — Ugyanez áll az egyházi gyűléseknél, hol már most is mutatja a gyakorlat, miszerint lehet több nyelven is tanácskozni; az ágostai vallástételt követőknél erre számos példa van s megy a dolog most is, s annál jobban fog menni, mihelyt az, mi most talán innen is onnan is rász szemmel nézetik, rendesen bevett szokássá s törvényes joggá válik. — Mi a kormányzást és közigazgatást illeti: bátran fel lehet tenni hogy egy miniszteri vagy bármely kormányzéki, valamint törvénykezési tanácskozó testület fog módot találni abban, hogy a tanácskozási nyelv felett össze ne vesszen; ily higgadt emberekből álló és zárt ajtóknál tanácskozó testületről fel se lehet tenni, hogy e miatt felakadjon. A mi a rendeletek kiadását illeti, igen könnyű egy kis statistikai tabellát készíteni arra nézve, hogy mily helyhatóságokhoz mily nyelven kellessék írni s feljegyezni, hogy például Borsodmegyéhez csupán magyarul, Liptómegyéhez tótul és magyarul, Aradmegyéhez magyarul oláhul és ráczul kell írni. Egy két fordító, írnok és néhány koncz papírral több itt is megteszi az egész dolgot. A megyéknél valamint azelőtt is ment a közigazgatás és törvénykezés, midőn csupa magyar nemes volt a tisztviselő, úgy nem képzelhető ezután se felakadás, és itt nem lesz szükség több koncz papírra mindamellet, sőt remélhető, hogy szenvedni fog a papír- és ténta-industria. — Mi az iskolákat illeti: gondoskodni kell arról, hogy minden nemzetbelinek alkalma legyen anyanyelvét és azon nyelvet, melyen kenyerét keresni reméli, tökéletes alapossággal megtanulni. Valamint

a népiskolákban az már most is megvan, úgy kell lennie a felsőbb iskolákban is. Például az evangélikusoknak egyik iskolája legyen magyar, másik tót, harmadik német; a mennyiben egyes nemzetiséghez tartozók nem lennének képesek iskolát fentartani, a státusnak kell pótolnia s remélhető oly állapot, hogy a protestáns autonómia megóvása miatt nem fognak az illetők vonakodni illetlen segélynek elfogadásától. A református iskoláknál ily eset nem fordul elő, a catholicus és óhitű iskoláknak akként kell elrendeztetniök, hogy minden nemzetiség végig tanulhassa tanulmányait saját nyelvén. Ila kívánni fogják a különböző nemzetbeliek, az egyetemet is akként kell rendezni, hogy ugyanazon tantárgyat különböző nyelveken lehessen hallgatni s akként kell dotálni az egyetemet, hogy kettős hármás tanszékek létezhesenek; ezen módot inkább vélném czélszerűnek, mint ha magyar, szláv, oláh egyetem külön állíttatnék fel, részint, hogy maga az intézet nagyobb szerű legyen s egy nagyszerű tudományos fészkek létezzék több apró helyett, részint, hogy ily közös egyetem legyen egyik egyesítő pont a különböző nemzetiségekre nézve, épen úgy mint a közös országgyűlés a haza középpontján. — Minden egyéb tudományos intézet, a nyelv-mívelő társulatokat ideértve, a státus gyámolításában egyaránt részesíttetnék.

Egy húzamban adtam elő az általam felállított programnak részleteit. Úgy hiszem, e futó áttekintésből is kitűnik, hogy nincs benne semmi képtelenség, semmi kivihetetlen. Csak higgadt megfontolás kell s annak belátása, hogy a magyar nyelv kérdése nem becsület-kérdés, hanem lenni- vagy nem lenni-kérdés. A régi magyar alkotmány nem szenvedne általa semmi csonkulást s más ajkú hono-

sínek ki lennének elégtve. De vizsgáljuk még bővebben is ama programnak egyes pontjait.

1. Az országgyűlésen nem lehet több nyelven beszélni és pedig korántsem azért, hogy „már ez mégis csak sok volna¹, hanem egyszerűen azért, mert a több nyelven való tanácskozás nem gyakorolható. Erre nincs is példa sehol. Az amerikai congressusban senkinek se jó eszébe francziául vagy németül beszélni, mivel ebből oly bábeli zavar támadna, hogy lehetetlen volna vitatkozni. Nem azért kívánom én, hogy magyar nyelven folyjék a tanácskozás, hogy minden egyenjogúság mellett is mégis csak legyen a magyar nyelvnek egy kis praerogatívája, mert hiszen az életben és gyakorlatban elég tetteges praerogatívája lesz, — e miatt ne búsuljunk — hanem egyszerűen csak azért, mivel ez másképen nem lehet. Ha a latin nyelvet birnánk még annyira mint csak egy évtizeddel is ezelőtt, nem vélném ellenzendőnek ennek használatát, mert e nyelvnek hébe-korba való hallása nem okozna nagy zavart, mihelyt nem elvkérdést képviselne, hanem egyszerűen egy vagy más szónok részéről a szükség kifolyása lenne. Mint holt nyelv sokkal kevésbé juttatná bárkinek is eszébe, hogy nemzetiségi praetensióval van összekötve, azonkívül sokáig volt tanácskozásaink kizárólagos nyelve, múltja van és sok becses emlék van hozzá csatolva. De miután sokan a kik tudták is, elfelejtették, az újabb nemzedék pedig benne épen járatlan, de miután nem is nemzeti nyelv s így épen nem elégíthet ki semmi követelést s csak negatív tekintetben elégíthetne ki bizonyos tekintetben: a latin nyelv nálunk is kétszeresen holt nyelvvé vált s a számításból egészen kiesik. Ha használható volna, két nyelven még csak lehetne tanácskozni, mint ez gyakorlatban is volt, de több

nyelven, magyar, horvát, szerb, tót, oláh, német nyelven, melyek közül egyiket sem lehet kirekeszteni s így hét nyelven, melyből az egyes tagok legfelebb kettőt, némelyek hármat értenek — tanácskozni teljes lehetetlen.

Ha már egy nyelven kell folyni a tanácskozásnak, az természetesen nem lehet más mint a magyar. Számszerint is többszörösen, nem csak egyszerűen fölülhaladja a magyar a többi egyes nemzetiségeket, ha pedig az intelligentiát vesszük, a túlnyomóság aránya még tízszeresen növekedik. Valamint ez áll az ország lakosaira nézve, úgy még inkább ki fog tűnni, ha maguk a leendő képviselőknek nyelvét vesszük tekintetbe. Habár lélekszám szerint fognak is az országgyűlési képviselők választani, maguk a más ajkú kerületek is igen sok magyart fognak választani s a tősgyökeres más ajkú képviselők száma nem lesz arányban a választók számához. Miután — teszem — Árva- vagy Liptó-megyében a magyar urak jól tudnak tótul s e nyelven az ottani lakosokkal folytonos fel nem akadó közlekedésben állanak, nem látandják át az ottani választók, miért ne választanának magyar urat képviselőül, ha ezek közt — a mint hogy van is a dolog — több arravaló embert találnak. S ez úgy van mindenfelé. Meglehet, hogy eleinte habár kevésbé képes, de mégis saját fajokbeli embereket fognak választani, már — csak azért is — de ez nem fog sokáig tartani s ha látják a választók, hogy bizony egy oly gyűlésben nem fog akárki ‚megállhatni’ s követők hallgatásra s nem éppen díszes szerepre lenne kárhozthatva, másképen fognak eljárni s oly embereket küldeni, kikkel egyszerűen szólva becsületet valljanak. Mert valamint azelőtt is sokat tartottak arra a választók, hogy méltólag legyenek képviselve s igen büszkék voltak rá, ha ‚az ők követjük’ kitett

magáért, úgy jövőre is várhatni a választó testületektől hasonló törekvést, hasonló ambíciót.

Nem akarom ezzel azt mondani, hogy a más ajkúak közt nincsenek, vagy igen kevesen vannak oly egyének, kik egy országos képviselő állásának betöltésére képesek. A hazánkban élő nemzetek közt egy sincs, kit a természet jeles elméleti tehetségekkel fel ne ruházott volna, de ha körültekintünk, lehetlen nem látni, hogy a politikai képzettség a magyar fajnál aránytalanul nagyobb. Hiszen ez természetes. Azelőtt a magyar nemesség kizárólag vitte a közügyeket; a más ajkúak közt leginkább csak azok szerztek nagyobb tudományos képzettséget, kik papi és tanítói hivatalra készültek. Hogy ez jövőre egészen másképen lesz, természetes és igen nagy nyereséget várhat a haza abból, hogy sokkal több ember készülvén politikai pályára, tömegestül fog növekedni a politikailag képzett értelmes egyéneknek száma, több ember fogja viselni a közügyek terhét, többen fognak virrasztani a haza sorsa felett. Valóban e tekintetben igen nagy volt a fogyatkozás s a kölcsönös elidegenedésnek az volt egyik főoka, hogy a más-ajkúaknak nem volt alkalmuk a közügyekbe befolyjni s bizonyos tekintetben, habár nem törvényileg, de tetteleg, róluk nélkülük intézkedett a státus. A nemesség volt minden, ez vitte a közhivatalokat, ez választott követeket, a más-ajkúak mint leginkább a köznéphez tartozók, leginkább csak adóztak és forspontoztak s így úgy kellett a magyarokat tekinteniük, mint egy felettök uralkodó fajt s midőn a magyarok ellen felléptek, nem csak a nyelv elleni ellenszenv, hanem a közügyekből való kirekesztetés s a mindent rólunk nélkülünk érzése is munkálkodott bennök. Vegyenek csak részt a közügyekben, kóstolják meg csak a közéletet,

szólhassanak, határozhassanak csak az őket legközelebb érdeklő ügyekben, tudják csak, hogy az általuk választott férfiak védik és viselik ügyöket a legmagasabb helyeken is, még egészen másképen fognak hazájukhoz ragaszkodni s híjába fogja bárki is nekik mondani, hogy azon birodalom, melyhez Szibéria is tartozik, azon ország, hol a czitromfa virít. E tekintetben tehát csak jó következtetéseket várhatunk. Az pedig, hogy magyarul fog menni az országgyűlési tanácskozás, gátat fog vetni annak, hogy igen zajosan és tömegesen lépjenek fel a többi e téren új elemek s mint a haza közös fiainak és polgárainak, mindenféle ajkú honosinknak egyenlő érdeke van abban, hogy minél nagyobb rend uralkodjék átalakulásunk krízise alkalmával, hogy dolgaink minél simábban menjenek.

Azt fogják ellenem vetni, hogy ez által a más ajkúak közvetve mégis kényszerítetnek a magyar nyelv tanulására, mert — miután egy se jó katona, ki tábornok lenni nem óhajt — a ki a közéletre készül, mindenesetre akarni és ügyekezni fog országgyűlési követ is lehetni, s így kénytelen lesz magyarul tanulni, mégpedig jól megtanulni, hogy a nyelv ne hátráltassa gondolatának egész könnyűséggel való közlésében. Megengedem, hogy ez úgy is van, de híjába ez másként nem lehet, különben országgyűlés lehetetlen. A sors úgy akarta, hogy többen lakjunk egy hajlékban, el kell fogadnunk sorsunkat s megnyugodni abban, a min változtatni nem lehet. Különben talán nem is oly nagy a baj. Saját nemzeti bélyegét senkinek sem kell szükségképpen letenni azért, hogy más nyelvet tanul, sőt egy-némelyikben tökéletes járatosságot is szerez magának. Ezer példa van rá. Hány magyar, épen a rajongásig magyar, tud tökéletesen németül, épen azon nyelven, mely ránk

nézve sok tekintetben a legveszedelmesebb. Ha különben erősen él a kebelben a nemzetiséghez való ragaszkodás, nem veszélyeztetheti azt bármelyik és bármennyi nyelv tudása, kivált ha. az anyanyelvet tökéletesen bírjuk. De különben nem is képzelhető, hogy az, ki hazánkban a politikai pályára lép s azon szerepelni is akar, a magyar nyelv tudását nélkülözhesse. Biztos tudomásom van arról, hogy jelenleg is, mikor nincs szó arról, hogy országgyűlésen szónokoljunk, épen legnagyobb ügynevezett pánszláv-jaink közt legtöbbben jól tudnak magyarul, habár bizonyos helyeken vele nem dicsekednek is; átlátják, hogy Magyarhonban semmi tekintetben nem lehet szerepelni a magyar nyelv tudása nélkül. — Általában véve a nyelvek tanulása ily polyglott országban mindig nagyon el lesz terjedve s kölcsönösen fog gyakoroltatni. Úgy is az a sorsunk nekünk kevésbbé civilizált népeknek, hogy sok időt kell nyelvek tanulására vesztegetnünk. A francia nem sokat bíbelődik más nyelvek tanulásával, az angol is keveset; az ők nyelvüket tanulja más, nekik nem kell ezzel fáradniuk; a tudákos német már sokkal nagyobb lingvista, mert szereti magát befűrni mindenüvé; de legtöbb nyelvet tanul az orosz, a lengyel s mi Magyarbon különféle nemzetei, mert rászorulunk a külföldre s nem elégehetjük az ismereteknek saját nyelvünkön és saját körünkből kerülő forrásait. Nyelvek tanulása osztályrészünk helyzetünknel fogva. Különben ezen nyelvtanulásban is lesz viszonyosság, mert a megyei életben szükségök lesz a magyaroknak is a főbb élő hazai nyelveknek megtanulására.

A mi a követ választókat szóval a közönséget illeti, tökéletesen tájékozhatja magát s a legnagyobb pontossággal lesz értesítve mindenről, mi az országgyűlésén történik az

által, hogy tervem szerint minden országgyűlési iromány, ideértve a gyorsírók által készült pontos naplót is, minden nyelven és hitelesen közöltetnék. Az irományok gyors közlése nem fog nagy hátramaradást szenvedni a fordítások s azok megbírálása és hitelesítése által. Egyszerre működhetnek több nyelvbeli gyorsírók, ezen kis költséget az állam nem sajnálhatja. A közönség ilyformán észre se veszi, hogy mily nyelven folynak Pesten a viták; a jelenlevő más ajkú hallgatóság pedig bizonyosan fog annyit érteni magyarul, hogy a vitatkozásokat tanulsággal és élvezettel hallgathassa.

De ha lehetetlen, hogy nálunk az országgyűlésen több nyelv és más minta magyar nyelv használtassák, egy más szempontból szükséges is, hogy csak egy és pedig a magyar nyelv legyen az országgyűlésnek tanácskozási nyelve. Bármennyire kell is kerülnünk azt, hogy a magyar nyelvet mint uralkodót állítsuk fel, arra minden esetre nagy szükségünk van, hogy a státus egységének külső és látható jelei létezzenek s erre semmi sem alkalmasabb mint épen az országgyűlés. Valamint hazánknak nevet a magyarság ád, úgy szükséges, hogy bizonyos határozott ábrázata, színezete legyen s ezt mint eddig, úgy ezután is a magyarság adja meg neki. Jöjjön hozzánk bár mely idegen s látogassa meg országgyűlésünk termeit, hadd lássa, micsoda hazában van, hadd tudja, hogy él még azon nemzet, mely Nagy Lajos korában ép oly túlnyomó volt az európai súlyegyenben, mint később a spanyol, vagy újabban a francia, hadd lássa, hogy Keleteurópa sem oly nemzetiség- és tartomány - chaos, mint tán némelyek hinni látszanak, hanem egy nemzet él itt, mely határozott színezetű, tömör s mely már megmutatta, hogy tisztességes helyet tud elfoglalni az európai népek családjában. Miután minden itt levő nemzetiség-

nek szabad kifejlést engedünk, midőn minden nyelvet mint egyenjogút, — ha úgy tetszik — elismerünk s miután ezáltal mindenesetre egy rakás egymást elkülönző és centrifugai elemet állítunk fel, szükséges, hogy tartsunk meg minél több egységi elemet is, hogy államunk minden szabad minicipalis szabadság élvezete mellett ne nélkülözze az elkerülhetlenül szükséges egységet se. Egyik ilyen egy ségi elem és eszköz lesz épen a magyar országgyűlés. Mint egységes magyar államot mindenesetre többre néznek bennünket a külföldön, mint úgy, kegy mi út most már úgy léteznénk, mint egy újonnan, nemzetiségi és ethnographicus elvek szerint alakult foederatio - forma állam-kísérlet.

Fel kell említenem egy fontos körülményt. Sokszor protestálunk mi az ellen, hogy más ajkú hazánkfiak és külföldi irúk minket nem „Ungar“nak „hongrois“nak hanem „Magyaren“ vagy „les Magyars“nak neveznek; mi azért leginkább a miatt boszankodunk, mivel e szű „die Magyaren“, a kiejtésben a második a betű á-nak meghúzva ejtetvén, fülünket sérti s valóban kellemetlenül is hangzik, és mivel rólunk — sok lévén jóakarónk — ezen kitételek használata mellett már igen sok rosztat összefirkáltak. Csak nem régebben is protestált egy pótló birodalmi tanácsos hazánkfiak ezen megkülönböztetés ellen. Szerintem nincs miért nagyon békételenkednünk ezen „Magyaren“ kitétel miatt. Miután csakugyan beszélnek már eleget többi hazánkfiairól is, kell tenni köztünk valami névbeli megkülönböztetést. De azért soha sem fog eszébe jutni semmi külföldinek, másképen nevezni hazánkat mint: Hungaria, Ungarn, Hongrie, Hungary stb, s ezen nevezet alatt első helyen azon nemzetet értik, mely előtt egykor egész nyűgöt

reszketett, mely később ugyanazon nyugotnak védfal a lett a barbarismus ellen s mely a Hunyadiakat és Zrínyieket felnevelte; mely egész a legújabb időkig szabad alkotmányt tartott fenn, midőn már azt régóta elvesztették Európa legfényesebb nevű nemzetei.

2. A megyei tanácskozásoknál való nyelv használata egészen másként áll, mint az országgyűlési. Ezen megyei tanácskozásoknak természete és színezete jövőben más lesz, mint azelőtt volt. Miután az országgyűlési követeket néma megyei közönség, hanem külön választó kerületek fogják választani s az utasítások adása megszűnik, nem lesz rá alkalom és szükség, hogy a nagyobb politikai kérdések felett anticipative megyeileg vitatkozzunk és határozzunk, ilyes kérdések csak petíciók alakjában fognak előfordulni, a megyei gyűlések foglalhatván el helyét az Angolországban levő népgyűlések — meetingeknek. A megyei gyűlések nem igen lesznek jövőben kis országgyűlések, melyeken egész nagyszerűségben és ünnepélyességben folynak a viták a legnagyobb országos törvényhozási kérdések fölött, hanem bizonyos szűkebb, családias, otthonos és hogy úgy mondjam, localis hangulat fog bennük létrejönni, mely azonban teljes mértékben bírhat azon érdekekkel, mely az igen tág alapon nyugvó municipalis szabadság gyakorlataival van egybekötve. S ez által a megyéknek fontossága, nem fog megsemmisülni, csak a kellő mértékre fog visszahelyeztetni, arra, mely alkotmányunk szellemével valódi öszhangzásban áll. A kortesek eltávolításával s e helyett a megyéknél a képviseleti rendszer behozatalával, meg fog szünni a gyűlések túlságos zajossága s nem jönnek többé elő azon gyászos jelenetek, melyek már nem csak a tisztujtások hanem az érdekesebb politikai kérdések tárgya-

lásánál is vérengző kicsapongásokká fajultak. Az egész megyei gyűlésezés, mint mondom, családiasabb szint fog öltetni s ennek folytán mindjárt kevésbé ütközhetnek meg a magyar ajkúak azon, ha egyes más ajkú tagok azon nyelven fognak felszólalni, a mely nyelven adta nekik Isten legszabadabban s kényelmesebben szóllaniok. Ezt megtagadni tőlök többé nem lehet. Nemzetisége miatt nem lehet kizárni senkit a közös politikai jogok élvezetéből, ez implicite ki volt mondva már akkor, midőn kimondották honatyáink a törvény előtt való egyenjogúságát a haza minden polgárának. Nem volna pedig egyéb kizárásnál, ha nyelvek miatt akadályozva lennének a jogok legbecesebbikének, t. i. a nyilvános tanácskozásban való részvevésnek gyakorlatától.

Mint már fentebb megjegyzém, csak szántszándékos makacs tagadás és mystificatio volna azt állítani, hogy nem fogják egymást érteni azok, kik az ily több nyelven folyó megyei tanácskozásokban részt vesznek, mert tudjuk a gyakorlatból, hogy oly megyékben, hol több nyelv van életben s használatban, a lakosságnak azon része, mely nincs örökösen saját falujához kötve, érti a vidéken divatozó nyelveket. A tótsági magyar nemesség ért is beszél is folyvást tótul, hasonlóképen hazánk délkeleti részén ért mindenki ráczul, oláhul. Köztudomású az is, hogy mindazon másajkúak, kik különféle üzletekkel foglalatoskodnak s a magyar vidékeken a vásárokat látogatják, a magyar nyelvben jártasak; a papok és minden rendű honoratorok még inkább tudnak magyarul, minél több elmebeli képzettséggel bírnak, annál jártasabbak a magyar nyelvben, úgy hogy épen a legnagyobb pánszlávok valószínűleg mind tökéletesen értik. De vannak egész vidékek, hol a más ajkúak

közt a magyar nyelv ismerete nagyon el van terjedve. A szépeességi németek például bőven bírnak annyi járatossággal, hogy Szepes vármegye gyűlésén tökéletesen megérthessék, ha valaki magyar beszédet mond, s megértik egyszersmind ha tót nyelven tétetik valami nyilatkozat. Viszont, hogy épen Szepesről vegyünk példát, nem hiszem, hogy akadjon ott magyar, ki mind németül, mind tótul jól ne értene. Erdélynek oláhoklakta részeiben a magyarok széliében tudnak és beszélnek olá hul, mert velők folytonos közvetlen érintkezésben élnek, de minden műveltebb oláh is tud magyarul annyit, hogy megértse a magyarnak gyűlési beszédét, mert hiszen a havasi mócz épen oly kevésbé fog a tanácskozásokban részt venni, mint a lazokban *) élő tót vagy a hortobágyi csikós. — Legtöbb visszás állapot jöhetne elő olyan megyékben, melyeknek egy része egészen tömött és élesen elhatárvonalozott vidékeken bír különböző ajkú lakosokkal. Például Nográd felső része egészen tót minden közbeneső magyar helyek nélkül s az Ipoly vize benne a tót és magyarajkúak közt éles határvonalat képez; itt, vannak a megye alsóbb s Heves felé eső részeiben olyanok, kik tótul igen keveset tudnak. Gömörben ugyanez eset fordul elő. Ha most már a megyegyűlésen ezen tótul nem tudó hazafiak tót dictiót hallanak, azoknak biz az különösnek fog tetszeni. Ily esetben nincs más mód, mint az embernek megkérdezni tótul értő szomszédját, hogy mit mond a sógor. **) A sógor pedig bizonyosan megérti az ő beszédét, llyes bökkenők bizony fognak itt is amott is előfordulni, hanemhát — mundus se expediet; ne fessük az ördögöt túl-

*) Laznak hívják a tótságon a hegyekben elszórt s erdőirtványokon épült tanyákat, melyek sok helyt igen számosak.

**) A nógrádi palócz a tótot s ez amazt viszont közönségesen sógornak nevezi.

ságosan feketének; hátha menni fog a dolog sokkal könnyebben mint gondolnék. A felföld általában megszokta a több nyelvek összezavarását s a legnagyobb béketűrőssel hallja ott mindenki, mint törí nyakát egyik nemzetbeli a másik nyelvének; számtalanszor hallani azt is, hogy a legnagyobb kényelemmel elbeszélgetnek két három nyelven, hol egyikre, hol másokra fordítva a beszédet; ezen többnyelvűség tehát ott épen nem lesz a gyűléseken sem valami oly rendkívüli tünemény, mert csak visszatükrözése leend a mindennapi élet jeleneteinek. Az alföldi magyarnak ez természetesen jobban visszatetszenék, de ezt az egész dolog nem illeti, mert az alföldi magyar megyék gyűlésein bizony nem lesz rá eset, hogy valaki más nyelven kezdjen szónokolni. Nem kell a dolgokat oly nagyon élökre állítani s áthághatlan akadályokat képzelni ott, hol azoknak valódi létezése még bebizonyítva nincs. Csak ne legyen szívünkben harag, hanem éljen az erős meggyőződés, hogy meg kell alkudni a körülményekkel; ne tévesszük szem elöl, hogy a nemzetiségi eszmék és kérdéseknek jelen felkorbácsolt állapotában itt a legfontosabb dolgokról, lenni- vagy nem lenni-kérdésről van szó, s a dolog menni fog, mennie kell. Nem kell — mondom — élére állítani előre mindent. Ki kezekedik arról, hogy lesz-e szükség, lesz-e állandóan szükség arra, hogy nyeljük jobbról is balról is ezen tarka viszonyokat; csak lecsillapodjanak a szenvedélyek, bizonyosak lehetünk benne, hogy az élet és gyakorlat el fog simítani minden ilyes asperitásokat s megérhetjük, hogy magyar beszédekot hallunk szlávoknak és szláv beszédekot magyaroknak ajkairól, mindenesetre elérjük azt, hogy mindenütt a potior parshoz fogja magát accomodálni a kisebbség az ilyes külsőségekben.

Hogy épen a megyei élet terén jóra tudjunk menni ezen nehézségekre nézve, főfontosságú, mert itt fog a közélet mindenkit legközelebről érdekelni. A magyar közéletet azelőtt túlságosan foglalta magában a megyei élet mind azért, hogy itt igen nagy munkálkodási tér volt nyitva mindenki részére, mind pedig azért, hogy az országgyűlések bosszú időközökben tartattak s nem székeltek a haza középpontján. Ennek meg volt káros oldala, mert politikai láthatárunkat szűkké tette s a megyei dolgok elfoglalták egész figyelmünket, úgy hogy a nagyobb s általánosabb kérdésekkel való foglalkozástól elvonttak, elszoktattak s jövőre ez másképen lesz, másképen kell lennie, ha helyzetünkhöz illő nagykorúságra akarunk felemelkedni, de azért a megyei szervezetnek s a megyei életnek meg kell hogy maradjon kellő fontossága. Minden esetre ez lesz a legelső alkalom a nemzetiségek összetalálkozására, ez lesz azon hely, hol minden nemzetiség tettelegesen tapasztalhatja, hogy ott-hon van honában, s hogy e hon neki oly jogok élvezetét adja s biztosítja, milyenekkel nem bírnak sok nagy birodalom lakói, mely birodalmak kívülről ragyognak s nevük félelemmel említettik, de belülről annál nyomasztóbb állapottal kell a népnek küszködnie s helyzete utoljára se egyéb „cifra nyomorúságnál“, Arra kell törekednünk, hogy a megyei életet minden ajkú hazánkfiái részére minél inkább hozzáférhetővé s élvezhetővé, tegyük, erősebb köteléssel nem csatolhatjuk őket a közös hazához; sehol jobban össze nem olvashatjuk az ő érdekeiket a mieinkkel. Lássá csak minden honpolgár, hogy hazája rá nézve nem csak születésének s ősei porainak földje, de egyszersmind azon tér, melyen szabadon fejtheti ki tehetségeit, melyen szabadon intézkedhetik maga dolgairól, s melynek jó vagy rossz álla-

pofáért magát is kezesnek kell tekintenie: kétségtelen, hogy egészen más szemmel fogja tekinteni hazáját, más szívvvel fog elébe menni habár másajkú, de vele mindenben közös sorsban részes hazájafiának.

Ha a megyei élet terén jól elrendezkedünk, jól megfőrünk más ajkú honosinkkal, olyformán azonban, hogy itt részökre tettleges befolyást és cselekvő szerepet biztosítunk az által, hogy nyelvükkel tökéletes szabadsággal élhetnek a közügyekben: akkor nem hogy veszélyt hoznánk hazánkra, hanem milliókkal szaporítjuk meg azoknak számát, kik a közügyek terhét vállaikon hordozzák; eddig jóformán csak a magyarság élvezte a közélet jogait, de viselte is egyedül a haza fentartásának és előbbre vitelének terheit. Oszszuk meg e terhet s könnyebben fogjuk viselni, ha még az eddigieknél nagyobbakat rakna is a sors vállainkra.

Ne gondoljuk, hogy a szlávok, mihelyt saját nyelvükön szólhatván tömegesen jönnek a megyei gyűlésekre, azon indítvánnyal fognának mindjárt előállani, hogy a tót felföld Magyarországtól elszakíttassék s Oroszországhoz csatoltassék; vagy hogy az oláhoknak az lesz legelső gondjuk, hogy magukat minden közbeeső vidékekkel együtt az új aldunai oláh státusba bekebeleztetni követeljék. Meglehet, hogy holmi gyermekiesen, asszonyiasan daczoskodó polgártársak fogják magukat hallatni itt-amott, fogunk hallani holmi recriminációkat, példázgatásokat a múltra nézve, fogunk tapasztalni holmi újonczias éretlenkedéseket: de teljességgel nincs ok feltenni, hogy a más ajkúak megfeledkezzenek a közös érdekekkel szoros kapcsolatban levő saját érdekeikről, hogy be ne lássák, mikint nem hozhatnak létre vizsgálódásokat a nélkül, hogy magok alatt vágnák a fát.

Mihelyt a nyilvános tanácskozásoknál rendesen, s ha kell, törvényesen be lesz véve a többi nyelvek használata, megszűnik mindjárt azon kellemetlen benyomás, melyet szültek ekkoráig a nyelvbeli követelések. Mert eddig csak úgy tekintettek, mint daczoskodás, újjhúzás, s a magyar nyelv suprematiája úgy volt felállítva részünkről mint becsületkérdés. Mily keserőséget szültek az országgyűléseken a horvátországi követeknek nem is horvát hanem latin nyelven tartott beszédeik! A legnagyobb botránynak s valódi lázadásnak vétetett volna, ha valamely megye gyűlésén tótul vagy ráczul kezdett volna valaki szónokolni. Mindez csak addig tart, míg joggá nem válik az eddig megtagadott, de ezután jó szívvvel megadandó követelés.

Az evangélikusok egyházi gyűlésein egyedül volt eddig szokásban tótól s németül nyilatkozni, de úgy tekintett a magyarok részéről, mint valódi hadüzenet, botránnyal s nagyon szomorú dolognak tartatott, hogy annyira jutottunk már, hogy az eféléket eltérni kénytelenek vagyunk. Volt egy eset, mely különös világot vethet az ilyes esetekre. Egy felföldi evangélikus esperességben, hol a jegyzőkönyv azelőtt magyarul vitetett, azt követelte a többség, hogy az jövőre tót nyelven vezettessék. Amaz esperesség tót ajkú, kivé vén a keblebeli nemességet s egy-két városi egyházat, a nagy többség nyelve benne mindenestre szláv; ha nem épen örvendetes volt is tehát látni a magyar nyelv kiküszöbölését, de nem lehet tagadni, hogy a méltányosság a szlávok követelése mellett szólott. A felügyelő hazafiúi kötelességének vélte, s fájdalom! igen el van terjedve az ilyes fogalomzavar — minden áron megakadályoztatni a tót nyelvnek a magyar fölött való diadalát s nem ment-

hetvén meg a magyar nyelvet, kivitte, hogy a jegyzőkönyv jövőben — németül szerkesztessék. — Az evangélikusok egyházi gyűlései fontos szerepet játszanak e kérdésben. Tót ajkú evangelicus hazánkfiak, kiknek soraik közt léteznek épen a tót nemzetiségnek legbuzgóbb hívei, itt kerestek s találtak eddig leginkább alkalmat arra, hogy a nyilvános tanácskozások bán s általában, a közéletben részt vegyenek s többnyire egyházi férfiak levéli, jövőre is különösen fognak e téren szerepelni. Azért is itt van a legközelebbi alkalom arra, hogy egyik nevezetesebb nemzetiségi felekezet irányában a méltányosság, türelem és higgadság útjára térjünk s megkísértsük gyakorlatilag azon elveknek alkalmazását, melyeknek általános bevételeét én mulhatlanul szükségesnek tartom minden tanácskozó gyűléseinknél, az egy országgyűlést kivéve. Vegyék ezt fontolóra az illetők; bontakozzanak ki a régi előítéletek közül s mutassák meg gyakorlatilag, hogy valamint Istent egyaránt lehet dicsérni minden nyelven, úgy a közügyet is lehet szolgálni minden nyelv használata mellett.

3. A mi a kormányt és közigazgatást illeti, kevés toldanivalóm van ahoz, mit fentebb e tekintetben előhoztam. A főbb kormányszékeknél alig lesz érezhető a több nyelvek behozatala. Itt nem fordulván elő nyilvános ülések, beszélhetnek a collegialis tanácskozmányokban, vala mint az irodákban akár chinai nyelven, ez az ők dolguk; ha magyarul tudnak legjobban, beszéljenek magyarul, ha egyik vagy másik nem tud magyarul, beszéljen úgy a hogy tud s értsék meg egymást úgy a hogy bírják — ez az ők dolguk egészen s az országra nézve egészen közönyös. Csupán arra kell tekintettel lenni, hogy ha valamely honpolgár felmegy tudakozódni vagy informálni, kapjon útba-

igazítást és feleletet, bármely hazai nyelven szólal meg. Ha magyar ember van ilyes — ránézve áltáljában nem kedves — járatban s valami tót, vagy rác, vagy oláh burokratához akad, ama burokratának legyen kezénél egy magyarul tökéletesen értő spiritus familiárisa, ki amaz ügyes bajos ember szándékát jól előadhassa a főnöknek s amazt eligazíthassa, hogy melyik tornácra forduljon s melyik ajtón térjen be. Hasonlóképen megfordítva; tót, német, horvát, szerb, oláh elmondhassa mondókáját saját nyelvén, ha valamely magyar tisztviselőnél van végezni- valója s minden főhivatalnoknak,* ki ama nyelveket nem érti, legyen kezénél egy vagy két bilinguis, trilinguis secretarius. Az ilyen részletes és aprólékos intézkedésektől igen sok függ. Tegyük fel azon esetet, hogy egy jámbor más- ajku honpolgár, ki egészen házi körében él s keveset for- gott holmi hivatalos dolgokban, egyszer baja akadván, fel- megy Budapestre, hogy panaszt tegyen, vagy útbaigazítást nyerjen. Az ilyen expeditiókat az ember rendesen igen kellemetlen valaminek nézi, s bizonyos hátborsózással közelít a hosszú tornácok és számozott ajtók felé, tapasztalta ezt mindenki, kit balsorsa ily helyekre vezetett. A bánásmód, melylyel a kérdéses polgártárs találkozik, kivált ha magasabb állású tisztviselőnél vau dolga, nagy benyo- mást fog rá gyakorolni s megmarad örökre emlékezetében. Ha nyájas, udvarias fogadtatásban részesül, kivált ha na- gyon sokáig nem kell várakoznia, ha maga nyelvén jól kipanaszolhatja magát, s habár tolmácsolva, saját nyelvén kap világosan érthető feleletet, kész lesz nála a bizalmi szavazat a kormány irányában s nem fogja győzni elmon- dani otthonú társai körében, hogy mily derék becsületes emberek vannak oda fenn: míg a legnagyobb keserűség-

gél fog keble eltelni s ellenséges indulatot fog elbeszéléseivel szítani, ha azt mondhatja, hogy nem értették meg, nem panaszkodhatna ki jól magát, mert oly nyelven volt kénytelen baját előadni, melyet nem igen bír, melynek rász előadása miatt a főnökök mogorva s az írnokoknak gúnyos képével kellett találkoznia. Nehány tolmácskodó írnoknak alkalmazása nem fog se nagy költséget se nagy zavart okozni s csak különben minden rendben legyen s az illetőknél soha ne hiányozzék a nemzetiséget érintő dolgoknak helyes felfogása, méltányosság és tapintat, mely magától jön mihelyt megvan a helyes felfogás, a kormányzat nem fog szenvedni hátramaradást.

A megyei közigazgatás ment azelőtt is, és pedig tűrhetően ment, igen olcsón ment. A felett ne búsuljunk, hogy lehetséges-e nálunk a közigazgatás a nemzetiségi igényeknek bő mértékben való kielégítésével s itt egész biztosággal feltehetjük, hogy fog menni magától a dolog. Itt mindössze se kell sok változtatást tenni a régi rendszeren s annyi valódi képesség s gyakorlati felfogás mellett mint melyet bizonyított be fajunk a hivataloskodás terén, biztosak lehetünk abban, hogy elfogjuk találni mindenütt a helyes utat. — A több nyelvű megyékben úgy lehet jövőre a járásokat vagy legalább az alszolgabírói kerületeket felosztani, hogy így kicsiben meglegyen a nemzetiségek szerint való területfelosztása az ilyen járások vagy még inkább alszolgabírói kerületek tisztviselői úgy választassanak, hogy tökéletesen bírják járásuk vagy kerületük nyelvét. Ha ez meglesz, úgy hiszem nem kell egyéb mint a jegyzői karnak pár egyénnel való nagyobbítása s meglesz minden, hogy kielégíttessék minden igény s a közigazgatás se szenvedjen semmi hátrányt. — Megengedendő mindenesetre, hogy

mindenki maga nyelvén adhasson be kérvényeket; minél kényelmesebb és könnyebb lesz általában a köztügyeknél mozogni, annál jobban megkedveltetjük minden nyelvű honosinkkal hazai viszonyainkat.

Nagyobb és kisebb rendű tisztviselők választása és ki nevezésénél csupán a képességre s ne a nemzetiségre legyen tekintet, sőt eleinte, hogy minél többjei akaratot mutassunk, hasonló képességek mellett, néha még elsőseget is adjunk a más ajkúaknak. Ezt szem előtt kell tartani a rangok, méltóságok s mindennemű állami s polgári kitüntetéseknel is; s a ki az idegen ajkúak közt ambitionálja a mágnási rangot vagy egyéb kitüntetést és különben megvan nála a kellő qualificatio, ám teljék kedve.

4. Végre, a mi programomnak negyedik pólóját, t. i. az iskolaügyet illeti, ez különös ügyeimet igényel, mert egyenesen a nyelvnek szabad művelésével jön szoros összeköttetésbe. Midőn azelőtt való nemzetiségi politikánk következtében a magyar nyelv anyagi szétterjesztését, vagyis a magyarulbeszélők számának szaporítását tűztük ki legeslegfőbb és sürgetősebb hazafiúi kötelességünknek, ugyancsak nem feledkeztünk meg az iskolákról; nemcsak azt sürgettük törvényczikkileg is, hogy mindenütt, még a társországokban is a magyar nyelv mint rendszerinti tantárgy taníttassék, de azt is, hogy az általános tanítási nyelv magyar legyen. Az 184³/₄-iki országgyűlésen, a magyar nyelv ügyében folyt szenvedélyes vitatkozások alkalmával a felsővidéki megyék követői sorban kedveskedtek az országos rendeknek azon hírrel, hogy megyéjükben a magyar nyelv szép előmeneteleket tesz. (?) Miután én ama politikának tökéletes elhagyását s helyébe a tökéletes szabadságot óhajtóm életbeléptetni mindenben mi a nemzetiséggel van

szoros kapcsolatban: e tekintetben különösen kívánom biztosítani más ajkú hazámfiáit. A nyelv szabad használata s a nyelv szabad művelése elváhatlan szoros kapcsolatban áll; a nyelv művelésére pedig korántsem elégségesek holmi csekély, tanulók közt fennállani szokott nyelvművelő' társulatok; szükséges az iskolákban való gyakorlati használat, valamint későbbben a fórum és szószék. De különben nem is tanácsos, hogy privát társulatokba szorítsuk azokat, kik nyelvüket tanulni akarják; ezáltal arra készítjük őket, hogy összebúvjanak s félrehúzódjanak, sectákat alkossanak mintegy, s ily conventiculumokban a korlátolt észnek, fanatismusnak s általában mindenféle elkülönzési hajlamoknak melegágyakat készítünk. Eféle társulatokból jöttek kezdetben mind azon diákos, éretlen, majd keserű megtámadások, melyekre nemcsak szomorú de valóban undorító is a visszaemlékezés, mely ellenségeskedésekből lángolt fel mindinkább a szenvedély, és érett meg a nyílt háború. Ne bujtassuk hát holmi zug-nyelvművelő-társulatokba más ajkú ifjúságunkat,; ki a napfényre! tanulják nyilvánosan s teljes joggal, szabadsággal anyanyelvüket. — Különben elvonni az alkalmat saját nyelvük tanulásától a legnagyobb igazságtalanság már csak azért is, mert igen sok embernél az épen azon eszköz, melylyel keresi kenyerét. Azon tót pap, kinek tótul kell gyülekezetének prédikálnia, a tanító, ki tót gyermekeket tanít, hogyne követelhesse teljes joggal, hogy egész kényelemmel tanulhassa azon nyelvet, melyen kenyerét kell keresnie.

Miután most kevés alkalmuk volt az idegen ajkunknak nyelvüket művelni s már maga az ebbeli ügyekezet bűnül rovatott fel nekiek sok elfogult-magyar által, a más nyelveknek irodalma hazánkban természetesen nem fejlőd-

hetett, nem emelkedhetett. Ebből az lett, hogy másfelé fordultak irodalmi kielégítetés végülis ez arra vezetett, hogy hazájokból kifelé forduljon tekintetük, hogy —idegen istenekhez folyamodjanak. De ha nem a magasabb irodalmi, hanem a mindennapi s legegyszerűbb irodalmi táplálékot veszszük: ha szerb és oláh hazánkfiái elláttattak volna a státus által egyházi könyvekkel, nem függene az orosz czár arezképe majd minden óhitűnek kunyhójában.

Nem akarok iskolai szerkezetünknek, úgymint azelőtt volt s részint most is van, terjedelmes taglalatába bocsátkozni, oda vezetne, ha részletenként adnám elő, hol és miként kívánom a különböző nyelveket tannyelvkepen behoztatni, csak általánosan kívánom megjegyezni s kívánnám előre programmképen kimondatni, hogy minden hazánkbeli nemzetiség részére felsőbb iskolák állíttassanak, melyekben az ő nyelvük lesz a tanítás nyelve s a magyar nyelv csak studiumképen fog taníttatni, valamint taníttatni fog a magyar iskolákban a hazai nyelvek közül az, mely az illető iskola helye és vidékéhez legközelebb esik, úgy a mint feltehető, miszerint azon iskola növendékeinek egyik vagy másik nyelvre az életben szükségük lehet. Ha nem volnának eféle nemzeti iskolák, ez nem volna egyéb mint erkölcsi kényszer a magyar nyelv tanulására. Ez által, vagy kénytelen lenne magyarul tanulni mindenki, a kiírás-olvasásnál tovább akar haladni a tudományokban, vagy azt mondaná, hogy inkább nem is tanul, mintsem egy oly nyelvet tanuljon, mely ellen még sok nemzetiségi ellenszenvvel viseltetik. De meg általában is kétszerezve van a tanulásnak különben is elég nagy fáradsága, ha előbb nyelvet kell tanulni s mielőtt tudná az ember a nyelvet, már ugyanazon kell a különféle tantárgyakat tanulni. Emlé-

kezzünk vissza, mily keserves volt magunknak is latinul tanulni s mielőtt, e nyelvben otthonosak voltunk, már latin nyelven előadott stúdiumokon rágódni; de vegyük a mostani állapotot, hány fiatal embert riaszt el a tudományos kiképzetéstől a német nyelv. Ezen eset s a közt, hogy általános ranitási nyelv magyar legyen, a más ajkúakra nézve igen nagy az analógia, akár a tanulásnak egyenesen nehezbítését akár az ellenszenves benyomásokat tekintjük.

Hogy szabadon tanulhassa s művelhesse nyelvét mindenki, ez minden nemzetiségi követeléseknek alphája. Akadhat még köztünk oly elfogult szlávfaló is, ki tán azt fogja mondani: meg kell akadályozni a sok tótót, ráczot, oláhot a tanulásban, ha tanul, annál jobban kinyílik szeme, annál követelőbb lesz s beteljesedik rajtunk, hogy: „fogadd be házadba a tótót s magadat ver ki belőle.“ Én pedig épen azt tartom, hogy egyenesen érdekünkben van nekünk magyaroknak s érdekében van a közös hazának, hogy más ajkú honosink a civilisatióban minél inkább emelkedjenek, ha szabad volna is különben bármi más tekintetből elnyomni akarni a művelődést, a felvilágosodást, mely általános emberi jog s minden más tekintetnek fölötte áll. — Előbb-utóbb be kell látni minden hazánkfiának, bármily nyelvet szopjon is be anyja tejével, hogy részére nincs üdv másutt mint Magyarországon, s enmaga iránt való szoros kötelessége a közhaza javán munkálkodni. Már hogy ezt tanult ember mindig inkább lesz képes átlátni mint a nyers tömeg, úgy hiszem, könnyen belátható. Igaz, hogy azok kik a tömeget izgatják, a tanult osztályhoz tartoznak s nem szűrös és hunyás de kabátos szláv és egyéb ajkú hazánkfiái hozták létre ama keserves nemzetiségi villongásokat, de épen azért sükerült nekik izgatásaiknak oly kiter-

jedést szerezni, mivel nagy részben nyers tömegekkel volt dolguk s kevesen lévén köztük intelligens osztálybeliek, a néhánynak, ki az volt, könnyű lett a nagy tömegre való befolyást monopolizálni. A tömegnek nem kell sok, hogy felizgatassék. Néhány képtelen ráfogás, ijesztés, annál nagyobb hatású minél phantasticusabb, egy-két jól hangzó phrasis s mind ezeknek folytonos ismétlése — s meg van az egész. Tanultabb, felvilágosodottabb népet nem lehet oly könnyen capacitálni; aki maga eszével is tud gondolkozni, az szemébe néz az izgatónak. Műveltebb embereket is lehet lelkesíteni egy vagy más ügy mellett, de fanatizálni bajos; a lelkesült értelmes tömeg is mehet tévútra, de enged a belátásnak, míg a fanatizált nyers tömeg nem nyugszik, míg vandali dühét ki nem elégíti, míg véres fűvel nem téríttetik vissza kicsapongásaiból s akkor se capacitálva de rejtett boszúvágygyal vár kitörésre új alkalmat a híres „czinemintye“ modorában. — Saját érdekünkben van tehát, hogy kevésbé álljanak nyers és tudatlan tömegek roszakarató izgatók rendelkezésére; a mi ügyünk olyan, hogy csak a rász akarattól és elkábított vad tömegektől kell tartania, de a felvilágosodott néptől nincs ok i félnie. Más ajkú honosinknak nagy része, fájdalom, még a műveltség legelső lépcsőjén levő pórnépből áll, még azok is, kik ezen pórnépnek szellemi vezetői, oly nyomorult állapotban vannak, például az oláh pópák, hogy valósággal szánakozni lehet a népnek állapota fölött; arra kell törekednünk, hogy minél inkább emelkedjenek a civilizatióban s azért felette fontos, hogy rájuk nézve megkönnyítsük a tanulhatást, a művelődhetést; semmivel sem könnyűjük meg jobban, mint oly iskolák által, melyekben saját nyelvükön tanulhatnak s azért épen nekünk magyaroknak van érdekünkben, hogy ne legyenek

kénytelenek a magyar nyelv tanulására elhatározni magukat, mielőtt a tudományok pályájára kilépnek.

A különféle nyelvű iskolák miként teendő félosztását és berendezését az illetők kívánsága s a mutatkozandó körülményektől kell felfüggeszteni; fődolog egyelőre az, hogy kimondassák, miszerint mindenki anyanyelvén hallgathassa végig tanulmányait. Hogy a különféle nyelvű iskolák számát a nemzetiségek szerint egyaránt felosztani nem lehet, természetes, s ezt a tanuló ifjúság számához kell egyelőre alkalmazni, miután sem az álladalom sem egyes vallásfelekezetek nem tarthatnak fel feles számú iskolákat csupán az egyenjogúság kedvéért.

Nem bocsátkozom tovább az általam előadott programúinak taglalatába, még csak egy tekintetet akarok vetni hazánknak két oly részére, mely a többtől bizonyos elkülönözött állapotban létezik, az egyik Horvátország, a másik Erdély.

Mily állást foglal Horvátország, ha majd állapotunk új szervezése bekövetkezik, még bizonytalan, de annyi bizonyos, hogy mi agy fogjuk tekinteni mindenkor Horvátországot, mint hazánknak egy darabját, országunknak kiegészítő részét s ezen felfogásunkhoz, ezen jogunkhoz állhatatosan ragaszkodunk. Mint eddig úgy ezután is elismerjük bizonyos pontig a társországok önállóságát, de igyekezni fogunk azokat minél szorosabb összeköttetésbe hozni magunkkal. S azon reményben élünk, hogy viszont a horvátok se fognak lemondani akarni azon kapcsolatról, mely nekik századokon át alkotmányos életet s oly kifejlődést biztosított, milyenben távolról sem részesültek a többi déli szlávoknak különféle ágazatai. Históriai előzményeken nyugvó alkotmányos intézményeikben oly alappal bírnak,

melylyel nem ér fel a legtökéletesebben és tudományosabban felállítható bármi új szerkezet. De különben földirati viszonyaink is az együttmaradásra utalnak. Nekik szükségük van a mi bő terményeinkre, nekünk szükségünk van a tengerpartra, melynek kulcsa az ők kezükben van; de szükségük van különösen arra, hogy ránk támaszkodhassanak ősi történeti alkotmányuk megőrzése végett, mely mindenkor biztosabb kincs rájuk nézve, mint, bármi fényes de még egészen bizonytalan szerep, melyet netalán játszani remélnék a déli szláv törzsökök új alakulása alkalmával. Habár ezek közt a horvátok minden tekintetben kétségtelenül legmagasabban állanak, ki tudja, cl fogna-e felsőbb-ségök ismertetni s nem fognák-e idegeneknek találni magukat vélt testvéreik körében. A bizonyos jót ne áldozzák fel a bizonytalanak, mely tán hiúságukat kecsegteti, de könnyen üresen hagyhatná szíveiket és kezeiket egyaránt. Ismeretes lévén, mily nagy befolyással bírnak a történeti előzmények, nem valószínű, hogy a török birodalom szétbomlása esetére is minden déli szláv egy testbe olvadjon össze, sőt igen valószínű az, hogy azok, kik már most is bizonyos önállósággal bírnak, mint Servia és Montenegró, ehez tovább is ragaszkodni fognak s legfeljebb is valami foederatív szláv állam fog alakulhatni, melynek lehetne tagja Horvátország is; s nem hiszem, hogy ily foederationnak tagja lenni kecsegtetőbb volna a horvátokra nézve, mint körülbelül hasonló viszonyban maradni a magyar koronával, mely állapotban már otthonosak, mely őket a civilizált nyugattal hozza közel kapcsolatba, míg ama kapcsolat sok vad és még igen hátramaradt népekkel hozná épen nem kellemes közelebbi összeköttetésbe. Hogy nemzetiségük a magyarral való kapcsolat által ve-

szélyeztetnék, attól többé tartamok nem lehet, mert e tekintetben tökéletesen ők lesznek a gazdák saját házukban, bármiképen alakuljanak is a jövőben viszonyaink.

Erdély jövődöbeli sorsa egészen azon viszonytól függ, melyben Magyarországhoz állani fog s állapotának sarkpontját az Unió képezi. Az erdélyi magyarság fajunknak egy igen nevezetes részét képezi s mind számra, mind minőségre oly nevezetes tényező, hogy a legnagyobb tekintetet kívánja részünkről. Erdély annyira összeolvadt egész történetünkkel, egész nemzeti létünkkel, hogy velünk tökéletesen egynek tekintendő. Erdély mentette meg nem egyszer nemzetiségünket s nekünk okvetlenül fel kell őt vennünk azon hajóba, melyben evezünk sorsunk hánykódó tengerén. Igaz, hogy nagy teherrel, nagy podgyászszal száll be hajónkba, de bízhatunk benne, hogy e hajó elbírja e terhet is s azért nem kell kizárnia azon nagy kincset, melyet ama nagy teherrel együtt vesz fel magába. Az oly igen akadémikus és nehezen kielégíthető szászokon kívül, a nagy tömeg oláhság az, mely Erdélynek s vele együtt nekünk nem kevés gondot okoz; de én hiszem, hogy azon eljárás mellett, melyet fentebbi programomban előadtam, velők is jóra mehetünk. Mint hallatszík, jelenleg az erdélyi oláhság az unió ellen van felhangolva, pedig ha jól fognák fel nemzetiségi érdekeiket, az épen arra hangolná őket, hogy az unió által megszüntessék azon válaszfalat, mely köztük s magyarországi oláh rokonaik közt létezik. Hallatszík az is, hogy az uniót mellőzvé, ők is külön törvényesen bevett nemzetet akarnának alkotni Erdély jövődö szervezetében, úgy mint a magyar, székely és szász nemzet. Ha Erdély csakugyan különválva maradna s visszanyerné 1848 előtti egész szer-

kezetét, az oláhoknak mindenesetre meg kellene adni ezen kívánságukat, mert azon örvendetes kifejlés és a civilisatiónban való emelkedés következtében, mely náluk tagadhatlanul mutatkozik, erre most már qualificálva vannak. De én úgy hiszem, hogy rájok nézve is kívánatosabb az unió. Habár Erdély régi szerkezetében tagadhatlanul becses garantiáival bírt a szabadságnak, úgy hiszem, mind inkább elavult és abnormis állapotnak fog bebizonyulni ama nemzetiség szerint való feldaraboltatás, mely nagy mérvekben volna örökös fentartója a nemzetiségi súrlódásoknak. Mint hazafiaknak az oláhoknak is annak kell lenni főkvánságuknak, hogy hazájuk viszonyai minél jobb, minél rendezettebb állapotba jöjenek. mert minden, a mi a közös haza jóllétét előmozdítja vagy hátraveti az ő jóllétüket is közösen és közvetlenül illeti. Nemzetiségüknek nemcsak megtartása hanem kifejtése s emelése tökéletesen biztosítva lehet az unió mellett is, sőt még inkább az által, hogy magyarországi testvéreiket nem fogja tőlök semmi választófal elkülönözni. Az ellenséges hangulat következtében, mely létezett Erdélyben a magyarok ellen szászok és oláhok közt, ez utóbbiak az uniónak ellenzői voltak, de ha jól megfontoljuk, csak abban lel ezen ellenzés magyarázatot. hogy meg lévén az ellenséges indulat és vak szenvedély s annál kisebb politikai érettség, csak azért elleneztek az illetők az uniót és nem másért, mert a magyarok ugyanazt óhajtották. Mihelyt érett fontolás és higgadság fog szénvedélyek helyébe lépni, nem ellenezhetik az oláhok az uniót, a szászok pedig magokra fognak maradni nyárs polgárius kötekedéseikkel s Erdély sorsa a Magyarországgal való teljes egyesülésben fog biztos révet találni.

Mi tehát, mihelyt alkalmunk lesz, teljes számmal és teljes díszben mintegy fogunk megjelenni, mind a négy folyót és a hármashalmot mutatva fel Szent István és Geiza koronájával czímerünkben, hazánknak vallva az egész tért, mely a nagy Kárpát-öv, a Duna s Száva folyók és Adria partjai közt elterül.

VI.

Ezekben foglaltatik mind az, mit én szükségesnek tartok előre kinyilatkoztatni, hogy más ajkú hazánkfiak tudják, hányadán vannak velünk. Úgy hiszem, mindezeket gondolatban már concedálta minden e részben higgadtan gondolkodó magyar; de úgy vélem, fog még sok találkozni, ki meg is botránykozik javaslataimban s azokat úgy tekinti mint állásunk feladását. Ezekhez kívánok még pár szót szólani.

Híjába sopánkodnánk a felett hogy miért helyeztetett minket a sors ily tarka népességi viszonyokba s miért nem rendezte úgy, hogy egy nyelvet beszéljen minden ember, a ki e hazában lakik, miért adta nyakunkra ezen sok mindenféle fajt, nemzetet. (Ez utóbbi ugyan inkább megfordítva áll, mert igazságszer int minket magyarokat adott a sors az ő nyakukra) Híjába! ez már így van, baj nem baj, ezen nem változtathatunk s el kell fogadni állapotunkat úgy a mint ránk mérte a sors. Nekünk el kell fogadnunk békével azon tényt, hogy hazánk egy soknyelvű ország, melyben a különféle nyelvű népek mindenike ragaszkodik saját nyelvéhez, jelleméhez, szokásaihoz s ezen nemzeti tulajdonait úgy tekinti mint legszentebb jogát s birtokát, melyért kész vérét ontani, ha kell; és ha elnyomatik is,

elfojtott boszúvágyat hord keblében, mely kitör a legelső alkalommal. Ezt tényül kell elfogadnunk s le kell mondanunk azon vágyról, azon bármi módon nyilvánuló törekvésről, hogy akár kényszerítő akár morális eszközökkel véget vessünk apródonként ez állapotnak, fel kell hagynunk eljárásunknak azon irányával, hogy végre előbb utóbb megmagyarosodjék hazánkban minden más nyelvű faj. Ezen irányt annyira kell kerülnünk, hogy annak legkisebb színezete se legyen látható; ez pedig csak akkor fog megtörténni, ha teljesen felhagyunk minden magyarosítási vágygal, s másként fogván fel állásunkat, csak azt követeljük minden hazánkfiától, hogy szeresse hazáját s annak jóllétén minden erejéből munkálkodjék, de azt, hogy ki mily nyelven beszél, úgy tekintjük mint egészen közönyös dolgot, melyhez senkinek semmi köze.

Hogy ez részünkről nem könnyű feladat, azt be kell vallani minden méltányos és gondolkodó embernek. A hazánkbeli különféle nemzetiségek egészen új állást foglaltak nálunk, melyről alig álmodtak volna valaha aj)áink. Azelőtt róluk szó sem volt; midőn náluk a nemzetiségi mozgalmak megkezdődtek, a magyarság századok óta fennálló hábo*rtatlan birtokában volt az ország minden ügyei vezetésének; természetes, hogy nem kevésbé döbrent meg, midőn egy új praetendenst látott fellépni, támaszkodva oly roppant hatalomra mint a panslavismus és az orosz birodalom, s azonkívül felhasználva magát saját legveszélyesebb ellenségeink által. A magyarság a többi népek irányában tökéletesen aristocraticus állást tartott és egészen el volt telve azon érzelmekkel, melyek felháborítják az aristocratiát, ha a köznép megszűnik irányában tanúsítani a régi hódolatot s mind tekintélye mind egész állása ellen fellázad. —

Hogy akár egyes ember vagy néposztály vagy nemzet nem könnyen mond le ősi idők óta élvezett állása és tekintélyéről, az igen természetes; de szükséges, hogy ha egyszer beáll a kényszerűség, azt nyugodtan viselje s alkudják meg a körülményekkel; minél több resignációval és minél kevesebb keserőséggel adja fel tarthatatlan állását, annál kellemesebb helyzetet készít magának a következő állapotban, annál többet ment meg a régiből. Az aristocratia is ott tartott meg legtöbbet régi tekintélyéből, hol leginkább mutatott jószívvel való lemondást tarthatlan előjogairól, a hol ellenben makacsul ellenszegült, ott önmagát megsemmisítette. Így vagyunk mi magyarok szemben a körülöttünk felcseperedett nemzetiségekkel. Kizárólagos uralkodásunk tarthatatlanná vált, nem maradt egyéb hátra, minthogy minél könnyebb szívvel oszszuk meg jogainkat, minél derültebb arczczal lépünk új viszonyainkba s ez által elmellőzvé az ellenségeskedéseket, tartsunk meg minél nagyobb erkölcsi tekintélyt magunk részére. Ezt már egyrészt elhibáztuk, keserű villongásoknak voltunk részesei, de ha történt is eddig hiba e tekintetben, még helyrehozható. A sors hatalmas kézzel lépett közénk s megakadályozott, hogy még tovább menjünk. Azóta eszünkre tértünk s ha jövőre megtartjuk jól e leczkét emlékezetünkben, talán nem is fogjuk egykor átkozni sorsunkat, már csak ez egy nyereségyért sem. De erre szükséges, hogy ugyancsak jól átlássuk most. már, hányadán vagyunk és soha egy pillanatra se ignoráljuk a létező viszonyokat. Nehéz próba, mi ránk méretett, nem könnyű állás, mi ránk vár ezután is, mert örökös memento mori lesz fülünkben nemzetiség tekintetében való állapotunk; de azért ez állás nem olyan hogy a mellett a magyar, ha nemesebb ösztöneit követe s

magát az igaz útról eltántoríttatni nem hagyja, meg ne állhatna.

Sut, ha mélyebben tekintünk viszonyainkba talán még a bölcs gondviselés kedvezményének kell tekintenünk azt, mi egyelőre nagy szerenesétlenségnek látszhatnék. Tagadhatlan, hogy jó adag keleties inertia fekszik jellemünkben s Széchenyi előtti korszakunk megdöbbentő tanúságot tesz arról, miként sülyedhet apathiába egy a legnemesebb tulajdonokkal ellátott nép is, ha tevékenysége folytonos izgató körülmények által fel nem ébresztetik. Ily folytonos stimulánst rendelt nekünk a gondviselés a körülöttünk nyüzsgő nemzetiségekben. Adtak gondot, szerettek bajt eleget s még mindezen bajoknak épen sünijében állunk: de nem tapasztaljuk-e, hogy annál jobban buzgunk nemzetiségünk mellett, minél inkább látjuk fenyegettetve s nem várható-e, hogy az örökös vetélkedés és súrlódás, mely természetesen fel fog, habár békés téren, állani közöttünk, erőnkét folytonos élénkségekben és tevékenységben fogja fentartani. Fel nem tehető, hogy valaha békén hordozhatná a magyar azt, hogy rajta erkölcsi súlyban bármely benlakó nemzet túltenni akarjon, hogy el akarja tőle vitázni jelenleg minden kérdésen fölül álló szellemi fensőbbiségét. S a magyarnak nem kel egyéb, mint az, hogy előretörjön; csak az igyekezet ne hiányozzék, természeti jeles adományai cserben hagyni bizonyosan nem fogják. Ez meg fog óvni attól, hogy még egyszer erőt vegyen nemzetünkön oly majdnem halálos álm, milyen fogta el a múlt század végső s a jelen század első negyedében.

Nagy forradalom az, mely beáll a magyarság benső viszonyaiban a többi hazai nemzetiségeknek új állásfoglalás-

lása következtében. Ez kétségtelen. De kérdés: veszélyes-e, káros-e ezen múlhatlanul bekövetkező forradalom? Hogy az emelkedő s közénk mindinkább vegyüendő nemzetiségek minket felolvaszthatnának, azt feltenni képtelenség volna, mert egyenként egyikük se oly számos s nem is áll oly kedvező akár szellemi akár anyagi viszonyokban, hogy a magyarságnak fölébe kerekednék; együtt közösen ez irányban hatni nem fognak, mert egymás közt is megvannak saját versengéseik. De különben is oly éles ellentétek léteznek természeti okoknál fogva közöttünk, hogy valamint eddig nem történt annyi századon át, úgy ezután se várható általában köztünk semmi fusio. De másrészt ropant nyereség várható hazánkra nézve abból, hogy a többi nemzetiségek politikai képesítésével, milliókkal szaporodik azoknak száma, kik vinni fogják a hazai ügyek zászlaját. Jelenleg Magyarország egész életprocedurája a néhány millió magyar működésével volt azonos, mihelyt minden más nemzetbeli egész szabadsággal, kényelemmel és otthonossággal részt vesz a közügyekben, azon mértékben fog emelkedni Magyarország súlya, mint ha milliókkal szaporodott volna lakosainak száma; valamint óriásilag emelkedik Piemont az annexiók következtében, úgy valódi annexiók lesznek a magyarságra nézve a többi honi népfajoknak a síkra kilépte. Az élénk nemzetiségi érzelem őket is versenyre fogja ösztönözni a magyarokkal, s ezen igen valószínűleg bekövetkezendő kölcsönös versenyzési mozgalom lehetlen hogy hasznos hatás nélkül maradjon hazának minden tekintetben való emelkedésére. Ha nem vár reánk valami épen kényelmes állapot, sőt örökös nehézségekkel kellene is küzdenünk, feltéve hogy a nemzetiségi ügy örökösen annyira élére maradna állítva mint e pilla-

natban: vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy épen kényes állásunk nehézségei, melyeknek következtében folytonos szükségesség lesz reánk nézve az előre törekvés és az eszünkön járás, megóvnak bennünket a tespedéstől, megóvnak az elandalító kényelmes és nyugalmas helyzetnek ránk nézve még sokkal veszélyesebb hatásától.

Meglehet, sőt valószínű, hogy hazánknak physionomiája egyben másban változni fog az által, hogy a küzd-
téten észrevehetőbbek lesznek soraink közt a más ajkú hazafiak, ámde azért túlnyomó lesz mindenkor a magyar típus. Mentünk már keresztül nagy reformokon vagyis forradalmakon. A keresztyénség felvétele, a reformatio, a törökvilág megszűnése, a német műveltség hatása, a XIX. század eszméinek elterjedése mind megannyi nagy forradalmat hozott létre nemzetünkben; volt is mindenkor ellenhatás mindezen befolyások ellen, voltak mindenkor bús magyarok, kik a mulófélen való régi állapottal enyészni vélték a magyarságot mindannyiszor: és utóvégre is csak itt vagyunk még most is, a nélkül, hogy ne volnánk képesek magunkra ismerni ezer évvel ezelőtt itt élt eldődeinkben. Meg fogjuk mi lábolni ezen most küszöbön álló forradalmat is, és még hátra van az idő, melyben „Magyarország — lesz.“

A hazánkbeli nemzetiségeknek teljes emancipációja elkerülhetetlen. Arról szó sem lehet többé, hogy ezt nemhogy kikerüljük, de csak el is halaszthassuk; a kérdés csak a körül forog: miként? Vegye ezt fontolórajól mindenki, a kinek a haza java szívéen fekszik; küzdje le mindenki azon ellen-szenves indulatokat, melyeket e ténynek belátása és elfogadása benne ébreszthetne, saját habár kissé zúzott érzelmeit hozza a közjónak áldozatul. Meglehet, hogy nemes indokok-

ból ered, mert hiszen mi volna nemesebb mint a nemzetéhez való habár vak szeretet és ragaszkodás — az illetőknél azon ellenszenv, melyet éreznek, ha a magyarságnak régi aristocraticus előjogait csonkíttatni látják, de tekintsék nyugodtan a viszonyokat s lássák át, hogy oly kényes természetűek még most viszonyaink, hogy csak egykét hang is képes a legsértőbb dissonantiát létrehozni a nemzetiségek közt jelenleg uralkodó harmonious hangulatban; egyikét nyilatkozat, mely régi előítéleteinket s elfogultságunkat tükrözné vissza, százszoros erőlködésébe kerülne a higgadtaknak, hogy zavaró hatását elveszítse; dobra Uttetnék tüstént ólalkodó ellenségeink által s tönkretethetné másoknak legjobb sikerrel megkezdett működését.

Tartok tőle, lesznek sokan, kik úgy fogják tekinteni a többi nemzetiségek emancipatióját, mint a magyarságnak valódi abdicatióját s nem fogják bírni elfojtani azon keserűséget, melyet e képzelt mintegy új szellemi mohácsi vész kebelükben költeni fog; tartok attól is, hogy lesz nem egy lelkiismeretlen ember, ki azzal fog népszerűséget keresni magának, hogy minél hangosabban fog kifejezést adni amaz érzelmeknek s mindig tele fogja venni száját a más ajkúak kicsinyítésével, a magyar nyelv jogaival és uralkodásra való hivatásával, stb. . . . Hogy mindenkor hamarabb megnyeri a tömegek kedvezését az, ki a szívhez szól, mintáz, ki az értelemnek sürgeti elsőbbségét, mutatja a mindennapi tapasztalás; tudjuk azt is, hogy annyi nálunk az apró ambitio, hogy a valódi értéknek gyakran igen sokat kell túrni és fáradni, míg magát érvényesíteni tudja. Ezek bizonyosan fel fogják használni e tárgyat, bogy hangzatos confessiókat tegyenek arról, mennyire szeretik nemzetüket, mennyire készek utolsó csepp vérüket adni azért, hogy

a magyarnak egy hajszála se görbüljön meg fején, hogy a magyar ezután is úr maradjon saját házában stb.: ám lássák, mit cselekesznek, ám lássák, hogy számolnak be lelkiismeretüknek, ha meggondolatlan eljárásuk tönkre fogja tenni a higgadtak és jobbak törekedését.

Tartok attól is, hogy sokan legjobbaink közül, kik a forradalom előtti nemzetiségi súrlódások idejében részünkről a küzdők első soraiban állottuk a rebellis nemzetiségek ellenében, nem fogják leküzdhetni azon ingerültséget, melyet akkor éreztek. Azok, kik az országgyűléseken személyesen vessekedtek a makacs horvát, követekkel, bizony különös érzéssel hallgatnák, hogy mindenfelé széltében használtatik a közéletben azoknak nyelve, kik akkor még maguk se mertek annyira menni, hogy polgári jogosultságot követeljenek nyelvüknek s beelégedtek azon negatív követeléssel, hogy a latin nyelv mögé sánczolhassák el magukat. Az akkori ivadék valóban kevésbé alkalmas jelenleg a pacificatio kivételére. Valamint háborúk alkalmával néma vezérek szokták rendesen megkezdeni a békealkudozásokat, hanem más kisebbrendű személyekre bízzák ez ügyek kezelését, olyformán vagyunk mi is a jelenlegi pacificatio művével s az újabb ivadéknak, mely jóformán csak a forradalom óta kezdett a közügyekben részt venni, itt igen fontos szerepe lehet.

A mi ezen új ivadékot illeti, szentségtörés volna ezt a korábbival párhuzamba tenni. Mi mindnyájan csak pygmaeusok vagyunk korábbi hőszeink mellett. Jelen állapotunknak egyik legnagyobb hátránya az, hogy ifjaink, nem kaphatván politikai művelést, nem képezhettek ki magukat a korábbi jelesek utódaivá, hogy általában keveset eszmélnek, keveset tanulnak, miután nincs meg azon stimuláns melyet nyújtott azelőtt a közélet. Annyira megy

ezen hátrányos állapot, hogy ha a régiek kidőlnek és sokáig tart a mostani állapot, nem lesz a ki nyomukba léphessen s történetünknek, nemzeti és alkotmányos létünknek fonalai végképen megszakadoznak. Azonban valami hasznát mégis lehet venni az új ivadéknak s épen legfontosabb kérdésünk, t. i. a nemzetiségek kérdésének elintézése körül. Az újabb ivadék áll részint azon ifjabból, kik a forradalom előtt még imberbisek voltak, de az új ivadék közé sorozandók azok is, kik azelőtt a politikával nem foglalkoztak, habár koruk által arra tökéletesen képesítve lettek volna, nem érezvén azonban magukat szükségeseeknek, miután volt elég a ki vitte a közügyeket. visszavonult életet éltek. Van, nem egy valóban — s hála érte a magyarok Istenének — ki most kezd részt venni a közügyekben, kit megszállott a szent lélek s kötelességének tartja, most midőn nemzetének szüksége van minden erőre, minden tehetségre, megtenni magáét. Számlálunk ezek között már is nem egy jelest, kinek nevét büszkén fogja nevezni az utókor, ki a magyar Olymposzon méltó helyet foglaland el. Ezek is az új ivadékhoz számítandók, habár életkoruknál fogva a régiek közé volnának sorozandók. Sok jeles ember van, ki csak úgy tud egész szívvel működni, ha rendes kerékvágásából ki nem zavartatik, de mihelyt félretérítetik azon iránytól, melybe magát egészen beélte s új viszonyok közé helyeztetik, nem tudja többé helyét találni; a legtisztesebb, a legtisztább jellemek járnak így gyakran, belső természeti organisatiójuk hozza úgy magával. Vannak mások ellenben, kik nagyobb ruganyossággal bírván s természetük élénksége által folytonos tevékenységre készttetvén, könnyebben megalkusznak a körülményekkel s bárhová helyeztessenek a sors által, mindenütt otthon vannak. Nem

érdem és nem kárhozthatni való sem az egyik sem a másik irány, csak bizonyos pontig vagyunk urai akaratumknak, lelki testi dispositiónk zsarnokoskodik mindnyájunk fölött. Hogy van még sok régi jeleseinkből, ki összevegyül az új ivadékkal, mindenesetre nagy nyereség ügyünkre nézve, de azok sincsenek elveszve, kik tettelesen fellépni jelenleg képteleneknek érzik magukat; egy intésük, egy-egy szavukat oraculumként tekinti a tapasztalatlanabb s pietással csügg érdemes alakjaikon.

Ezen új ivadéknak — mondom — igen fontos szerepe lehet a nemzetiségek kérdésének elintézése körül, mert arra a régi nemzedéknél sokkal alkalmasabb. A régieknek egész politikai pályáját elkeserítették a nemzetiségi villongások, ők azoknak közvetlen részesei voltak s azt kellett látniuk, hogy mindinkább fejükre nőnek ama rakonczátlan és éretlen csoportok, kiknek legelső föllépése valóban magán hordta a lázadásnak színét. Nevelte keserőségüket az, hogy minden más ellenséges elem szövetségesre talált e lázadókban s épen azért tartották szoros kötelességüknek ellentállani, nehogy ezen szövetséges elemek amazok által érvényre emelkedjenek. Azóta kitűnt, hogy mégis volt valódi nemzetiségi érzelem is abban, mi általuk jóformán csak ürügynek tekinteteit s jelenleg világosan áll, hogy a sokalak közt volt valódi nemesebb érez is, világosan áll, hogy a velünk együtt élő más nyelvű fajok őszintén ragaszkodnak nemzetiségökhöz, világosan áll, hogy teljes joggal követelhetik annak mások által is elismertetését és megbecsültetését. Az új ivadékuak van ugyan tudomása ama szomorú nemzetiségi súrlódásokról, de inkább csak hallomásból, miután azonban ama küzdelmekben tetteleges részt nem vett, nem lakik szívében e tekintetben keserőség, mint

a régiekében. Természetes tehát, hogy sokkal inkább kezelheti elfogulatlanul ez ügyet, annyival inkább, hogy most már a dolgok sokkal tisztábban állanak mint azelőtt; hogy az illető más nemzetbeliek is sokkal higgadtabbak lettek, több komolysággal és érettséggel látnak a dologhoz s náluk is van csak úgy mint nálunk az ivadék, melynek szívében nem honol a régi keserűség. Az új ivadék különösen van arra hivatva, hogy ezen ügyet kezelje és szerencsésen keresztülvigye, ez lesz az első alkalom, hogy képességét kimutassa, ez lesz az alkalom, hogy megállhassa politikai érettségi vizsgálatát.

E munkához a legjobb auspíciuk mellett foghat. Azelőtt kölcsönös ingerlések, éretlen kifakadások kezdetek meg a vitát s valódi méltatlankodás, erőszakoskodás, kölcsönös rettegetés szerepeltek a vita kifejlődésénél, egészen a szenvedély vett erőt mindkét fél hangulatán; rémület és gyűlölség nem hagyott helyet a capacitatióknak. A nemzetiségi vitának új phasisa egészen másképen kezdődik. Keserű tapasztalás megmutatta, mire visz az ellenségeskedés — ez az egyik főtenyező. Másik az: hogy a nemzetiség és annak jogairól való nézetek tetemesen tisztultak. Harmadik legfontosabb tényező az, hogy bátran és nyugodtan néztünk legújabbban szemébe egymásnak és kezét szorítottunk. Újuljanak meg bár a viták a felett, mikint kell viszonyainknak egyes részleteit elintézni, azt, hogy kezét szorítottunk, nem fogjuk soha többé elfelejteni. Átmentünk a Rubiconon.

A nemzetiségi kérdés most még egészen élére van állítva. Ne higyük, hogy az mindig így lesz. Le fognak ezen mozgalmak csillapodni, mihelyt nem fogja többé senki bántani egyik vagy másik nemzetiségnek jogait. Hogy

ragaszkodni fog mindenik a magáéhoz, természetes, mert a míg egy népben lélek van, nem mondhat le azon indulatról, mely jobban készíti minden egyébnél mindenre, a mi szép, jó és nemes. A nemzetiségi érzésben annyi a szellemi stimuláns, hogy tökéletesen képes megóvni az embereket az anyagiasságba való süllyedéstől, a versenynek oly erős táplálékot nyújt, hogy a legsikeresebb eszköz az általános stagnationnak eltávolítására s ez az összes emberiségre a legnagyobb nyereség. Óvjon meg mindnyájunkat a gondviselés attól, hogy nemzetiség tekintetében valaha egy akol egy pásztor legyen, végtelen unalom és általános el-lankadás volna következménye.

De másrészt óhajtandó, hogy legyen vége minél előbb a mostani súrlódásoknak és zűrzavaros állapotoknak. Egy valódi szellemi népvándorlás közepette létezzünk. Szükséges, hogy minél előbb nyugalomra térjenek a háborgó elemek, hogy ama folytonos és békés nemzeti verseny, mely oly jótékony hatással kell hogy legyen civilizációnknak emelésére és a tespedéstől való megóvására, rendes kerékvágásába térhessen. Míg a jogok megállapításáról és kivívásáról van szó, míg minden nemzetiségnek nincs kimutatva a tér, melyet elfoglalni hivatva van, míg e tért valódi-lag el nem foglalja, addig a rendezkedés veszi igény be minden erőnköt és időnköt s nem érkezünk arra, hogy előretörjünk mindenben, mi közös emberi kötelesség.

Meg fognak alakulni nálunk is azon körök, melyek lesznek minden velünk együtt élő népfajoknak rendes há-tárai; ezeknek ki kell jelöltetniük s elfoglaltatniok minél előbb, mert azután is sok dolgunk lesz még, hogy utolérjük mindazon nemzeteket, kik élénkbe vágta a civilizációban.

Essünk át minél előbb az átmeneti állapoton; ne szedeges-

sük csekély adagokban azt, mit benyelhetünk egyszerre is. Adjuk meg egyszerre és jó szívvel, sokkal tanácsosabb magunkra nézve is, mint ha ugyanazt kicsikartatni hagynánk kezeinkből.